

ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ (Α.Τ.Ε.Ι)

ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ

Σ.Δ.Ο. ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Πτυχιακή Εργασία: «Μαθήματα απ' τη σκέψη του Χάγιεκ (Hayek) για τη σύγχρονη ελληνική οικονομική κρίση».

Επόπτης: Λυγγίτσος Αλέξανδρος , Καθηγητής Εφαρμογών

Όνομα: Ιωάννα

Επώνυμο: Θεοδωρακοπούλου

Α.Μ: 2010042

Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής .

Καλαμάτα, 2017

**Μαθήματα απ' τη σκέψη του Χάγιεκ (Hayek) για τη σύγχρονη
ελληνική οικονομική κρίση.**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

1. Εισαγωγικό Σημείωμα.....	σελ.4
2. Περίληψη.....	σελ.7
3. Abstract.....	σελ.8
4.Βιογραφικά στοιχεία του Χάγιεκ.....	σελ.9
5. Κεφάλαιο 1 ^ο : 5.1.α)Ελευθερία (ατομική), ανάλυση της έννοιας.....	σελ.10
5.1.β)Ισότητα, ανάλυση της έννοιας	σελ.16
5.1.γ) Φιλελευθερισμός, ανάλυση της έννοιας	σελ.21
6. Κεφάλαιο 2 ^ο : Νόμος και Ελευθερία , κανόνες της κοινής ζωής, νόμοι, εντολές , εξαναγκασμός	σελ. 25
6.1.α) Παρακμή του νόμου	σελ.30
6.2.β) Παρακμή του σοσιαλισμού (άνοδος κράτους πρόνοιας).	σελ.34
7. Κεφάλαιο 3 ^ο :Οικονομία (οικονομική πολιτική).....	σελ.43
7.3.α) Νομισματικό πλαίσιο.....	σελ.48
7.3.β)Καπιταλισμός.....	σελ.56
8. Κεφάλαιο 4 ^ο :Οικονομική κρίση	σελ.61
8.4.α) Ελληνική οικονομική κρίση	σελ.68
9. Συμπεράσματα.....	σελ.78
10. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	σελ.80

1. Εισαγωγικό Σημείωμα.

Η διπλωματική μου εργασία έχει σκοπό να μελετήσει και να αναλύσει όσο το δυνατόν καλύτερα τη σύγχρονη ελληνική οικονομική κρίση, παίρνοντας μαθήματα οικονομικής θεωρίας από τον σημαντικό οικονομολόγο του 20^{ου} αιώνα, Friedrich von Hayek. Στην παρούσα εργασία, θα ήταν φρόνιμο και συνετό να αναλύσουμε όρους της κοινωνίας και της οικονομίας, όπως η ελευθερία, η ισότητα, ο φιλελευθερισμός, οι νόμοι, ο σοσιαλισμός, ο καπιταλισμός, η δουλεία και η φτώχεια, καλύπτοντας έτσι όλο το φάσμα των αρχών, που διέπουν ένα κράτος, οδηγώντας μας έτσι στην κατανόηση της έννοιας «κρίσης».

Πολλοί έχουν προσπαθήσει να αναλύσουν την ελληνική οικονομική κρίση. Οι περισσότερες αναλύσεις επικεντρώθηκαν στους κύριους παράγοντες δημιουργίας της, το μεγάλο δημόσιο χρέος της χώρας, τα υψηλά δημοσιονομικά ελλείμματα, την χείριστη διαχείριση των δημόσιων δαπανών, τη σχεδόν ανύπαρκτη κίνηση των εξαγωγών έναντι των εισαγωγών, την ήπια ανταγωνιστικότητα και τη δυσλειτουργία της αγοράς εργασίας. Η κρίση έχει σκεπάσει με μεγάλα προβλήματα την Ελλάδα και η *χρεοκοπία* είναι μια λέξη που βομβαρδίζει σε καθημερινή βάση τα αυτιά του λαού.

Η οικονομική κρίση της χώρας μας είναι ένα γνώριμο φαινόμενο, αφού μετά την απελευθέρωσή της από τους Τούρκους, το 1821, κινδύνεψε να πτωχεύσει άλλες τέσσερις φορές. Το 1974 έως το 2009, η Ελλάδα δανειζόταν χρήματα με συνέπεια να διογκώνει ολοένα το χρέος της. Το ετήσιο έλλειμμα της ήταν υψηλό, όμως κατόρθωσε και το μείωσε πετυχαίνοντας, έτσι να πέσει το ποσοστό του ΑΕΠ στο 3%. Αργότερα, αποκαλύφτηκε ότι η χώρα έκανε συστηματική απόκρυψη των δαπανών. Το 2004, η κυβέρνηση έκανε αναθεώρηση των ελλειμμάτων και με την οικονομική απογραφή αποκάλυψε τα σκάνδαλα των απόκρυφων δαπανών. Έτσι, η αξιοπιστία της Ελλάδας αμφισβητήθηκε από τα εξωτερικά κράτη, τα οποία έσπευσαν να βοηθήσουν, βάζοντας τη χώρα σε κατάσταση επιτήρησης και αυστηρού ελέγχου.

Το 2009, το κλίμα της ελληνικής οικονομίας ήταν εξαιρετικά δυσάρεστο, καθώς επηρεάστηκε άμεσα από την παγκόσμια οικονομική κρίση, τα υψηλά ελλείμματα και τα χρέη που εκτινάσσονταν στα ύψη. Από τότε μέχρι τις μέρες μας, ο ελληνικός λαός έχει υποστεί μεγάλη οικονομική πίεση, πληρώνοντας δυσβάστακτους φόρους που κωλύεται να πληρώσει καθώς οι οικονομικές απολαβές του μειωθήκανε και αυτές αισθητά.

2. Περίληψη

Η πτυχιακή μου εργασία με τίτλο «Μαθήματα απ' τη σκέψη του Χάγιεκ (Hayek) για τη σύγχρονη ελληνική οικονομική κρίση» αποτελείται από τρία κεφάλαια, τα οποία αναφέρονται σε σημαντικές έννοιες που διέπουν την κοινωνία μας. Για να λειτουργήσει μία κοινωνία σωστά και οργανωμένα, θα πρέπει να είναι πρωτίστως ελεύθερη και να υπάρχουν νόμοι, κανόνες, ισότητα μεταξύ των μελών της, να υπάρχει μία οικονομική πολιτική και ένα νομισματικό πλαίσιο, ώστε να μπορεί να υπάρχει μία εύρυθμη λειτουργία και τα άτομα να μπορούν εκφράζονται και να δρουν για το προσωπικό τους όφελος και το κοινό συμφέρον.

Το πρώτο κεφάλαιο αναλύει την έννοια της ελευθερίας, την ατομική ισότητα και τον φιλελευθερισμό. Το δεύτερο κεφάλαιο αναλύει την έννοια του νόμου, τους κανόνες που ορίζουν τη συμπεριφορά των ανθρώπων μέσα στην κοινωνία, την έννοια του εξαναγκασμού, τις εντολές, την παρακμή του νόμου και την παρακμή του σοσιαλισμού. Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για την οικονομία, την οικονομική πολιτική, το νομισματικό πλαίσιο, τον καπιταλισμό, την οικονομική κρίση και συγκεκριμένα για την ελληνική οικονομική κρίση.

Όλη η εργασία συμβουλευέται σπουδαία συγγράμματα αξιόλογων επιστημών, εργασίες και άρθρα οικονομικών αναλυτών ή οικονομολόγων και δημοσιογράφων. Ο πρωταγωνιστής της εργασίας μας είναι ο σημαντικός οικονομολόγος του 20^{ου} αιώνα, Friedrich Hayek, ο οποίος έδωσε τα φώτα του στους μεταγενέστερους να αντιληφθούν πως λειτουργεί ένα κράτος σωστά, πως η οικονομία και η κοινωνία είναι τα πιο σημαντικά φαινόμενα και πως ο καπιταλισμός οδηγεί τα πράγματα σε αδιέξοδο και καταστροφή. Τον Hayek απασχόλησε ιδιαίτερα η γενική άποψη που υπήρχε στους ακαδημαϊκούς κύκλους της Βρετανίας ότι ο φασισμός ήταν μια αντίδραση στον σοσιαλισμό και έτσι το βιβλίο του *«Ο Δρόμος προς τη Δουλεία»* προέκυψε από αυτές τις ανησυχίες.

3. Abstract.

My graduate thesis entitled "Lessons from Hayek's Thought about the Modern Greek Financial Crisis" consists of three chapters, which refer to important concepts that govern our society. In order for a society to function properly and organized, it must be primarily free and there must be laws, rules, equality among its members, there is an economic policy and a monetary framework, so that there is a proper functioning and people can express themselves and act for their personal benefit and the common interest.

The first chapter analyzes the concept of freedom, individual equality and liberalism. The second chapter analyzes the meaning of the law, the rules that define the behavior of people in society, the concept of coercion, the orders, the decay of the law and the decline of socialism. In the third chapter we talk about economy, economic policy, monetary framework, capitalism, economic crisis, and specifically about the Greek economic crisis.

All the work is consulted on important writings of remarkable sciences, papers and articles of economic analysts or economists and journalists. The protagonist of our work is the important economist of the 20th century, Friedrich Hayek, who gave his lights to the later to realize that a state is functioning properly, that the economy and society are the most important phenomena and that capitalism is leading things in deadlock and destruction. Hayek was particularly interested in the general view of the academic circles in Britain that fascism was a reaction to socialism, and so his book "The Way to Bondage" arose from these concerns.

4.Βιογραφικά στοιχεία του Χάγιεκ.

Ο Friedrich August von Hayek, γεννήθηκε στις 8 Μαΐου το 1899 στη Βιέννη (τότε ήταν Αυστροουγγαρία) και κατόπιν έγινε Βρετανός υπήκοος. Ήταν οικονομολόγος, πανεπιστημιακός και φιλόσοφος, ο οποίος είχε υιοθετήσει τις πεποιθήσεις του κλασικού φιλελευθερισμού και είχε υπερασπίσει τις αξίες του. Το 1974, ο Hayek μοιράστηκε το βραβείο Νόμπελ Οικονομικών Επιστημών με τον πολιτικό του αντίπαλο Gunnar Myrdal, για την «πρωτοπόρα εργασία του στη θεωρία του χρήματος και των οικονομικών διακυμάνσεων και τη διεισδυτική του ανάλυση της αλληλεξάρτησης οικονομικών, κοινωνικών και θεσμικών φαινομένων». ¹

Ο Χάγιεκ υποστήριξε ότι η εξουσία θα πρέπει να ενισχυθεί και με εξουσίες που θα έχουν αντίκτυπο και εν τέλει θα ελέγχουν την κοινωνική ζωή. Ίσως περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο οικονομολόγο, ο Χάγιεκ ερεύνησε την θεωρία της επιλογής ως προς τις επενδύσεις. Στο δεύτερο μισό της καριέρας του ο Χάγιεκ είχε σειρά συνεισφορών στην κοινωνική και πολιτική φιλοσοφία, οι οποίες βασίστηκαν στις απόψεις του, σχετικά με τα όρια της ανθρώπινης γνώσης και στην ιδέα της αυθόρμητης τάξης στους κοινωνικούς θεσμούς. Τάσσεται υπέρ μίας κοινωνίας, η οποία οργανώνεται γύρω από την αγορά και στην οποία ο κρατικός μηχανισμός χρησιμοποιείται σχεδόν αποκλειστικά για την επιβολή της νομικής τάξης.

Ο Hayek ήταν σημαντικός οικονομολόγος και ένας αξιόλογος στοχαστής του πολιτικού γίνεσθαι του 20^{ου} αιώνα. Συνέβαλε, ουσιαστικά, στην διαμόρφωση της Αυστριακής Σχολής Οικονομικής Σκέψης και στο συντονισμό των ανθρωπίνων σκέψεων, δίνοντας ερμηνείες για το πώς η αλλαγή των τιμών παρέχει πληροφορίες, επιτρέποντας έτσι στα άτομα να συντονίζουν τα σχέδιά τους, θεωρία που φαινόταν ευφύεστατη για τα δεδομένα της εποχής. Επίσης, αξιόλογη ήταν η συμβολή του στη διαμόρφωση της συστημικής σκέψης, της νομικής επιστήμης, της νευροεπιστήμης καθώς και της ιστορίας των ιδεών. Απεβίωσε στις 23 Μαρτίου το 1992.

¹ el.wikipedia.org

5. Κεφάλαιο 1^ο :

5.1.α) Ελευθερία (ατομική), ανάλυση της έννοιας.

Ατομική ή προσωπική ελευθερία είναι η ανεξαρτησία από την βούληση κάποιου άλλου ατόμου ή ομάδας που δρα αυθαίρετα με σκοπό να τον εξαναγκάζει να πράττει διάφορες ενέργειες ακούσια. Για την εξασφάλισή της ανυπαρξίας τέτοιου εξαναγκασμού, τα άτομα δίνουν στο κράτος το δικαίωμα να εμποδίζει τον εξαναγκασμό των ιδιωτών από τους ιδιώτες ή και από τις κρατικές αρχές. Το κράτος θεσπίζει γενικούς νόμους και κανόνες, σύμφωνα με τους οποίους προστατεύεται η ιδιωτική υπόσταση των ατόμων και έτσι αποτρέπεται ο έλεγχός τους από άλλα άτομα και κατά συνέπεια ο εξαναγκασμός τους.²

Η Ελευθερία ή ισότητα αποτελούσαν τις δύο σημαντικές φιλοσοφίες που έφεραν σε σύγκρουση – θεμιτή ή αθέμιτη– φιλελεύθερη σκέψη με την αριστερή. Οι φιλελεύθεροι προτάσσουν την αξία της ελευθερίας ως κατ' εξοχήν αντικειμενικό σκοπό μιας δημοκρατίας. Ελευθερία λόγου, ελευθερία έκφρασης, ελευθερία στο επιχειρείν και στην ιδιωτική πρωτοβουλία. Η ελευθερία, σε αυτό το πλαίσιο, δεν μπορεί να εγγυηθεί την ισότητα σε μια κοινωνία, μπορεί όμως, ειδικά σε προηγμένα κράτη, με ισχυρό θεσμικό πλαίσιο, δημοκρατικά ανακλαστικά και ευέλικτους μηχανισμούς στην οικονομία, να εγγυηθεί τις ίσες ευκαιρίες.³

Οι κανόνες που θεσπίζονται από το κράτος είναι γνωστοί σε όλους και ο κάθε άνθρωπος έχει γνώση των πράξεων του. Αυτός ο εξαναγκασμός που ασκείται από το κράτος, ουσιαστικά αποτελεί ένα μέσο που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι προκειμένου να εξυπηρετήσουν τους σκοπούς τους, χωρίς όμως να αναπτύσσουν μεταξύ τους σχέσεις ανελεύθερες. Οι γενικοί κανόνες, καθώς και η ελευθερία είναι έννοιες συνυφασμένες, επειδή το δικαίωμα της ελευθερίας επιτρέπει όλα όσα δεν απαγορεύουν οι γενικοί κανόνες. Από τη άλλη μεριά, όταν χρησιμοποιείται ο όρος «ελευθερίες», τότε αυτόματα ακυρώνεται η έννοια της ελευθερίας, διότι απαγορεύονται όλα όσα δεν επιτρέπονται και για να δρα κάποιος θα πρέπει αυτά να

² Περλίκος, 2011: 45

³ www.kathimerini.gr

του επιτραπούν. Επίσης, οι «ελευθερίες» αφορούν τους διάφορους τρόπους που αξιοποιεί κάποιος την ελευθερία, ενώ η ελευθερία είναι κατ' ουσία μία.⁴

Η πολιτική ελευθερία αποτελεί ένα συλλογικό είδος ελευθερίας, διότι επιτρέπει ένα σύνολο ανθρώπων να συμμετέχει στα κοινά και δεν έχει ουδεμία σχέση με την ατομική ελευθερία. Πράγματι, η εσωτερική ή μεταφυσική ή υποκειμενική ελευθερία αποτελεί σημαντικό κομμάτι στον άνθρωπο, που τον βοηθά να αξιοποιεί τις γνώσεις του και να εκμεταλλεύεται τις ευκαιρίες που του δίνονται. Υπάρχουν παράγοντες που εμποδίζουν τη δράση προς το συμφέρον του, όπως οι αμάθεια, το χαμηλό πνευματικό επίπεδο, οι προλήψεις και άλλες υποκειμενικές αξίες.

Η ατομική ελευθερία δε σημαίνει εξαφάνιση όλων των δεινών και δεν είναι καλοδεχούμενη από όλους, αυτό συμβαίνει γιατί πολλοί θεωρούν βάρος την συνεπαγόμενη ευθύνη, είτε επειδή κερδοσκοπούν εις βάρος άλλων είτε απολαμβάνουν προνόμια στις πλάτες άλλων. Το επιχείρημα υπέρ της ατομικής ελευθερίας στηρίζεται στο ότι οι περισσότεροι την επιθυμούν, επειδή επωφελούνται από αυτή, ανεξάρτητα από τις προθέσεις τους και τη διάθεσή τους να την εκμεταλλευτούν βλέποντας τη σαν ευκαιρία.⁵

Τον 18^ο αιώνα έκαναν την εμφάνισή τους δύο πνευματικά ρεύματα που σκοπό είχαν να δώσουν την ερμηνεία τους για τον όρο ελευθερία και να τελειοποιήσουν τους θεσμούς της. Το πρώτο ρεύμα ήρθε από τη Βρετανία και ήταν μία «θεωρητική και μη συστηματική» φιλελεύθερη προσέγγιση των παραδόσεων και των θεσμών. Το δεύτερο προερχόταν από τη Γαλλία και ήταν «θεωρητική και ορθολογιστική» προσέγγιση των θεσμών, καθώς στόχευε σε μία ουσιαστική σοσιαλιστική ουτοπία. Τα δύο φιλελεύθερα κινήματα ξεκίνησαν παράλληλα και χάραξαν διαφορετική πορεία, όμως η διαφορά αυτή τονίζει τη στενή σχέση μεταξύ ορθολογιστικού φιλελευθερισμού και σοσιαλισμού.⁶

Το αν οι ηθικές πεποιθήσεις που μια κοινωνία ακολουθεί θα είναι συνολικά επωφελείς ή καταστροφικές, θα το δείξει μόνο το τελικό αποτέλεσμα σε βάθος χρόνου. Σε ολοκληρωτικά συστήματα, που οι άνθρωποι ακολουθούν ένα συγκεκριμένο πρότυπο, που οφείλουν να συμμορφώνονται και δεν έχουν την

⁴ Περλίκος, 2011: 45

⁵ Περλίκος, 2011: 46-47

⁶ Περλίκος, 2011: 58

ελευθερία της επιλογής δράσης, είναι πιο εύκολο να καταστραφούν ή ακόμα να εξαφανιστούν τα έθνη, και αυτό γιατί δεν πραγματοποιείται η αυτοδιόρθωση και η αντικατάσταση του παρηκμασμένου από το ακμαίο.

Για να γίνεται σωστά η αυτοδιόρθωση και η βελτίωση του παρηκμασμένου προφίλ, θα πρέπει να παραμερίζεται η νομοθετική εξουσία της πλειοψηφίας από γενικότερους κανόνες, τους οποίους αποδέχεται και η μειοψηφία. Η ατομική ελευθερία είναι μια τέτοια γενική υπερισχύουσα αρχή, η οποία δεν μπαίνει στη διαδικασία εξέτασης για το αν είναι ωφέλιμη για τη συλλογική δράση αλλά κρίνεται με βάση τα αποτελέσματά της. Η αρχή της ατομικής – προσωπικής ελευθερίας δεν μπορεί να υπολογιστεί με απτά παραδείγματα, διότι η ίδια δεν δημιουργεί βεβαιότητες παρά μόνο πιθανότητες και ευκαιρίες.⁷

Η λογική ή αλλιώς ενσυνείδητη κρίση του ανθρώπου είναι πολύτιμο αγαθό και θα πρέπει να προστατεύεται από την κατάχρησή της και την ψευδή κρίση ότι έχει υπερδύναμη, κι αυτό πραγματοποιείται με την ορθή και σωστή χρήση της. Η κοινωνία λειτουργεί ομαλά και ορθά, όταν συνεργάζονται πολλά μυαλά ,δίνουν ιδέες που στοχεύουν στην ανάπτυξη και βελτίωσή της. Επειδή, ο ανθρώπινος πολιτισμός έχει διαγράψει μία πορεία εξελικτική, που πέρασε μέσα από πολλές προσπάθειες και ιδεολογίες γενεών, οι παρεμβάσεις που μπορεί να κάνει η τωρινή λογική του ανθρώπου, θα πρέπει να είναι πολύ προσεκτικές.⁸ Επίσης, σοφό θα ήταν οι οποιοσδήποτε παρεμβάσεις να γίνονται σε συμφωνία με το σύνολο, προκειμένου να γίνεται η έλλογη χρήση της λογικής και η ομαλή λειτουργία του οργανισμού.

Ο ρόλος των θεσμών στη διαμόρφωση των ανθρώπινων δράσεων.

Σήμερα, η φιλελεύθερη συνταγματική δημοκρατία όχι μόνο θεωρείται σήμερα η μοναδική αποδεκτή μορφή πολιτεύματος παγκοσμίως, αλλά κάθε χρόνο οι διεθνείς οργανισμοί και οι μη κυβερνητικές οργανώσεις βαθμολογούν με πολλούς τρόπους τη συμβατότητα των κρατών με το μοντέλο αυτό. Στις μέρες μας, υπάρχει ένα γενικώς αποδεκτό μοντέλο διεθνών συνθηκών, συμβάσεων και θεσμικών πλαισίων που στοχεύουν στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Από την

⁷Περλίκος, 2011: 63-64

⁸Περλίκος, 2011: 64-65

Οικουμενική Διακήρυξη για τα ανθρώπινα δικαιώματα του 1948 μέχρι το Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2000), δημιουργείται ένα προστατευτικό πέπλο τους, το οποίο μπορεί να χαρακτηριστεί ως «νέο παγκόσμιο κοινωνικό συμβόλαιο», που βασίζεται στην πραγματική συμφωνία ιδεών.⁹

Η ιστορία γράφεται συνεχώς και θα πρέπει να τονίσουμε ότι στις προοδευτικές μέρες μας υπάρχουν άνθρωποι στον κόσμο που δεν μπορούν να εκφραστούν ελεύθερα και παραβιάζονται ανελλιπώς τα δικαιώματά τους. Οι άνθρωποι αυτοί προέρχονται κυρίως από χώρες με χαμηλή τεχνολογική ανάπτυξη, με οπισθοδρομικές αντιλήψεις και στερεότυπα, με χαμηλή κινητικότητα στις αγορές. Μπορούμε να διακρίνουμε ότι σε αυτές τις χώρες η δημοκρατία δεν έχει ακόμα εδραιωθεί, επειδή κωλύεται ως προς την θεσμοθέτησή της και νομιμοποίησή της. Αν κοιτάξουμε τον παγκόσμιο χάρτη της οικονομικής ελευθερίας, θα δούμε προσεκτικά ότι η οικονομία των χωρών αυτών συνδέεται άμεσα με την πολιτική τους. (βλ. γράφημα 1).

Η άποψη του κολεκτιβισμού για την ελευθερία υποστηρίζει ότι η ύπαρξη της ομαδικής εξουσίας επιτυγχάνει ένα συλλογικό σκοπό, που αυτό έχει ως αποτέλεσμα στα κράτη με ολοκληρωτικά καθεστώτα, να κλονίζεται η έννοια της ατομικής ελευθερίας και να καταπατάται και η έννοια της ελευθερίας γενικότερα. Η άποψη αυτή όμως, καθώς και η άποψη που υποστηρίζει ότι η ελευθερία εξαρτάται από την διάθεση των επιλογών, είναι λανθασμένη. Δηλαδή η ανίσχυρη ικανότητά μας να κυριαρχήσουμε κατά των συνθηκών δε σημαίνει πως υπάρχει εξαναγκασμός να δράσουμε σύμφωνα με την επιθυμία του άλλου ούτε και μας εμποδίζει να διαμορφώσουμε τις ενέργειές μας σύμφωνα με δική μας πρωτοβουλία.¹⁰

Θα πρέπει να τονίσουμε πως η ατομική ελευθερία δεν σημαίνει ότι καταργούνται οι δυσκολίες και είναι καλοδεχούμενη σε όλους, για αυτό το λόγο πολλοί δεν την αποδέχονται και την αποποιούνται, διότι πιστεύουν πως η λήψη της πρωτοβουλίας φέρει τεράστια ευθύνη στο σύνολο, αφού μπορούν να κερδίσουν πλεονεκτήματα και διάφορα προνόμια για τον εαυτό τους και ταυτόχρονα να δημιουργήσουν δυσκολίες σε κάποιους άλλους. Οι περισσότεροι την επιθυμούν και

⁹ Χατζής, 2017: 6

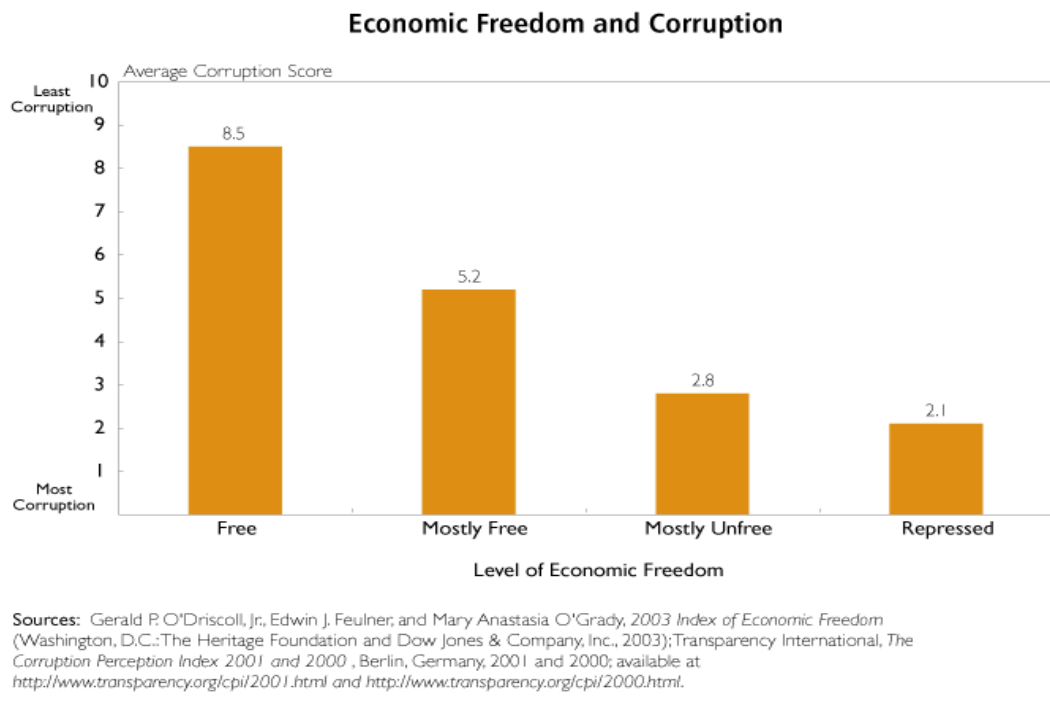
¹⁰ Περίκος, 2011: 47

τη σέβονται, επειδή επωφελούνται πράγματα από αυτή και πολλές φορές τη χρησιμοποιούν για τις ευκαιρίες που αυτή προσφέρει.

Επειδή το άτομο για να ευδοκιμήσουν οι στόχοι του, έπρεπε να ξεπεράσει τα όρια της άγνοιάς του και να επωφεληθεί και από άλλες γνώσεις, δημιούργησε αυθόρμητα τον πολιτισμό, που οι συλλογικές δράσεις συντονίζονται και αποκτούν την απαραίτητη προσαρμογή στην κοινωνική δράση. Παράλληλα, η ολοένα και περισσότερη διεύρυνση της γνώσης και των μέσων απόκτησής της, αποκαλύπτει νέα πεδία άγνοιας και εντείνει την πολυσύνθετη ιδιότητα του πολιτισμού που οικοδομεί ένα άτομο. Έτσι δημιουργούνται συνεχώς νέα εμπόδια, τα οποία κωλύουν την κατανόηση του κόσμου και της θεωρίας του.¹¹

Για να επιτευχθεί η κοινωνική πρόοδος και η διατήρηση του πολιτισμού, θα πρέπει να υπάρχει ατομική ελευθερία, διότι με αυτόν τον τρόπο θα είναι μεγαλύτερος ο αριθμός ευκαιριών για τα απρόοπτα συμβάντα που προκύπτουν. Η ελευθερία δηλαδή, είναι τόσο σημαντική και απαραίτητη, που δεν πρέπει να την περιορίζουμε. Ούτε όμως πρέπει να υπολογίζουμε μόνο τα θετικά της αποτελέσματα και πλεονεκτήματα στην κοινωνία, γιατί έτσι θα αγρηστευόταν η ουσία της. Το ζητούμενο λοιπόν είναι ποια ελευθερία μπορεί να χρειάζεται κάποιο κοινωνικό μέλος, ώστε να κάνει πράγματα ωφέλιμα στην κοινωνία και όχι ποια ελευθερία θα ήταν αρεστή στον καθένα προσωπικά.

¹¹ Περίκοπος, 2011:48

Γράφημα 1. Οικονομική ελευθερία και διαφθορά

5.1.β) Ισότητα, ανάλυση της έννοιας.

Είναι ευρέως γνωστό, ότι οι άνθρωποι δεν είναι ίσοι μεταξύ τους, όσον αφορά τις γνώσεις, τις ικανότητες, τα εφόδια που απέκτησαν στη ζωή ή που κληρονόμησαν από τους προγενέστερους κτλ. Υπάρχει, δηλαδή, μία βιολογική ποικιλομορφία και μία πολυπολιτισμική συμπεριφορά, που από μόνες τους δημιουργούν μία ανισότητα. Το ζητούμενο για την επίτευξη της ελευθερίας είναι η ισότητα απέναντι στους νόμους και στους ηθικούς κανόνες, που οι άνθρωποι πρέπει εκούσια να υπακούν. Η εξισωτική άποψη τονίζει την ισότητα, δηλαδή την αποδοχή των διαφορετικών απόψεων, επομένως την ανισότητα απέναντι στους νόμους, αποδεχόμενη συνεπώς την ανισότητα και την ανομοιομορφία των ανθρώπων.¹²

Τα ατομικά και τα κοινωνικά δικαιώματα είναι τα δικαιώματα που το κράτος παρέχει προς τους πολίτες, με τα οποία επιτυγχάνεται η κοινωνική συμβίωση των ατόμων και οργανώνεται η οικονομική, πολιτική και κοινωνική ζωή του τόπου. Θεωρητικά η ενάσκηση των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων κατοχυρώνεται από τις Διεθνείς Συνθήκες και τις Οικουμενικές Διακηρύξεις υπέρ όλων των ατόμων. Όμως, φυσικό είναι κάθε Συνταγματικό κείμενο να προβλέπει ειδικά δικαιώματα ή ειδικές ρυθμίσεις για τους πολίτες του κράτους αυτού. Οι διαφορές μεταξύ των ατόμων που κατέχουν κάποιο δικαίωμα δημιουργούν την ανάγκη να γίνονται σαφείς και κατανοητοί οι φορείς του κάθε δικαιώματος.¹³

Τη σύγχρονη εποχή που δικαιώματα αναγνωρίζονται όχι μόνο σε άτομα αλλά και σε ομάδες ατόμων και νομικούς σχηματισμούς. Συνεπώς μπορούμε σήμερα να διακρίνουμε ως φορείς των Ελληνικών Συνταγματικών Δικαιωμάτων τους Έλληνες πολίτες, τους πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τους αλλοδαπούς εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου και κάποιες φορές ομάδες προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα αν και η δύσκολη ανεύρεση των φορέων γίνεται αναφορικά με τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, καθώς είναι αντιφατικό τα ατομικά δικαιώματα που στρέφονται κατά του κράτους να αναγνωρίζονται και υπέρ αυτού.

¹² Περλίκος, 2011: 71.

¹³ Ανδ. Γ. Δημητρόπουλου, Συνταγματικά Δικαιώματα, 2004 σελ.5.

Ισότητα απέναντι στο Νόμο και παράγοντες ανισότητας.

Όταν επικαλείται η ισότητα όλων των ανθρώπων, ως επιχείρημα για την ισότητά τους απέναντι στο νόμο, στην πραγματικότητα πρόκειται για ένα επιχείρημα κατά της ισότητας ενώπιον του νόμου όλων των ανθρώπων. Αυτό εξηγείται με το να αποδεχθούμε ότι οι άνθρωποι δεν είναι ίσοι, όπως προαναφέραμε, επομένως δικαιολογείται η διαφορετική αντιμετώπιση των εθνικών, φυλετικών και άλλων μειονοτήτων. Αυτή είναι η μια πολλή σοβαρή κοινωνική συνέπεια της εξισωτικής πολιτικής, στην οποία στηρίζεται η ρατσιστική πολιτική.¹⁴

Σε ένα ελεύθερο καθεστώς υπάρχουν δύο αξιώματα, που δικαιολογούν τη θέση που κατέχουν οι άνθρωποι στην κοινωνική τάξη:

- Επειδή δεν είναι δυνατόν να γνωρίζουμε τις δυνατότητες των άλλων ανθρώπων, δεν πρέπει να πράττουμε ασυνείδητα εις βάρος τους ασκώντας τους εξουσία.
- Όταν ένα κοινωνικό μέλος αποκτά ένα προσόν που από αυτό επωφελείται υλικά, τότε αυτό θα πρέπει να θεωρείται επικερδές για την κοινότητα. Θα ήταν συνετό να τηρείται η ίδια στάση και με τα άλλα μέλη του κοινωνικού συνόλου που έχουν να επιδείξουν παρόμοια ή διαφορετικά προσόντα.

Υπάρχουν ποικίλες ποιότητες ανθρώπων, που είτε οφείλουν την ποιότητα αυτή στη «φύση» τους ή στην «ανατροφή» τους. Δεν σχετίζεται αυτό όμως με την προσωπική τους αξία, επηρεάζουν ουσιαστικά την αξία των ανθρώπων για τους άλλους ανθρώπους. Οι υποστηρικτές της εξίσωσης πιστεύουν πως πρέπει να διαγραφούν οι αξίες που ορίζονται από την ανατροφή, καθώς αποτελούν παράγοντα ανισότητας. Από την άλλη, αν είχαμε το δικαίωμα να στερήσουμε τη δυνατότητα από αυτούς που έχουν λάβει από την οικογένειά τους κληρονομιά, και δεχόμασταν μόνο τα φυσικά προσόντα των ανθρώπων, θα ήταν σίγουρο ότι η κοινωνία θα ζημιωνόταν.¹⁵

¹⁴ Περλίκος, 2011: 71.

¹⁵ Περλίκος, 2011: 73.

Η κληρονομιά είναι ένας παράγοντας που δημιουργεί στην κοινωνική κατάταξη το αίσθημα της ανισότητας. Η κληροδότηση υλικών αγαθών στις επόμενες γενιές επιτρέπει στους ανθρώπους να συγκεντρώνουν κεφάλαιο, το οποίο αποτελεί μέσο εκμετάλλευσής του και ωφέλιμο μέσο για την κοινωνία, η οποία έχει να λαμβάνει από τις κληρονομίες οικονομικές εισφορές.

Στην κοινωνική κατάταξη, η παιδεία αποτελεί και αυτή κριτήριο ανισότητας των ανθρώπων. Τον 18^ο αιώνα, το κλασσικό φιλελεύθερο κίνημα είχε ως αίτημα ίση κρατική εκπαίδευση για όλους τους πολίτες, ώστε να βελτιωθούν οι συνθήκες διαβίωσής τους και να προσφέρονται ίσες ευκαιρίες. Οι εξισωτιστές υποστηρίζουν πως πρέπει να παρέχεται άριστη παιδεία για όλους, όπως δηλαδή τη δικαιούνται οι πλούσιες οικογένειες, αλλιώς να μην παρέχεται σε κανέναν. Εναλλακτικά, προτείνουν την διεξαγωγή εξετάσεων που θα αναδειχθούν οι ικανότεροι. Η ιδέα αυτή στηρίζεται στην γνώμη του ότι η κυβέρνηση των κρατών πρέπει να έχει ένα πλάνο που να εξασφαλίζει ίσες παροχές σε όλους τους πολίτες, ώστε να βελτιώνεται το βιοτικό επίπεδό τους και να λαμβάνουν ίσες ευκαιρίες.¹⁶

Τα δικαιώματα χωρίς φορέα δεν νοούνται και πρέπει να αναφέρουμε πως η εμφάνιση για πρώτη φορά της έννοιας «δικαιώματα των ανθρώπων» έγινε στην εποχή της Αναγέννησης, που ο άνθρωπος τέθηκε στο επίκεντρο του κόσμου και άρχισαν να αναγνωρίζονται οι αξίες του. Η ανθρωποκεντρική αυτή αντίληψη εμπνέει τα σύγχρονα Συντάγματα, τα οποία όλα μνημονεύουν τα δικαιώματα του ανθρώπου ως «απαράγραπτα», δηλαδή ως προϊσχύοντα και κατισχύοντα του θετού δικαίου.¹⁷ Δεν νοείται ένα σύνταγμα να απαγορεύει σε ένα σύνολο ανθρώπων το δικαίωμα της ιδιοκτησίας ή τον καταναγκασμό τους να ζουν κάτω από συνθήκες δουλείας. Η ιδιότητα του ανθρώπου να φέρει δικαιώματα αποκτάται από τη στιγμή που γεννιέται και δικαιούται ίδια μεταχείριση και σεβασμό με όλους τους άλλους.

Ένα ζήτημα που δεν αναφέραμε είναι η αμοιβή ενός ατόμου που λαμβάνει σε μία θέση που κατέχει μέσα στην κοινωνία. Σε ένα ελεύθερο καθεστώς, η αμοιβή δεν εξαρτάται από τη γνώμη που έχουν σχηματίσει οι συνάνθρωποί του για αυτόν και την προσωπική του αξία, που εκ των πραγμάτων δεν μπορούν να γνωρίζουν, αλλά

¹⁶ Περλίκος, 2011: 74.

¹⁷ Δραγούμης, 1992: 42.

μπορούν να αντιληφθούν την αξία που έχουν οι πράξεις του για την επίτευξη των στόχων τους. Κανείς δεν έχει τη δυνατότητα να γνωρίζει τις προσωπικές ικανότητες, τις δεξιότητες, τον ψυχικό κόσμο, τις ιδέες και αντιλήψεις καθώς και συναισθήματα ενός ατόμου και επομένως δεν μπορεί να γίνει αξιολόγηση με ομοφωνία για την προσωπική αξία κάποιου. Οι άνθρωποι δεν μπορούν να έχουν αντικειμενική γνώση όλων των παραπάνω υποκειμενικών αξιών και για αυτό το λόγο τα άτομα πρέπει να έχουν ο δικαίωμα της ελεύθερης επιλογής, δηλαδή να αποφασίζει τι θέλει και με ποιο τρόπο να το αποκτήσει.¹⁸

Η ισότητα αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά και συνεχώς επίκαιρα θέματα στην πολιτική φιλοσοφία, εμφανιζόμενη άλλοτε ως θεμελίωση και άλλοτε ως περιεχόμενο φυσικού δικαίου ή ως συστατικό της έννοιας της δικαιοσύνης ή της ευημερίας. Ενώ παραμένει αμετάβλητο μέσα στον χρόνο, το γεγονός ότι οι άνθρωποι είναι διαφορετικοί και μοναδικοί μεταξύ τους όσον αφορά στα φυσικά χαρακτηριστικά τους, εμφανίζουν μία ανισότητα στην ανάπτυξη των αντίστοιχων κοινωνικών δραστηριοτήτων. Η αναγνώριση ίσης ηθικής αξίας σε όλους τους ανθρώπους ανεξαρτήτως ειδικότερων και ιδιαίτερων χαρακτηριστικών αποτελεί, ίσως, την εντυπωσιακότερη κατάκτηση του ανθρώπινου πολιτισμού.

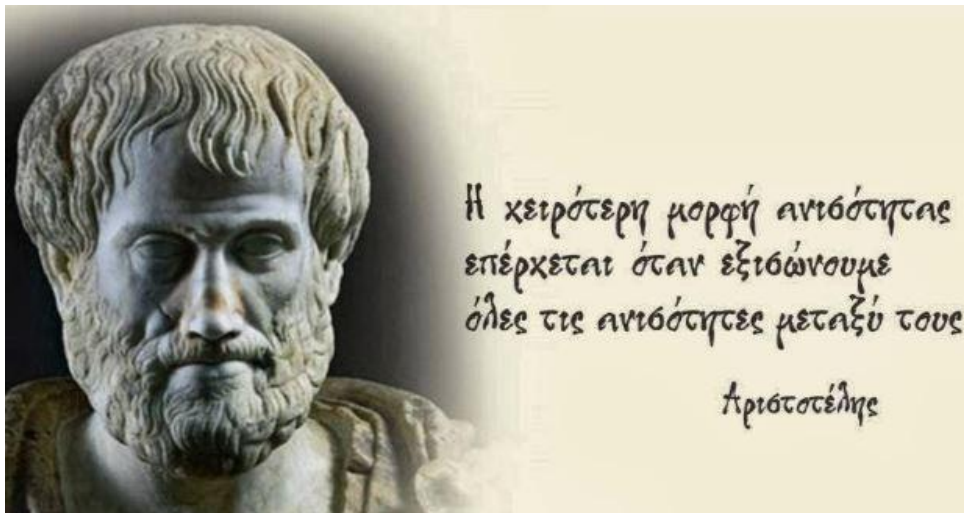
Από την άλλη πλευρά, αδιαμφισβήτητο δικαίωμα του κάθε ατόμου είναι να του δίνεται η ευκαιρία να αναπτύξει και να καλλιεργήσει τις προσωπικές του ικανότητες και αυτό είναι κάτι που σχετίζεται με τις κοινωνικές περιστάσεις και ανισότητες. Η άποψη αυτή συνάδει προς μια γενικότερη εικόνα για την ανθρώπινη φύση, σύμφωνα με την οποία κάθε άνθρωπος μπορεί να διαπρέψει σε κάποιο πεδίο. Η πολυσύνθετη μορφή των κοινωνικών πεδίων σε συνδυασμό με τις εξισωτικές κοινωνικές συνθήκες και πραγματική ισότητα ευκαιριών, μπορεί να εγγυηθεί σε όλους μια δίκαιη κοινωνική αναγνώριση.¹⁹

Στην ελεύθερη κοινωνία η κάθε φιλότιμη προσπάθεια αμείβεται και δίνει το έναυσμα και στους άλλους ανθρώπους να τολμήσουν να ενεργήσουν αυτόβουλα πάνω σε θέματα άγνωστα προς αυτούς. Αυτό γίνεται για να επιβραβευτεί αυτός που θα επιτύχει και δεν θα μπορεί να το μοιραστεί με αυτούς που κατέβαλαν προσπάθεια

¹⁸ Περλίκος, 2011:74.

¹⁹ Παπαδοπούλου, 2014:167.

αλλά δεν κατάφεραν να φτάσουν στο επιθυμητό αποτέλεσμα. Η αμοιβή για το αποτελεσματικό εγχείρημα και όχι για την προσωπική αξία είναι στοιχείο της ελευθερίας, διότι το άτομο δύναται να επιλέγει τους στόχους του, εφόσον έχει την εξασφάλιση ότι ανεξάρτητα της προσωπικής αξίας, αν επιτύχει σε αυτό θα αμειφτεί κατάλληλα. Αν δεν συνέβαινε αυτό, κάποιοι άλλοι θα έκριναν τι πρέπει να κάνει ώστε να αξιοποιηθούν καλύτερα οι ικανότητές του.²⁰

Εικόνα 1. Γνωμικό απόφθεγμα για την ανισότητα. Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια*.

²⁰ Περλίκος, 2011:75-76.

5.1.γ) Φιλελευθερισμός, ανάλυση της έννοιας.

“ Ο φιλελευθερισμός είναι η μήτρα από την οποία γεννήθηκαν το συνταγματικό κράτος, τα ατομικά δικαιώματα (με πρώτα από όλα την ελευθερία του λόγου και το απαραβίαστο της συνείδησης), η ισότητα ενώπιον του νόμου, το κράτος δικαίου, η δικαστική ανεξαρτησία αλλά και τα πολιτικά δικαιώματα, η ισοπολιτεία και η σύγχρονη δημοκρατία”.²¹

Το κίνημα του φιλελευθερισμού έφτασε στην Ευρώπη μετά την κατάρρευση των απολυταρχικών συστημάτων. Ξεκίνησε σαν παγκόσμιο κίνημα και είχε τις ρίζες του στη Αγγλία και την Αμερική. Η κατάσταση που επικρατούσε τότε ήταν ουσιαστικά κατεχόμενη από την εξουσία των γραφειοκρατών, οι οποίοι κυβερνούσαν σύμφωνα με τις εντολές του άρχοντα. Αυτός, ο μηχανισμός διοικούσε το λαό και ευθυνότανε για την ανάπτυξη του τόπου, όχι η τήρηση του νόμου. Ο φιλελευθερισμός στόχευε στην εγκαθίδρυση της Αρχής του Νόμου και η καταπάτηση των αυθαίρετων συμπεριφορών των εξουσιαστών. Σπουδαίοι φιλόσοφοι ενστερνίστηκαν τις ιδέες του, όπως ο Μοντεσκιέ και ο Ρουσσώ, οι οποίοι τοποθέτησαν το νόμο πάνω από τους ανθρώπους.²²

Συχνά, σε διεθνές επίπεδο, γίνεται λόγος για τη διάκριση μεταξύ «συντηρητισμού» και «φιλελευθερισμού» σε ιδεολογικό επίπεδο. Ωστόσο, η διάκριση αυτή προέρχεται από πολιτικές παραδόσεις των αγγλοσαξονικών χωρών και έχει διαφορετικό περιεχόμενο σε διαφορετικά πλαίσια. Από την άλλη πλευρά, η επισήμανση μιας σύγκρουσης μεταξύ συντηρητικών και φιλελεύθερων, ως εντελώς διαφορετικών πολιτικών κόσμων, αφορά μάλλον μια άλλη εποχή –από τα τέλη του 18ου αιώνα και έως το 1914– αλλά όχι την περίοδο μετά την Παγκόσμια Οικονομική Κρίση και τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, δύο γεγονότα που κατέστρεψαν τον παλαιό συντηρητισμό και ανέδειξαν διεθνώς τις μετεξελίξεις μίας νέας φιλελεύθερης «Κεντροδεξιάς».²³

Η ύπαρξη του κράτους κρίνεται αναγκαία και πρέπει να εκπληρώνει το ρόλο της ή θα πρέπει η ισχύ της να υπερέχει των πολιτών. Για την προστασία που παρέχει το κράτος στους πολίτες, ορίστηκε η υποχρεωτική πληρωμή φόρων των πολιτών προς

²¹ www.tovima.gr.

²² Περλίκος, 2011: 132.

²³ Χατζιβασιλείου, 2009:87.

αυτό. Στα δημοκρατικά καθεστώτα η κυβέρνηση ορίζεται από τους πολίτες με ψηφοφορία και όταν δεν είναι ικανοποιητική την καθαιρούν αναίμακτα. Η δημοκρατία παρέχει στους πολίτες της ένα πλάνο ενεργειών που αυτό διέπεται από έναν οργανωμένο και δομημένο τρόπο. Στα τυραννικά καθεστώτα αυτό φυσικά δεν υφίσταται. Η πλειοψηφία έχει τον πρώτο ρόλο και αποφασίζει για το καλό της κοινωνίας.²⁴

Το πρόγραμμα του Φιλελευθερισμού.

Μια φιλελεύθερη πολιτεία οφείλει να θεσπίσει νόμους και αρχές , που μπορούν να εφαρμοστούν στην πραγματικότητα και μπορούν να αντικατασταθούν ελεύθερα αν δείχνουν ασαφείς και μη εφαρμόσιμοι. Οι Αρχές του Φιλελευθερισμού μπορεί να περιγραφούν ως αρχές, οι οποίες αξιολογούν και μετατρέπουν τους υφιστάμενους θεσμούς, δείχνοντας έτσι τον εξελικτικό χαρακτήρα τους. Μία από τις πιο σημαντικές αρχές του είναι το θεσμικό πλαίσιο μιας κοινωνίας. Το θεσμικό πλαίσιο θεσπίζεται από την παραδοσιακή ιδεολογία της κοινωνίας βάσει δικαίου ή τον βαθμό ηθικής ευαισθησίας στον οποίο αυτή έχει φτάσει.

Οι φιλόσοφοι, κοινωνιολόγοι και οικονομολόγοι του 18^{ου}-19^{ου} αιώνα διατύπωσαν ένα πολιτικό πρόγραμμα, το οποίο λειτούργησε ως κατευθυντήρια γραμμή για την κοινωνική πολιτική της Αγγλίας και των Ηνωμένων Πολιτειών και κατόπιν στην Ευρώπη και αλλού. Το πρόγραμμά τους δεν κατόρθωσε να εφαρμοστεί όπως έπρεπε. Στην Αγγλία, οι ιδέες του φιλελευθερισμού δεν πέτυχαν να ικανοποιήσουν όλους τους πολίτες, ενώ σε άλλα μέρη του κόσμου κάποια προγράμματα υιοθετήθηκαν και άλλα απορρίφθηκαν. Ο φιλελευθερισμός δεν έφτασε έτσι ποτέ στην απόλυτη ωρίμανσή του, όμως το σύντομο διάστημα που διήνυσε ήταν αρκετό για να αλλάξει την κοσμοθεωρία.²⁵

Ένα από τα θετικά του αποτελέσματα ήταν η οικονομική ανάπτυξη που απελευθέρωσε τις παραγωγικές δυνατότητες του ανθρώπου και πολλαπλασίασε πολλάκις τους διαθέσιμους βασικούς πόρους. Τις μέρες που ο κόσμος ήταν υπό την απειλή του Παγκοσμίου πολέμου, η γη ήταν πιο πυκνοκατοικημένη και σαφώς πιο αναπτυγμένη και οι κάτοικοι απολάμβαναν επίπεδα διαβίωσης ασύγκριτα καλύτερα

²⁴ Naumann, 2013 : 11.

²⁵ Naumann, 2013 : 15.

από τους άλλους αιώνες. Ο φιλελευθερισμός δημιούργησε έναν ποιοτικό τρόπο ζωής και μία ευημερία που βελτίωσε μέχρι και αύξησε το προσδόκιμο ζωής.

Το σύστημα του φιλελευθερισμού έχει ως σκοπό την προαγωγή της υλικής ευημερίας των ανθρώπων και δεν ασχολείται με τις πνευματικές του ανάγκες. Δεν τάζει στους ανθρώπους ευτυχία και ευδαιμονία αλλά ικανοποίηση όλων των επιθυμιών που μπορούν να εκπληρωθούν από τον έξω κόσμο. Δηλαδή, το κύριο μέλημά του είναι να δημιουργήσει προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της κοινωνικής ζωής. Η υλιστική ιδεολογία του έχει σκοπό να βελτιώσει το βιώσιμο επίπεδο, δεν μπορεί να δημιουργήσει εσωτερικό πλούτο και ψυχική ηρεμία, διότι αυτά κρίνονται από τους ίδιους τους ανθρώπους και από την ίδια τους την ψυχή.²⁶

Η υπάρχουσα ανέχεια και δυστυχία δεν αποτελεί αρνητικό επιχείρημα κατά του φιλελευθερισμού ακόμα κι αν ο κόσμος κυβερνούταν από φιλελεύθερα καθεστώτα. Μια κοινωνία που οι αρχές του φιλελευθερισμού γίνονται πράξη τότε θεωρείται κοινωνία καπιταλισμού. Από τη στιγμή που η οικονομική πολιτική του φιλελευθερισμού έχει μόνο πλησιάσει τα συστήματα στον κόσμο, ας φανταστούμε τι αποτελέσματα θα είχε η πλήρη εφαρμογή του στην οικονομία του.

Στην ουσία, είναι μια πολιτική που προωθεί τα συμφέροντα κάποιας συγκεκριμένης ομάδας και ενδιαφέρεται να τα δικτυώσει σε όλο τον κόσμο. Οι επιχειρηματίες και οι καπιταλιστές έχουν έναν κοινό σκοπό, να υποστηρίξουν το φιλελευθερισμό. Υπάρχουν περιπτώσεις επιχειρηματιών που κοιτάζουν το συμφέρον τους και βασίζονται ολοκληρωτικά στο φιλελευθερισμό. Αυτό όμως συμπίπτει με την ίδια επιθυμία για κέρδος με τους άλλους επιχειρηματίες και καπιταλιστές.

Αντίπαλοι του Φιλελευθερισμού.

Το 19^ο αιώνα έκαναν την εμφάνισή τους κάποιοι ισχυροί αντίπαλοι του φιλελευθερισμού, οι οποίοι γκρέμισαν ό, τι με κόπο είχαν χτίσει οι φιλελεύθεροι τόσα χρόνια. Ο κόσμος έξω από την Αγγλία δεν μπορεί να μιλάει καν για αυτόν, ενώ υπάρχουν υποστηρικτές του ακόμα. Ο αντί- φιλελευθερισμός αποδέσμευσε τις δυνάμεις που οδήγησαν στον Παγκόσμιο πόλεμο, ενώ παράλληλα εφαρμόστηκε ένα

²⁶ Naumann, 2013 :20

σύστημα ποσοστώσεων στις εισαγωγές και τις εξαγωγές, επιβλήθηκαν δασμοί και εμπόδια στη μετανάστευση και άλλων μέτρων που οδήγησαν στην απομόνωση των εθνών. Γενικά το αντι-φιλελεύθερο κίνημα καταρρακώνει το μηχανισμό του πολιτισμού και της κοινωνίας.

Ο φιλελευθερισμός δεν παρέμεινε βέβαια αναλλοίωτος. Κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα σημείωσε μία αξιοπρόσεκτη αλλαγή. Ενώ είχε ξεκινήσει σαν μία θεωρία πολιτικής ηθικής που εστίαζε στις αρχές της ελευθερίας και της ισότητας, το περιεχόμενό του άρχισε σιγά σιγά να φθίνει και ο ίδιος να παίρνει τη μορφή οικονομικοπολιτικής ιδεολογίας. Το αποτέλεσμα αυτό προέκυψε βαθμιαία, καθώς από όλες τις αρχές του φιλελευθερισμού άρχισε να επικεντρώνεται στην ατομική ελευθερία, διαμορφώνοντας τη ζωή του, όπως του αρέσει και κυρίως στην ελεύθερη οικονομική δραστηριότητα του ατόμου και στον περιορισμό των κρατικών επεμβάσεων σε κοινωνία και οικονομία. Η μεταβολή αυτή σήμαινε όχι μόνο την ταπείνωση της έννοιας της ισότητας αλλά και την διαστρέβλωση της έννοιας της ελευθερίας. Παρότι η ελευθερία γινόταν αντιληπτή ως αυτονομία, που εκδηλωνόταν κατά κύριο λόγο ως θέσπιση γενικών νόμων, οι νόμοι από καθορισμοί της ελευθερίας άρχισαν να θεωρούνται περιορισμοί της.

Εικόνα 2. «Το μόνο δίκαιο είναι να το αφήσετε ελεύθερο». Φράση έκφραση του φιλελευθερισμού.

6. Κεφάλαιο 2^ο : Νόμος και Ελευθερία , κανόνες της κοινής ζωής, νόμοι, εντολές , εξαναγκασμός.

Στις ανθρώπινες κοινότητες αλλά και στις ομάδες των ζώων , η συμβίωση επιτυγχάνεται, επειδή υπάρχουν κάποιοι κανόνες που όλοι σέβονται και τηρούν για να είναι δυνατή η συνύπαρξη τους. Αυτοί οι κανόνες είναι κάποιες συνήθειες που λειτουργούν ασυνείδητα και με την πάροδο του χρόνου και τη εξέλιξη του πολιτισμού διατυπώνονται με τη μορφή του νόμου. Ταυτόχρονα γίνονται πιο αφηρημένοι και γνωστοποιούνται ευρέως σε όλους. Αυτό συμβαίνει συνήθως σε κοινωνίες που οι πολίτες λειτουργούν παρόμοια και παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά. Πρόκειται για έναν περίπλοκο και εκλεπτυσμένο μηχανισμό, με τον οποίο γίνεται μία οριοθέτηση της προσωπικής κατάστασης των ανθρώπων. Αυτός βασίζεται στους αφηρημένους κανόνες που διέπουν την κοινωνική ζωή και έχει χαρακτήρα αυθόρμητο.²⁷

Οι νόμοι και οι κανόνες, ενώ στην πραγματικότητα ανήκουν στην ίδια κατηγορία, παρουσιάζουν διαφορές ως προς τα ιδανικά που πρεσβεύουν. Ο νόμος, φέρ' ειπείν, σε αντίθεση με την εντολή, δεν προϋποθέτει κάποιον που τον έχει εκδώσει. Επίσης, εντοπίζουμε μία διαφορά όσον αφορά στη γενική και αφηρημένη εικόνα που παρουσιάζουν, καθώς οι εντολές περιέχουν σαφείς οδηγίες και συγκεκριμένες θέσεις που ορίζουν συγκεκριμένες καταστάσεις. Αν μια εντολή είχε πάγια χαρακτηριστικά, απευθυνόταν σε αγνώστους, είχε αφαιρετικό χαρακτήρα ως προς όλες τις ειδικότερες χρονικές και τοπικές περιστάσεις και αναφερόταν σε συνθήκες άγνωστες, τότε θα ήταν νόμος. Αν οι νόμοι είχαν πιο συγκεκριμένο χαρακτήρα, θα ήταν εντολές.²⁸

Οι δύο έννοιες διαφέρουν σημαντικά ως προς τις γνώσεις που χρησιμοποιήθηκαν για να συνταχθούν, καθώς ο σκοπός και η απόφαση για την ολοκλήρωση μιας πράξης στην εντολή, ανήκουν σε αυτόν που την θέσπισε, ενώ στο νόμο στο ίδιο το άτομο που δρα. Στην εντολή, το άτομο εκτελεί εντολές του εντολέα, αντίθετα στον νόμο, δίνονται πληροφορίες στο άτομο τις οποίες πρέπει να λαμβάνει υπόψη του όταν αποφασίσει να ενεργήσει. Το άτομο που δρα κάτω από εντολές, έχει το προνόμιο να χρησιμοποιεί κάποια προνόμια που του προσφέρονται, υλικά ή

²⁷ Περλίκος,2011: 102

²⁸ Περλίκος,2011: 102-103

χρόνος προς δική του εξυπηρέτηση. Αυτό μπορεί να ορίζεται ως μία στοιχειώδη ιδιωτική σφαίρα, η οποία αλλάζει και κατευθύνεται από τον εντολέα. Στο νόμο, το άτομο δύναται να καθορίσει τη μορφή της ιδιωτικής τους σφαίρας μέσα από τους γενικούς κανόνες που δημιουργήθηκαν εκ των προτέρων και διατυπώθηκαν για μεγαλύτερο διάστημα.

Η γενική και αφηρημένη εικόνα των κανόνων που πρέπει να τηρούνται από όλους ανεξαιρέτως, μπορεί να περιορίσουν την ελευθερία ορισμένων μέσα στην κοινωνία. Αυτό δεν είναι φαινόμενο συχνό, διότι η καθολική εφαρμογή του ισχύει και για αυτούς που τους θεσπίζουν. Έτσι, δεν μπορεί η κυβέρνηση να ενεργεί αυθαίρετα και να χρησιμοποιεί τους κανόνες σαν εργαλείο εξαναγκασμού. Στις κοινωνίες που είναι ελεύθερες, οι πράξεις των ανθρώπων πρέπει να περιορίζονται μόνο από τους γενικούς κανόνες που ισχύουν για όλους. Στην περίπτωση που κάποιες ομάδες θρησκευτικές ασκούν πίεση στα μέλη που δεν τις ακολουθεί, έχουμε άσκηση εξαναγκασμού, για αυτό η ανεξιθρησκία είναι απαραίτητη στις κοινωνίες.

Ατομική ελευθερία και εξαναγκασμός.

Η ιδιωτική ατομική υπόσταση του κάθε ανθρώπου, περιλαμβάνει όλα αυτά που τον οδηγεί στη δημιουργία και την λήψη αποφάσεων, ώστε να τα αξιοποιεί σωστά προς όφελός του. Σε αυτά προστίθεται ο νόμος, αφού πληροφορεί τα κοινωνικά μέλη για τους περιορισμούς και τις συνέπειες που έπονται των παραβιάσεων του. Η διατύπωση των νόμων γίνεται με κατανοητό τρόπο, ώστε να μπορούν να ενημερώνουν τους πολίτες για την ιδιωτική ζωή των άλλων. Η συνεργασία των μελών της κοινωνίας υπό την επιβολή κανόνων συμπεριφοράς, επιτρέπει στα μέλη να δρουν με δικές τους πρωτοβουλίες αλλά με σεβασμό και προσαρμογή στα κοινωνικά δεδομένα. Δηλαδή, ο νόμος είναι μία έκφραση της συνολικής προσαρμογής της κοινωνίας στο κοινωνικό γίνεσθαι των μελών της.²⁹

Ο Hayek υποστηρίζει πως η λέξη «νόμος» καλύπτει ανόμοια φαινόμενα, δηλαδή οι νόμοι ορίζουν την κίνηση των ουράνιων σωμάτων και την κίνηση των οχημάτων, ή οι νόμοι των φυσικών και των μαθηματικών επιστημών διέπονται από

²⁹ Περλίκος, 2011: 107

νόμους. Έτσι, σήμερα όλοι ξέρουν πως οι φυσικοί νόμοι δεν επιδέχονται μεταβολή ούτε παραβίαση ούτε και ατιμώρητη προσβολή με δωροδοκία κάποιου υπευθύνου. Για τον Hayek, οι φύσει νόμοι και οι θέσει νόμοι έχουν επικίνδυνη διαφορά, γιατί πιστεύει πως οι μόνοι νόμοι που αξίζουν σεβασμό είναι αυτοί που κατοχυρώνουν τους κανόνες, τους οποίους πλάθουν τα άτομα στις διαπροσωπικές τους επαφές μέσα στο πλαίσιο της «αυθόρμητης πράξης».³⁰

Το Δίκαιο³¹ εξελίχθηκε με την πάροδο του χρόνου και με τη μεταβολή των κοινωνικών συστημάτων. Η αλλαγή των νόμων εφαρμοζόταν εκεί που οι γραπτοί νόμοι υστερούσαν μπροστά στους άγραφους ηθικούς κανόνες. Για παράδειγμα, στην Αντιγόνη του Σοφοκλή, ο άγραφος νόμος της απαραίτητης ταφής του Πολυνείκη, που στην πραγματικότητα ήταν ένας νόμος ηθικά επιβαλλόμενος από όλους, μεταγενέστερα έγινε νομικά υποχρεωτικός γραπτός νόμος. Ο Hayek δεν προβάλλει το νόμο σαν μία ιδέα του πλατωνισμού, που οι άνθρωποι οφείλουν να προσκυνήσουν. Ενστερνίζεται την ιδέα του Σόλωνα, ο οποίος υποστήριζε πως «οι νόμοι πρέπει να αλλάζουν μόνο όταν αυτοί που δεν αδικούνται αγανακτούν εξίσου με αυτούς που αδικούνται».³²

Ένα σημαντικό κεφάλαιο που σχετίζεται άμεσα με τους νόμους και το κράτος είναι ο εξαναγκασμός και η εξουσιαστική τάση που ασκείται από ανθρώπους που βρίσκονται σε υψηλά ιστάμενες θέσεις σε ανθρώπους χαμηλότερης διοικητικής βαθμίδας. Όπως συμβαίνει με την ελευθερία, πολλοί είναι αυτοί που συγχέουν τον εξαναγκασμό που υφίσταται κάποιος από ένα άλλον άνθρωπο, με τις συνέπειες που οι φυσικές περιστάσεις επηρεάζουν το άνθρωπο, οι οποίες όμως δεν οδηγούν στον εξαναγκασμό του.³³ Δεν μπορούμε πούμε πως υφίσταται εξαναγκασμός η οποιαδήποτε απειλή ή άσκηση βίας, αν το άτομο δεν πράττει συγκεκριμένες ενέργειες με σκοπό το προσωπικό του όφελος. Βέβαια, ο εξαναγκαζόμενος μπορεί και διατηρεί τις αποφάσεις του, όπως και τις ικανότητές του, διότι οι επιλογές του γίνονται ελεύθερα και αυτόβουλα.

³⁰ Δραγούμης,1992:153.

³¹ Δίκαιο: ονομάζεται το σύνολο των υποχρεωτικών και εξαναγκαστικών κανόνων, οι οποίοι και ρυθμίζουν τις σχέσεις των, στην αυτή κοινωνία δια-βιούντων προσώπων. Επίσης κατ ' άλλο ορισμό: Δίκαιο είναι η ανθρώπινη θέληση, η οποία ρυθμίζει την κοινωνική ζωή κατά τρόπο «ετερόνομο», «επιτακτικό» και «εξαναγκαστικό». el.wikipedia.org.

³² Δραγούμης,1992:156.

³³ Περλίκος,2011:93.

Στους ανθρώπους που εξαναγκάζονται να δρουν υπό πίεση, οι συνθήκες και τα γεγονότα που έχουν προγραμματιστεί για αυτούς δεν μπορούν να εκτιμηθούν από τους ίδιους, διότι γίνεται ο έλεγχός τους από άλλους. Οι πράξεις έτσι, είναι υπό έλεγχο και οι ενέργειες καθορισμένες πλήρως, στερώντας το δικαίωμα της χρήσης γνώσης τους και του διανοητικού επιπέδου τους.³⁴

*Εξουσία είναι η από το δίκαιο αναγνωριζόμενη ικανότητα επιβολής αποφάσεων*³⁵. Η εξουσία έχει την ικανότητα σχηματισμού αποφάσεων, η οποία προϋποθέτει το σχηματισμό βούλησης και ταυτόχρονα συνεπάγεται και τη δυνατότητα πραγματοποίησης της. Σαφώς και η εκτέλεση είναι σημαντική αλλά για την ύπαρξη εξουσίας είναι αδιάφορο αν αυτή είναι αυτοδύναμη, σε αντίθεση με η λήψη της απόφασης που πρέπει να είναι οπωσδήποτε αυτοδύναμη.

Η θεσμοποίηση της εξουσίας, δηλαδή η τμηματοποίηση της σε κανόνες δικαίου τη συναντάμε κυρίως στα δημοκρατικά πολιτεύματα. Σήμερα, θεωρείται ακατάληπτη η κρατική εξουσία χωρίς νομική πλαισίωση και αυτό αποδεικνύεται από την πολυπληθή ύπαρξη πολιτειακών χαρτών που πλαισιώνουν οργανωτικά και λειτουργικά τα κράτη. Η ίδια η οργάνωση και η θεσμοποίηση που ειπώθηκε πιο παραπάνω είναι που προσφέρει ασφάλεια, χρονική διάρκεια και ανιδιοτέλεια στην κρατική εξουσία. Η διάρκεια κρίνεται απαραίτητη, ώστε να επιτευχθεί το επιδιωκόμενο αίσθημα ασφάλειας στους πολίτες.

Η εξουσία και η επιρροή της έχει κατηγορηθεί πολλές φορές ως η αιτία εξαναγκασμού από σημαντικούς διανοητές όπως ο Τζων Μίλτον, ο Έντμουντ Μπερκ, ο λόρδος Άκτον κ.α. και δεν έχει διαχωριστεί η έννοια της ισχύος ως η δυνατότητα κάποιου να κάνει αυτό που επιθυμεί, πιέζοντας τους άλλους να τον ακολουθούν και να τους υποχρεώνει να τον εξυπηρετούν. Με λίγα λόγια, η εξαναγκαστική δύναμη είναι η κακιά. Η δύναμη της εξουσίας διαφέρει σε αυτούς που διοικούν συλλογικές εκούσια ομάδες και διευθύνουν τους υφιστάμενούς τους με σκοπό την αύξηση της παραγωγικής συνεργασίας.³⁶

Υπάρχουν διάφορες βαθμίδες εξαναγκασμού, ανάλογα με τα χρησιμοποιούμενα μέσα και τη σοβαρότητα της βλάβης, που απειλείται να υποστεί ο

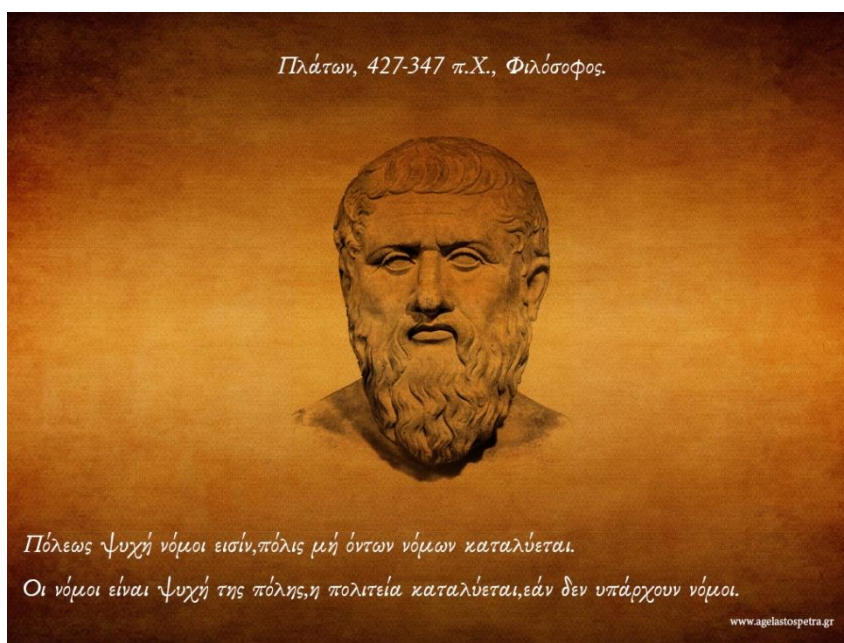
³⁴ Περλίκος,2011:93.

³⁵ Α. Δημητρόπουλος, Σύστημα συνταγματικού δικαίου, Μέρος Α, Σάκκουλας, σελ. 128.

³⁶ Περλίκος,2011:94.

εξαναγκαζόμενος. Έτσι, η κατάκτηση μιας χώρας από ξένη δύναμη που την υποχρεώνει να την υπηρετεί, ο εκβιασμός συμμοριών για λύτρα με κατοχή όπλων, η απειλή του κράτους με τιμωρία αν οι πολίτες δεν συμμορφώνονται στις διαταγές του, η κυριαρχία του αφέντη πάνω στο δούλο κλπ. Είναι ακραίες μορφές εξαναγκασμού.

Ο εξαναγκασμός διαφέρει επίσης ανάλογα την εσωτερική δύναμη που κρύβουν οι άνθρωποι. Είναι δυνατό κάποιος να επιλέξει να υποστεί τη βλάβη που τον απειλεί παρά να υποστεί τον εξαναγκασμό ή κάποιος άλλος να υποστεί τον εξαναγκασμό χωρίς να απειλείται σωματικά αλλά να του ασκείται ψυχολογική βία. Όσον αφορά στο οικογενειακό περιβάλλον, εκεί μπορεί να ασκηθεί εξαναγκασμός, όπου τα άτομα συμμετέχουν εκούσια, όμως η πολιτεία δεν μπορεί να επέμβει εφόσον τα άτομα είναι ενήλικα και η δράση τους είναι εθελοντική.³⁷

Εικόνα 3. Γνωμικό απόφθεγμα του Πλάτωνα σχετικά με την απαραίτητη ύπαρξη των νόμων. Πλάτων, *Νόμοι*.

³⁷ Περλίκος, 2011:95.

6.1.α) Παρακμή του νόμου.

Η Γερμανία, αποτέλεσε τόπος ανάπτυξης και θεμελίωσης της Αρχής του Νόμου κατά το 19^ο αιώνα αλλά και ο τόπος που καθαιρέθηκε. Φυσικό επακόλουθο αυτής της γέννησης ήταν η εμφάνιση του σοσιαλισμού αλλά και των νομικών θεωριών που στην τελική θα αμφισβητούσαν την Αρχή του Νόμου. Η ενοποίηση της χώρας έδωσε το έναυσμα να αναπτυχθούν οι πολιτικές συνθήκες και οι φιλοσοφικές τάσεις που επικράτησαν το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα στη Γερμανία. Έτσι, δημιουργήθηκε το κατάλληλο περιβάλλον για να δεχτεί το σοσιαλισμό ή το κράτος πρόνοιας.

Τέσσερα ήταν τα θεωρητικά κινήματα που επηρέασαν την κοινή γνώμη και άσκησαν την επιρροή τους, έτσι ώστε να μην περιορίζεται η κυβερνητική εξουσία από τους περιοριστικούς νόμους. *Ο νομικός θετικισμός* (legal positivism), *ο ιστορικισμός* (historicism), *η σχολή του ελεύθερου νόμου* (free law school) και *η σχολή της «δικαιϊκής πρόνοιας του συμφέροντος»* (jurisprudence of interest) είναι τα ρεύματα που θα αναφερθούμε εν συντομία.

Η *σχολή του ελεύθερου νόμου* τονίζει ακόμα πιο πολύ την εξουσία του δικαστή δίνοντάς του το δικαίωμα της απόφασης, πράττοντας σύμφωνα με το δικό του αίσθημα δικαιοσύνης. Αυτό είχε σαν επακόλουθο την αρχή της αυθαιρεσίας ενός ολοκληρωτικού κράτους. Η *«δικαιϊκή πρόνοια του συμφέροντος»* ήταν ένα κοινωνιολογικό θεωρητικό κίνημα παρόμοιο με αυτό του «νομικού ρεαλισμού» όπως είχε εμφανιστεί στις Η.Π.Α και υποστήριζε την αντικατάσταση της δέσμευσης των δικαστικών αποφάσεων με τους γενικούς κανόνες.³⁸

Ο *ιστορικισμός* αναγνώριζε την αναγκαιότητα των νόμων αλλά και τους θεσμούς που προκύπτουν από αυτούς ως κατάλληλοι για την κατάσταση που υπήρχε. Αυτό φυσικά οδήγησε στον ακραίο σχετικισμό, ο οποίος πρέσβευε ότι οι άνθρωποι μπορούν να υπερβούν τους περιορισμούς τους, αναγνωρίζοντας τον τρόπο που οι απόψεις καθορίζονται από τις εκάστοτε συνθήκες. Τέλος, *ο νομικός θετικισμός* είναι ρεύμα της θεωρίας του δικαίου που βασίζεται στη θέση ότι δεν υπάρχει αναγκαία

³⁸ Περγλίκος, 2011:158-159.

σύνδεση-συσχέτιση του δικαίου με την ηθική. Ο όρος *θετικό δίκαιο* σημαίνει την ισχύουσα και υποχρεωτικής εφαρμογής νομοθεσία σε ορισμένο τόπο και χρόνο.³⁹

Στο δεσποτικό καθεστώς της ΕΣΣΔ, η επίθεση κατά της Αρχής του νόμου ήταν πιο απόλυτη από αυτή που διέπραξαν οι δυτικοευρωπαίοι υποστηρικτές του σοσιαλισμού. Οι σοβιετικοί διακήρυτταν ότι υπάρχει ένας αδύναμος κρίκος μεταξύ των νόμων και των διοικητικών κανόνων, ενώ η διαφορά μεταξύ τους είναι καθαρά ένα σχέδιο πλάνης της αστικής θεωρίας και πρακτικής. Οι κομμουνιστές προσπαθούσαν να χτίσουν ένα κράτος μακριά από την Αρχή του Νόμου, οδηγώντας στην κατάργηση της θέσπισης νόμων και εντολών από τους κυβερνώντες.⁴⁰

Στην Αγγλία, υπήρχε μία σχετική καθυστέρηση όσον αφορά στην κατάργηση της εφαρμογής της Αρχής του Νόμου, η οποία εκδηλώθηκε μετά την τρίτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα. Πρακτικά η Αρχή του Νόμου είχε μπει ήδη στο περιθώριο, διότι οι εχθροί της υπερασπίζονταν τα πιστεύω τους και άσκησαν την επιρροή τους στην πολιτική κατάσταση πέρα από τα όρια των σοσιαλιστών.

Στην Αμερική, οι αλλαγές του πολιτικού σκηνικού ήταν πιο αργές σε σχέση με τις άλλες χώρες που αναφέραμε, όμως ήταν πιο έντονες. Σημαντικό ρόλο σε αυτή την εισχώρηση έπαιξε το «κίνημα δημόσιας διοίκησης» που εμφάνιζε παρόμοιες θέσεις με αυτόν των Φαβιανών στην Αγγλία και των «πανεπιστημιακών της σοσιαλιστικής έδρας» στη Γερμανία. Το σήμα κατατεθέν του κινήματος ήταν η λέξη «αποτελεσματικότητα», μια λέξη που στο όνομά της θυσιάστηκαν όλες οι παραδοσιακές εγγυήσεις της ατομικής ελευθερίας, δηλαδή η Αρχή του Νόμου, οι συνταγματικοί κανόνες, ο δικαστικός έλεγχος νομιμότητας και η έννοια του «θεμελιώδους νόμου».

Μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, γίνεται ολοένα και πιο εμφανής η υπεράσπιση της Αρχής του Νόμου, διότι οι αντίπαλοί της άρχισαν να καταλαβαίνουν τη σημασία της και τον αντίκτυπο της απουσίας της. Τα ολοκληρωτικά καθεστώτα είχαν σαρώσει σχεδόν όλο τον πλανήτη τον 20^ο αιώνα και είχαν αφήσει μόνο συντρίμια και κατάλοιπα πολιτισμού.

³⁹ Περλίκος,2011:158-159.

⁴⁰ Περλίκος,2011:161-162.

Γίνεται, λοιπόν αποκατάσταση των δικαστηρίων, επαναφέρεται το δικαίωμα της ατομικής ελευθερίας, γίνεται διαχωρισμός του δικαστικού με το διοικητικό μέρος και του συμβατού με το αυθαίρετο, ενώ ιδρύεται ένα ανεξάρτητο δικαστήριο, στο οποίο οι πολίτες μπορούν και προσφεύγουν όταν αυτό κρίνεται απαραίτητο.

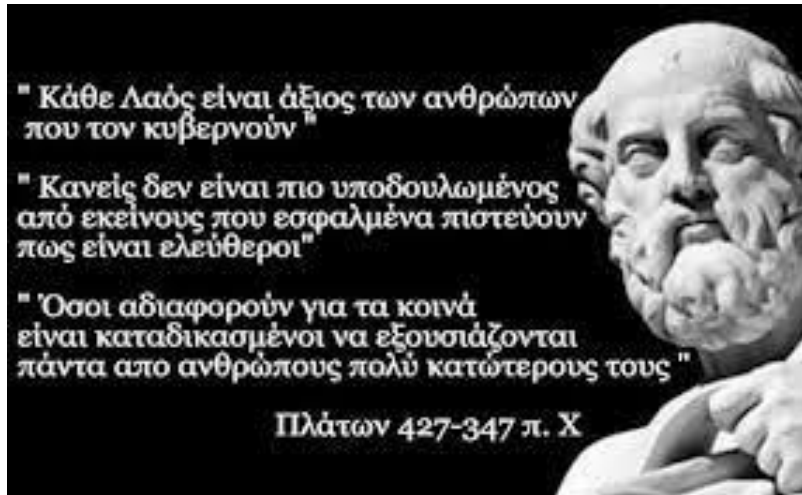
Η είσοδος στον 20ο αιώνα θα βρει την Ελλάδα σε βαθιά κρίση. Κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα θα διαμορφωθούν ωστόσο, στο ελλαδικό κράτος οι κοινωνικές, οικονομικές, πολιτειακές, πολιτικές και ιδεολογικές συνθήκες που θα συνοδεύσουν την ελληνική κοινωνία στο μεγαλύτερο μήκος του 20ου αιώνα. Οι συνθήκες αυτές αναπτύσσονται ιδανικά από το άθροισμα του ελληνικού ανθρωποκεντρικού συστήματος με τις αρχές του νέου περιβάλλοντος που επέβαλε η αλλαγή του ευρωπαϊκού κόσμου από το συγκεντρωτικό δεσποτισμό στον ανθρωποκεντρισμό. Η συνύπαρξη αυτή κατευθύνουν και τον χαρακτήρα του νεοελληνικού πολιτικού συστήματος, το οποίο μετά την Επανάσταση, θα κληθεί να αναπαράγει το πολιτειακό κεκτημένο της δυτικοευρωπαϊκής πραγματικότητας.

Η εισχώρηση του νεοελληνικού κράτους στο δυτικοευρωπαϊκό πρότυπο θα επιβληθεί οριστικά από τις Δυνάμεις με την εγκαθίδρυση της απόλυτης μοναρχίας, δηλαδή ενός συστήματος δεσποτικού τύπου. Στο πλαίσιο αυτό, η πολιτική, υπό όλες τις εκφάνσεις της, ανήκει εξ ορισμού στους «αντιπροσώπους» του κοινωνικού σώματος. Το κοινωνικό στάτους δεν αναγνωρίζεται ως συντεταγμένη πολιτειακή παράμετρος παρά μόνον σε περίπτωση που νομιμοποιήσει περιοδικά τους πολιτικούς φορείς της.

Οι οικονομικά ισχυρές χώρες κατατάσσονται στο πλαίσιο των πολιτικά ανεπτυγμένων κοινωνιών (π.χ. οι χώρες της Δύσης), ενώ οι χώρες που παρουσιάζουν οικονομική αδυναμία αντιμετωπίζονται ως πολιτικά ασταθείς και επιρρεπείς στον αυταρχισμό, διότι δεν έχουν τη δύναμη να σταθούν στα πόδια τους. Στη δεύτερη περίπτωση, ο αυταρχισμός προκύπτει ως η αναπόφευκτη κατάληξη της παρουσίας μιας ανίσχυρης «κοινωνίας πολιτών».

Το αυταρχικό φαινόμενο στο νεοελληνικό κράτος καταγράφεται ως ένα μικρό κεφάλαιο σε ένα εξαιρετικά σταθερό και ανθεκτικό αντιπροσωπευτικό πολιτικό σκηνικό, το οποίο νομιμοποιείται σε ένα κλίμα διαρκούς αμφισβήτησης. Το φαινόμενο αυτό εμφανίζεται ως αποτέλεσμα μιας προφανούς υπέρβασης των ορίων

της διχοτομικής σχέσης μεταξύ κοινωνίας και πολιτικής που εισάγει το πολίτευμα. Η δικτατορία του Μεταξά, η δικτατορία των συνταγματαρχών και ιδίως η κατασταλτική υπερβολή της περιόδου του ψυχρού πολέμου αποδίδουν στο πολιτικό προσκήνιο μία αίσθηση διαρκούς αμφισβήτησης και μία ανάγκη για επανάκαμψη της ατομικής ελευθερίας.⁴¹

Εικόνα 4. Γνωμικό απόφθεγμα του Πλάτωνα για την πολιτική και την ελευθερία. Πλάτων, Πολιτεία.

⁴¹ Κοντογιώργης, 2008:2-3

6.2.β) Παρακμή του σοσιαλισμού (άνοδος κράτους πρόνοιας).

«Ως Σοσιαλιστής είμαι πολύ οικείος με την κλασική μαρξιστική άποψη ότι ο καπιταλισμός αναπτύσσει κοινωνικές δομές, όπως η ατομική ιδιοκτησία της παραγωγής, οι οποίες εμποδίζουν την πρόοδο της τεχνολογίας και της παραγωγικότητας και καθιστούν αναγκαία την κοινωνική επανάσταση. Για τον Μαρξ αυτή ήταν η αντίφαση-κλειδί του καπιταλισμού και η βάση για το επιχείρημα ότι ο σοσιαλισμός ήταν ιστορικά αναπόφευκτος. Αλλά ακριβώς το αντίθετο φαίνεται να είναι αλήθεια. Το καπιταλιστικό σύστημα δείχνει εντυπωσιακό δυναμισμό και αλλάζει τις αντιλήψεις που για καιρό είχαν υιοθετήσει οι μαρξιστές για τη μελλοντική παρακμή του καπιταλισμού».

Ανδρέας Παπανδρέου, 25 Οκτωβρίου 1987, «Βήμα της Κυριακής».

Ο σοσιαλιστικός πειραματισμός της Μ. Βρετανίας, αμέσως με τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, έβαλε τέρμα στην σοσιαλιστική εκατονταετία που άλλαξε όλο το πολιτικό σκηνικό και τα θεωρητικά κινήματα σε Ευρώπη και Αμερική. Χρησιμοποιώντας το σύνθημα «κοινωνική δικαιοσύνη», οι υποστηρικτές του σοσιαλισμού είτε εμπνευσμένοι από τη μαρξιστική θεωρία είτε επηρεασμένοι από τη φαβιανή θεωρία, επεδίωξαν την ανασύσταση της κοινωνίας με στόχο την κοινή ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής, διανομής και ανταλλαγής και αξιοποίησή τους για την εκμετάλλευση και χρήση τους και όχι για όφελος.

Η σκόπιμη αυτή ενέργεια δεν κατευοδώθηκε και διαλύθηκε ολοκληρωτικά τη δεκαετία του '50 - '60 από τους τότε λόγιους αλλά και από τις μάζες που ασκούσε επιρροή. Μέσα στα σοσιαλιστικά κόμματα αρχίζει και γίνεται λόγος για αλλαγή του πολιτικού θεωρητικού σκηνικού, που επιβεβαιώνεται πια από τις συζητήσεις και τις αναζητήσεις τους. Πολλοί ήταν αυτοί που απέδωσαν το τέλος του μαρξισμού στην κραυγαλέα αποτυχία του «μεγαλύτερου κοινωνικού πειράματος» στη Ρωσία και σε γελοιοποιήσεις του Στάλιν. Όλοι οι διανοούμενοι της εποχής υποστήριξαν ότι επρόκειτο για ορθή απόρροια της εφαρμογής του παραδοσιακού σοσιαλιστικού προγράμματος.

Η απαξίωση και κατάρρευση του μαρξιστικού σοσιαλισμού οφείλεται κυρίως σε τρεις παράγοντες: Πρώτον, στην αναγνώριση της υστέρησης παραγωγικών μεθόδων υπό σοσιαλιστικό καθεστώς, έναντι της ιδιωτικής παραγωγικής πρωτοβουλίας. Δεύτερον, στην επιβεβαίωση ότι η «κοινωνική δικαιοσύνη» δεν ήταν

τίποτα άλλο παρά μία αυθαίρετη τάξη διαβαθμίσεων από ότι ήταν προηγουμένως. Τρίτον, στην εμφάνιση ενός νέου ολοκληρωτικού καθεστώτος αντί της υποσχόμενης ελευθερίας.

Τα εργατικά συνδικάτα αντιλήφθηκαν ότι είναι αδύναμα μπροστά στο κράτος και οι αντιεξουσιαστές διαπίστωναν μέρα με τη μέρα ότι η κατάσταση κάθε άλλο παρά διορθωνόταν. Παράλληλα, ο τρόπος ζωής έγινε ποιοτικότερος στις εργατικές τάξεις και αυτό μετέβαλε τη συνείδηση των τάξεων. Επίσης, στα σοσιαλιστικά κράτη γεννήθηκαν δυνατές αντιεξουσιαστικές ομάδες μέσα στη νέα γενιά.⁴²

Ο πιο ουσιώδης παράγοντας ήταν η έντονη ανησυχία και ο φόβος μεταξύ των σοσιαλιστών διανοούμενων, ότι ο σοσιαλισμός θα σήμαινε την εξαφάνιση της ατομικής ελευθερίας. Διάσημοι σοσιαλιστές όπως ο Τζορτζ Όργουελ (1949) και ο Ρ.Χ.Σ. Κρόσμαν (1952) του Εργατικού Κόμματος, κατήγγειλαν τη σχεδιαζόμενη κρατική γραφειοκρατία, ως απειλή για τη δημοκρατία και την ελευθερία και ήταν πρόθυμοι να αγωνιστούν ενάντια στο φεουδαρχικό καθεστώς.

Νέοι μέθοδοι για επίτευξη του στόχου του σοσιαλισμού.

Οι μεταρρυθμιστές δε φαίνεται να χρησιμοποιούν κάποια συγκεκριμένη μέθοδο παρά μόνο για συγκεκριμένο σκοπό ανούσιες μεθόδους, προκειμένου να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντά τους. Δεν ενδιαφέρονται αν οι ενέργειές τους έχουν αποτέλεσμα στην αγορά. Έτσι επιτυγχάνεται μεγαλύτερος έλεγχος των οικονομικών αποφάσεων με αποτέλεσμα να ισχυροποιείται ένας κεντρικός σχεδιασμός. Πολλοί παλιοί υποστηρικτές του σοσιαλισμού αντιλήφθηκαν εκ των υστέρων την αξία του ήδη εγκατεστημένου αναδιανεμητικού κράτους για την ολοκλήρωση του διαρκούς στόχου τους για κατανομή των εισοδημάτων με κριτήριο την «κοινωνική δικαιοσύνη». Με αυτόν τον τρόπο, βρίσκουν πιο πρόσφορο τον έλεγχο πάνω στην ιδιωτική βιομηχανία, παρά στην απαλλοτρίωσή της.

Θα πρέπει να τονίσουμε ότι ο «παλαιός θερμός σοσιαλισμός» δίνει τη θέση του στον «νέο ψυχρό σοσιαλισμό», ο οποίος δεν παρουσιάζει ειδοποιό διαφορά με

⁴² Περίληψη, 2011:169-170

τον πρώτο. Επί της ουσίας, η μεθοδολογία για την κατάκτηση των στόχων είναι αυτό που τον διαφοροποιεί και ο τρόπος που αντιλαμβάνεται την ελεύθερη κοινωνία. Η ανάγκη για κάποιες μη εξαναγκαστικές δράσεις της κυβέρνησης, οι οποίες όμως τονίζουν την ανάγκη για εξαναγκαστική δράση για τη χρηματοδότησή τους μέσω μιας γενικής επιβολής φόρου, θεωρείται μία από τις άμεσες απαιτήσεις. Τέτοιου είδους δράσεις είναι συμβατές με την αρχή της ελευθερίας, με μοναδική προϋπόθεση τα εξαναγκαστικά μέτρα να μην τους περιορίζουν υπερβολικά.

Πρέπει να αποσαφηνιστεί η άποψη ότι η απόλυτη θέση του «ατομοκεντρικού ελάχιστου» (individualist minimum), δηλαδή ο πιο σημαντικός περιορισμός της κυβέρνησης σε θέματα ταξικά και νομικά, δεν έχει υλοποιηθεί ούτε υιοθετηθεί από τους «ορθόδοξους» κλασσικούς οικονομολόγους. Όσο αυξάνεται ο κοινωνικός πλούτος, θα πρέπει να μεριμνά το κράτος για τους αναξιοπαθούντες, την ασφάλιση των μελών, την παιδεία και την υγεία και θα πρέπει να προάγει την διεξαγωγή διαφόρων ερευνών για την ικανοποίηση του συνόλου. Φυσικά, όλα αυτά θα πρέπει να υλοποιούνται δίνοντας στην ατομική ελευθερία υπόσταση και αξία.⁴³

Άνοδος του Κράτους Πρόνοιας.

Το «κράτος πρόνοιας» φαίνεται να έχει μία πολύπλοκη και αόριστη μορφή, και αυτό μας δυσκολεύει στο να ασκήσουμε κριτική για τις προθέσεις του και τις αρχές που πρεσβεύει. Η θεωρητική του στοχεύει σε μία πιο ελκυστική ελεύθερη κοινωνία που θα γίνεται σωστό ξεκαθάρισμα των μέτρων που θα προτείνονται. Οι στόχοι κατηγοριοποιούνται ως εξής: στην πρώτη ανήκουν οι συμβατοί στόχοι με την ατομική ελευθερία. Στη δεύτερη ανήκουν οι στόχοι που επιτυγχάνονται μόνο μερικώς ή με πολύ υψηλό κόστος από ότι είναι διαθέσιμοι οι πολίτες να πληρώσουν και μπορούν να υλοποιηθούν σταδιακά όσο ο πλούτος σημειώνει άνοδο. Στην τρίτη κατηγορία, οι στόχοι πλησιάζουν τη σοσιαλιστική θεωρία, αλλά καθίστανται ασύμβατοι με την ατομική ελευθερία.⁴⁴

⁴³ Περλίκος,2011:172-173

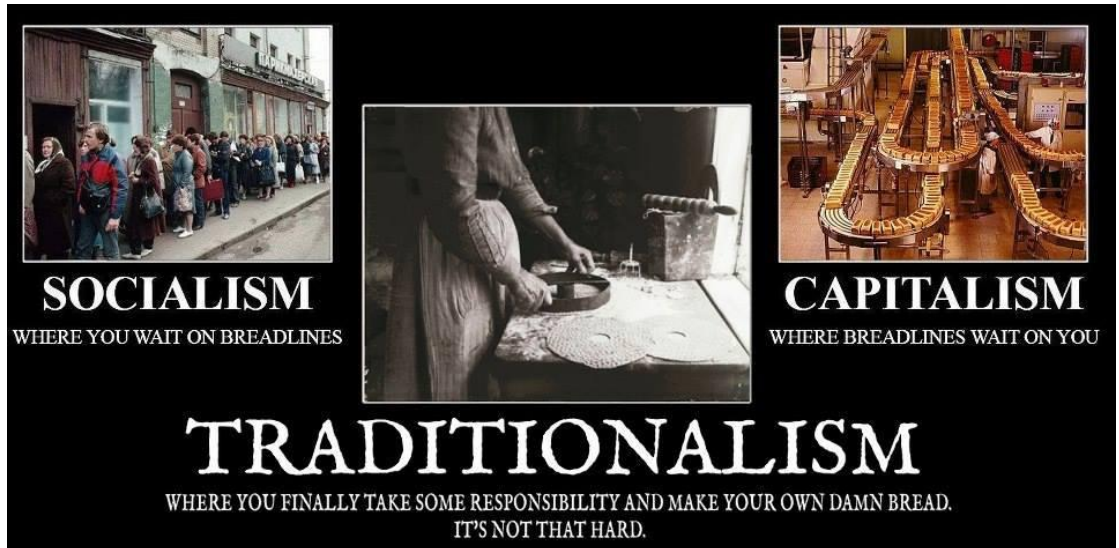
⁴⁴ Περλίκος,2011:172-173

Το κράτος πέρα από τις σοβαρές και απαραίτητες υπηρεσίες που παρέχει (υγεία, παιδεία, οικονομική σταθερότητα και άρτια κοινωνική οργάνωση, τήρηση των θεσμών και νόμων κ.ά.), θα πρέπει να μεριμνά και για την ψυχαγωγία του λαού, να φτιάχνει πάρκα αναψυχής, αθλητικές εγκαταστάσεις, μουσεία και θέατρα. Αυτό όμως θα ήταν συνετό να το αναθέτει στις τοπικές αρχές που γνωρίζουν τις ανάγκες των κοινοτήτων τους.

Επίσης, είναι πολύ σημαντικό το ζήτημα της κυβερνητικής αγωγής για την ασφάλεια και προστασία των πολιτών και του ίδιου του κράτους. Η περιορισμένη παροχή ασφάλειας παραδείγματος χάριν από μία σημαντική στέρηση, είναι εφικτή σε μία ελεύθερη κοινωνία. Από την άλλη, η απόλυτη ασφάλεια ενός συγκεκριμένου εισοδήματος δεν είναι εφικτή για όλους σε μία ελεύθερη κοινωνία, διότι έτσι το κράτος θα ασκούσε εξαναγκασμό για την αναδιανομή του εισοδήματος, ώστε να αποδίδονται συγκεκριμένα πράγματα σε συγκεκριμένα άτομα.

Ο Χάγιεκ, στο *Σύνταγμα της Ελευθερίας* δεν κάνει προτάσεις για ένα ολοκληρωμένο και περιεκτικό πρόγραμμα οικονομικής πολιτικής που επιθυμεί ένα ελεύθερο και οργανωμένο κράτος. Η πολιτική του αποσκοπεί στην ανάλυση των στόχων του κράτους πρόνοιας, οι οποίοι διχάζουν την άποψη των ανθρώπων, καθώς υπάρχουν γενικοί κανόνες που θα μας βοηθούσαν στην αποδοχή ή την απόρριψή τους. Γίνεται, λοιπόν, μια προσπάθεια να υποστηριχτούν και να εκτιμηθούν οι στόχοι του κράτους πρόνοιας, οι οποίοι έχουν βιώσει την αμφισβήτηση των ζηλωτών του σε όλο το πεδίο δράσης του.

Τα θέματα της διοικητικής αποκέντρωσης δεν έχουν εξεταστεί επισταμένως και έχει σημειωθεί ότι υπάρχει αμοιβαιότητα αυτών που επιθυμούν την ενίσχυση της κυβερνητικής εξουσίας με τη συγκέντρωση των λειτουργιών της. Εντούτοις, αυτοί που επιθυμούν την ατομική ελευθερία προκρίνουν την αποκέντρωσή τους. Αυτό συμβαίνει επειδή η ιδιωτική δράση δεν μπορεί να εξυπηρετήσει μερικές φορές και είναι πιο συνετό να αναλαμβάνει δράση η τοπική αρχή της εκάστοτε κοινότητας. Αυτό εξηγείται με το να κατανοήσουμε ότι οι τοπικές αρχές μοιάζουν με την ιδιωτική πρωτοβουλία επειδή η εξαναγκαστική τους δύναμη ωχριά μπροστά στη δύναμη της κυβέρνησης. Είναι σημαντικό, επίσης, να τονίσουμε ότι ο συγκεντρωτικός δεσποτικός προγραμματιστής κερδίζει τις φτωχές τάξεις που έχουν την ελπίδα να επωφεληθούν από τους πόρους των εύπορων περιφερειών.

Εικόνα 5. Σοσιαλισμός, Καπιταλισμός, Παραδοσιοκρατία.

Εικόνα 6. Σοσιαλισμός. Το μίγμα μαρξισμού-λενινισμού.

Εργατικά Συνδικάτα και Απασχόληση.

Το Συνδικάτο είναι η οργάνωση όλων των εργαζομένων του ίδιου κλάδου ανεξάρτητα από ειδικότητα, φύλο, ιδεολογική ή πολιτική τοποθέτηση.⁴⁵ Από τα μέσα του 19^{ου} και για μία εκατονταετία, η δημόσια πολιτική έναντι στα συνδικάτα απαγόρευσε τη λειτουργία τους, μέχρι σήμερα που επέτρεψε την παροχή τέτοιων προνομίων, ώστε να μην ελέγχονται και να μην εφαρμόζονται οι γενικοί κανόνες που έχουν θεσπιστεί από την πολιτεία. Αυτό εξηγείται κυρίως στο ότι βίωσαν τέτοια καταπίεση και επικαλέστηκαν τις γενικές αρχές της ελευθερίας, που αμέσως τα έκανε συμπαθή. Μετά την αξιοσημείωτη εξέλιξη της νομικής τους θέσης και την απόκτηση σημαντικών προνομίων, οι συνδικαλιστές ζητούν απαραίτητα την υποστήριξη των πολιτών και έτσι συνεχώς στοχεύουν στην απολαβή προνομίων.⁴⁶

Υπάρχει μία απατηλή εντύπωση σε μεγάλο φάσμα της κοινής γνώμης που θέλει τα συνδικάτα να αγωνίζονται για τα συμφέροντά τους όσον αφορά την καλύτερευση των συνθηκών εργασίας και την προστασία των συνεταιρισμών. Ο αγώνας αυτός όμως είναι μία ενέργεια προκειμένου να πείθουν τους απρόθυμους εργάτες να τους υποστηρίξουν για να γίνονται μέλη τους, καθώς και να κρατούν εκτός απασχόλησης τους εργάτες που δεν είναι μέλη.

Στην Αγγλία και την Αμερική, τα συνδικάτα απολάμβαναν ακατανόητα προνόμια και εκχωρήθηκαν εξαιρέσεις από τις αντιμονοπωλιακές διατάξεις, καθώς και καλύφθηκαν σοβαρές ποινικές πράξεις τους. Στις Ευρωπαϊκές χώρες, επικρατούσε μία κατάσταση παραπλήσια με αυτή που προαναφέραμε. Η νόμιμη λειτουργία τους σήμαινε ταυτόχρονα την αυθαίρετη επιλογή τους να πράττουν όπως επιθυμούν προκειμένου να εξασφαλίσουν τη θέση τους και να επιτύχουν το στόχο τους. Αυτό το εργασιακό μονοπώλιο δείχνει πως μία ομάδα ατόμων επιδιώκει με οποιοδήποτε τρόπο την προώθηση των συμφερόντων της απέναντι στις άλλες ομάδες που ανταγωνίζονταν και που απαιτούσαν την υπακοή τους στις ίδιες αρχές που πίστευαν.⁴⁷

⁴⁵ www.hwu.gr

⁴⁶ Περίληψη, 2011:180

⁴⁷ Περίληψη, 2011:181

Πολλές εγκληματικές καταχρήσεις έχουν γίνει εις βάρος της εξουσίας από τα συνδικάτα και έχουν αμαυρώσει την εικόνα τους στη κοινωνία, ωστόσο δεν έχει γίνει ακόμα κοινή συνείδηση ότι η υπάρχουσα νομική κατάσταση είναι εσφαλμένη και ότι οι εξουσίες των συνδικάτων απειλούν την ελευθερία. Πρέπει να γίνει σαφές ότι η κριτική του Χάγιεκ δεν αφορά τα συνδικάτα και την εξαναγκαστική εξουσία που ασκούν αλλά μερικές από τις νόμιμες εξουσίες που τους έχουν δοθεί. Η αυτοσυγκράτηση που έχουν δείξει στην εξάσκηση αυτών των εξουσιών πολλοί μετριοπαθείς ηγέτες, δεν μειώνει αλλά τονίζει την άμεση ανάγκη για αλλαγή του νομικού καταστατικού τους.⁴⁸

Το πιο ουσιαστικό στην θεωρητική των συνδικάτων είναι η συνολική συμμετοχή των εργαζομένων σε αυτά. Κρίνεται ως απαραίτητη συνθήκη για την επίτευξη του εξαναγκασμού τους κατά των εργοδοτών, κι επειδή δεν είναι δυνατή πάντα η εκούσια συμμετοχή των εργαζομένων στα συνδικάτα, απαιτείται ο εξαναγκασμός τους με τη θεσμική κάλυψη του νόμου ή την στάση ανοχής της κυβέρνησης. Δε σημαίνει όμως την απαγόρευση των εθελοντικών συλλογικών αποφάσεων ούτε όμως τίθεται υπό αμφισβήτηση το δικαίωμα να απεργούν τα μέλη των συνδικάτων, εκτός αν βρίσκεται σαν όρος πρόσληψης του εργαζομένου και του απαγορεύει αυτό το δικαίωμα.

Όταν ένα συνδικάτο έχει υπό έλεγχο όλους τους εργαζομένους σε μία επιχείρηση ή κλάδο, τότε η ισχύς του αυξάνεται και ασκεί εξαναγκασμό στον εργοδότη σε σημείο ολοκληρωτικής απομάκρυνσης του από τα εισοδήματα του. Τα οφέλη μιας κατάστασης σαν αυτή δεν μοιράζονται ίσα σε όλους τους εργαζομένους, πράγμα που γίνεται κατανοητό από όλους, δεν μπορεί να υφίσταται συλλογική συμμετοχή σε μία τέτοια δράση, το οποίο σημαίνει επιβολή εξαναγκασμού στους αποστασιοποιημένους. Ο λόγος που γίνεται αυτό είναι επειδή είναι έντονη η επιθυμία απολαβής υψηλότερων μισθών και η μείωση της προσφοράς εργασίας, ώστε κάποιοι να παίρνουν υψηλή αμοιβή και κάποιοι άλλοι χαμηλή.

⁴⁸ Περίληψη, 2011:181

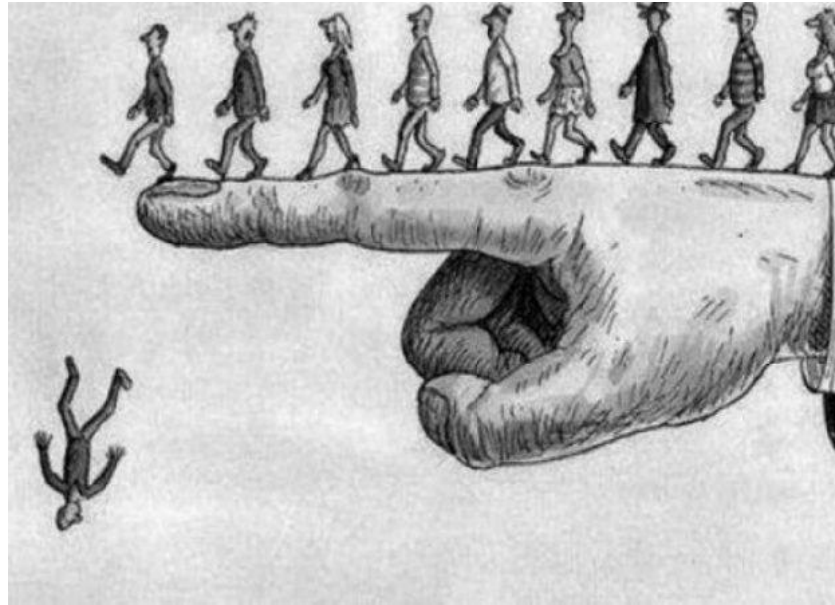
Συνέπειες της συνδικαλιστικής δράσης.

Η συνδικαλιστική δράση παράγει αποτυχημένα και ασήμαντα αποτελέσματα στο τομέα της μισθοδοσίας αλλά ασκεί σημαντική επιρροή στην οικονομία και στην πολιτική κατάσταση των κοινωνιών. Από τη μία πλευρά, η τακτική της προκαλεί πληθωριστικά προβλήματα λόγω της πίεσης για αύξηση των μισθών και από την άλλη πλευρά, εμπλέκεται σοβαρά μέσα στο πολιτικό πλαίσιο της οικονομίας των κοινωνιών.

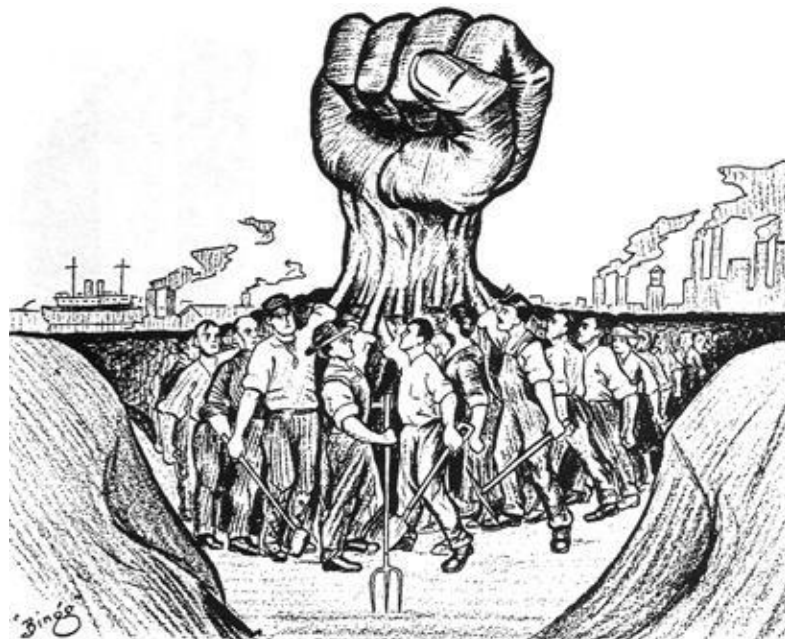
Γίνεται κατανοητό πως μία συνδικαλιστική ελεγχόμενη ομάδα διαθέτει ένα μισθολογικό σύστημα που παρουσιάζει ομοιομορφία και αδιαλλαξία, καθώς έχουν σημειωθεί μεγαλύτερες και μη λειτουργικές διαφορές στις ομάδες. Έτσι, περιορίζεται η κινητικότητα της εργασίας, η οποία ευθύνεται για τη μείωση των εισοδημάτων των εργατών, ελαττώνεται η παραγωγή και συνεπώς γίνεται εντονότερο το πρόβλημα της ανεργίας. Η πιο αξιοσημείωτη συνέπεια της συνδικαλιστικής δράσης είναι ότι εκτός από τις αδικαιολόγητες διαφορές στις αμοιβές μεταξύ των κλάδων, νοθεύεται ο ανταγωνισμός. Αυτό συμβαίνει γιατί διάφορες βιομηχανικές ομάδες βιώνουν ένα οικονομικό πόλεμο από τα συνδικάτα, στα οποία αρέσκονται τα μονοπώλια της αγοράς.

Τα συνδικάτα δεν αφήνουν το φυσικό ανταγωνισμό να δρα ελεύθερα δημιουργώντας τις σωστές ρυθμίσεις για την κατανομή των πόρων, γιατί θέλουν να ασκούν την εξουσία τους και να προωθούν τα δικά τους σχέδια. Φυσικά, αν σκεφτούμε τι αποτέλεσμα θα είχε η συγκέντρωση αυτής της εξουσίας των συνδικάτων ή μιας οποιαδήποτε οργανωμένη ομάδα εργατών, θα μας οδηγούσε στο συμπέρασμα της ύπαρξης ενός συνολικού σοσιαλιστικού συστήματος, το οποίο δε θα ενεργούσε υπέρ του συμφέροντός τους.⁴⁹

⁴⁹ Περλίκος, 2011:183-184.

Εικόνα 7. Ο συνδικαλισμός. Συλλογική δράση υπέρ των συμφερόντων της εργατικής τάξης.

Εικόνα 8. Τα συνδικάτα. Όλοι οι εργαζόμενοι ενωμένοι για καλύτερα αποτελέσματα απέναντι στην εργοδοσία.

7. Κεφάλαιο 3^ο :Οικονομία (οικονομική πολιτική).

Η οικονομική πολιτική αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της κυβερνητικής πολιτικής μιας χώρας και ασχολείται με το οικονομικό γίνεσθαι αυτής. Ανεξαρτήτως από την ισχύ της επιρροής και των πεδίων που επεμβαίνουν οι κυβερνήσεις, σκοπεύουν να θεσπίσουν μέτρα πολιτικής οικονομίας, ώστε να εισβάλλουν στα χωράφια των ξένων οικονομιών. Σκοπός τους, δηλαδή, είναι να επιδρούν στις εξωτερικές πολιτικές και οικονομικές σχέσεις των κρατών. Υπάρχει μία τάση να οργανώνονται έτσι, ώστε να διαμορφώνουν ένα διεθνές θεσμοθετημένο οικονομικό πλαίσιο. Επίσης, υπάρχουν τάσεις διεθνοποίησης της οικονομικής πολιτικής, είτε στο πλαίσιο περιφερειακών οικονομικών ενώσεων όπως η ΕΕ, είτε στο πλαίσιο διεθνών οικονομικών οργανισμών (π.χ. ΠΟΕ⁵⁰, ΔΝΤ⁵¹) και ειδικών σχημάτων διεθνούς οικονομικής διπλωματίας (π.χ. G-8, G-20).⁵²

Η οικονομία αποτελείται από δύο κλάδους, την μακροοικονομία και την μικροοικονομία. Η μακροοικονομία ασχολείται με τη μελέτη του οικονομικού συστήματος συνολικά και επικεντρώνεται στους μεγάλους τομείς της. Η δε μικροοικονομία ασχολείται με την ανάλυση των συμπεριφορών των μικρών οικονομικών μονάδων όπως των καταναλωτών, των εταιριών, των εργαζομένων κτλ.⁵³

Η οικονομική ανάπτυξη προηγείται, όλων των μακροοικονομικών στόχων γιατί έτσι δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας, νέες επενδυτικές ευκαιρίες και ενισχύεται η κοινωνική υποδομή. Επιπλέον, όταν μία οικονομία παρουσιάζει σταθερότητα, ενδιαφέρεται μόνο για την παραγωγική ανάπτυξή της και την επιδιώκει με κάθε τρόπο. Η μακροοικονομική πολιτική, συνεπώς, αποβλέπει στην εξομάλυνση των μακροοικονομικών ανισορροπιών οι οποίες μπορεί να υπάρχουν:

- στην αγορά εργασίας (ανεργία, πληθωρισμός, υψηλό κόστος εργασίας, χαμηλή παραγωγικότητα)
- στο δημόσιο τομέα (ελλείμματα, δημόσιο χρέος, υψηλοί φορολογικοί συντελεστές)

⁵⁰ ΠΟΕ: Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου

⁵¹ ΔΝΤ: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο.

⁵² www.euretirio.com

⁵³ Users.teilam.gr

- στην αγορά χρήματος, (υψηλά επιτόκια, χαμηλές επενδύσεις)
- στον εξωτερικό τομέα (έλλειμμα εμπορικού ισοζυγίου, υψηλές συναλλαγματικές ισοτιμίες).

Οι στόχοι μπορεί να είναι βραχυπρόθεσμοι ή μακροπρόθεσμοι. Οι βραχυπρόθεσμοι στόχοι (ετήσιοι) περιλαμβάνονται στον ετήσιο κρατικό προϋπολογισμό και συνδέονται με τη σταθεροποίηση, ενώ οι μακροπρόθεσμοι στα προγράμματα σύγκλισης ή πενταετή προγράμματα ανάπτυξης και συνδέονται με την οικονομική μεγέθυνση.

Βραχυχρόνιοι Στόχοι

- 1) Πλήρης απασχόληση
- 2) Κοινωνική συνοχή
- 3) Ποιότητα ζωής και περιβάλλον
- 4) Μακροοικονομική σταθεροποίηση
- 5) Ανταγωνιστική οικονομία
- 6) Ισορροπημένο ισοζύγιο διεθνών συναλλαγών

Μακροχρόνιοι Στόχοι

- 1) Δικαιότερη διανομή εισοδήματος
- 2) Περιφερειακή ανάπτυξη
- 3) Ορθολογική κατανομή των πόρων
- 4) Παραγωγικότητα
- 5) Οικονομική ανάπτυξη και μεγέθυνση⁵⁴

Για να επιτευχθούν οι στόχοι αυτοί χρειάζεται να χρησιμοποιηθούν τα κατάλληλα μέσα οικονομικής πολιτικής.

Ο Χάγιεκ υποστηρίζει στο έργο του «Ο δρόμος προς τη δουλεία», πως για να υπάρχει μία διευθυνόμενη οικονομία θα πρέπει να διοικείται λίγο πολύ δικτατορικά. Αυτού του είδους η οικονομία, που οι αρχές της εποπτεύουν τους επιδιωκόμενους

⁵⁴ Κυρίκος, 2015:55-56

σκοπούς, είναι σίγουρο ότι θα μπορούσαν να εκμεταλλεύονται τη θέση ισχύος τους για να υποδαυλίζουν τους σκοπούς και να παρεμποδίζουν τους άλλους να τους υλοποιούν. Οι αρχές αυτές θα είχαν τη δυνατότητα να ματαιώνουν τις προσπάθειες των πολιτών ενός κράτους να ξεφύγουν από την εποπτεία τους και θα ήλεγχαν τι καταναλώνουν και πώς να ξοδεύουν τα χρήματά τους.⁵⁵

Το πολυσύνθετο σύστημα των δραστηριοτήτων που αλληλοσυνδέονται μεταξύ τους θα πρέπει να τη διευθύνει μία ομάδα ειδικών και την ανώτερη αρμοδιότητα θα πρέπει να την έχει ένας αρχιστράτηγος, του οποίου οι ενέργειες θα πρέπει να διευκολύνουν τις δημοκρατικές διαδικασίες. Οι λάτρεις του σχεδιασμού μας παρηγορούν με το να μας καθησυχάζουν λέγοντας πως αυτή η αυταρχική συμπεριφορά θα ισχύει μόνο για τα οικονομικά ζητήματα. Παραδείγματος χάριν, ο μεγάλος θαυμαστής του σχεδιασμού, Στιούαρτ Τζέις, μας διαβεβαιώνει πως σε μία σχεδιασμένη κοινωνία η πολιτική δημοκρατία διατηρείται εφόσον δεν αφορά σε θέματα οικονομικής φύσεως.⁵⁶

Ο Χάγιεκ πιστεύει πως αν οι οικονομικές δραστηριότητες των ανθρώπων αφορούσαν μόνο τα χαμηλότερα επίπεδα ενδιαφέροντος της ζωής τους, θα έπρεπε τότε να βρίσκανε τους τρόπους να ξεφύγουν από τον υπερβολικό ζήλο για τα υλικά αγαθά, έτσι ώστε να κυνηγήσουν τα αγαθά που βοηθούν στην πνευματική και ψυχική τους άνοδο. Οι πιο σημαντικοί λόγοι των δραστηριοτήτων τους δεν είναι οικονομικοί. Δηλαδή, δεν υφίσταται οικονομικό κίνητρο αλλά οικονομικοί λόγοι που κατευθύνουν τις προσπάθειες των ανθρώπων για άλλους σκοπούς.

Είναι αβάσιμο να υποστηρίζεται πως μία εξουσία που καθορίζει την οικονομική ζωή είναι μία εξουσία που επικεντρώνεται σε θέματα δευτερεύουσας σημασίας, που ωστόσο καθησυχάζει τα μέλη της κοινωνίας της με το να τους ωθεί να βλέπουν με χαλαρό τρόπο την απειλή απέναντι στην ελευθερία των οικονομικών τους σχεδίων. Αν επιδιώκεται η συλλογή χρήματος, αυτό συμβαίνει επειδή αυτό προσφέρει την επιλογή των απολαύσεων που αποφέρουν οι προσπάθειες και οι κόποι των μελών.

⁵⁵ Hayek, 2013:162,170

⁵⁶ Hayek,2013: 162-163

Είναι αλήθεια πως το χρήμα είναι από τα πιο σημαντικά εργαλεία ελευθερίας που ανακάλυψε ο άνθρωπος. Είναι αυτό που προσφέρει μεγάλη ποικιλία επιλογών στο φτωχό σε σχέση με τις επιλογές που απολάμβανε σε προγενέστερες φάσεις. Πρέπει να σκεφτούμε τι θα συνέβαινε αν τα χρηματικά κίνητρα αποποιούνταν τα οικονομικά κίνητρα. Αν δηλαδή, οι ανταμοιβές που προσφέρονταν σε χρήμα, προσφέρονταν σε δημόσιες διακρίσεις ή εξασφάλιση προνομίων ή άσκηση εξουσίας σε άλλους ανθρώπους, ή σε ταξίδια αναψυχής ή καλύτερευση συνθηκών διαβίωσης, τότε ο αποδέκτης αυτών δε θα είχε τη δυνατότητα της επιλογής της ανταμοιβής του, και έτσι ο εργοδότης θα καθόριζε το ύψος της ανταμοιβής και τη μορφή της αντίστοιχα.

Ο οικονομικός έλεγχος δεν είναι απλά ένας έλεγχος ενός μέρους της ζωής ενός ανθρώπου, που μπορεί να διασπαστεί από τους υπολοίπους. Είναι ο έλεγχος των μέσων για την απόκτηση των σκοπών του. Όποιος ελέγχει αποκλειστικά τα μέσα, πρέπει να γνωρίζει να καθορίζει τους σκοπούς που πρέπει να υπηρετούνται, ποιες αξίες θεωρούνται σημαντικότερες και ποιες λιγότερο σημαντικές. Τώρα, όσον αφορά στον κεντρικό σχεδιασμό, θα πρέπει να τονίσουμε πως υποστηρίζει ότι ένα οικονομικό θέμα οφείλει να λύνεται εντός της κοινότητας και από την ίδια. Δεν δίνεται η αρμοδιότητα σε κάποιο άτομο για αυτή τη διεύθυνση. Αυτό όμως προϋποθέτει ότι η ίδια η κοινότητα και τα άτομα που την αντιπροσωπεύουν, θα λαμβάνουν αποφάσεις για τη σχετική σπουδαιότητα των διαφόρων αναγκών.⁵⁷

Οι λάτρες του σχεδιασμού μας υπόσχονται μία οικονομική ελευθερία, που σημαίνει πως απαλλάσσουν τον άνθρωπο από την ανάγκη να λύνουν μόνοι τους τα οικονομικά προβλήματα και οι δύσκολες αποφάσεις που απαιτείται να παίρνουν, θα γίνονται από άλλους. Στις παρούσες συνθήκες, που οι άνθρωποι είναι εξαρτημένοι σχεδόν για τα πάντα από τα μέσα που παρέχουν οι συνάνθρωποί τους, ο οικονομικός σχεδιασμός θα περιλάμβανε τη διεύθυνση σχεδόν του συνόλου της ζωής μας.⁵⁸

Σε ένα κοινωνικό σύνολο, οι άνθρωποι απολαμβάνουν την ελευθερία επιλογής, που αυτό βασίζεται στο γεγονός ότι , αν ένα πρόσωπο αρνηθεί να ικανοποιήσει τις ανάγκες τους, τότε στρέφονται σε κάποιο άλλο για να το κάνει. Αν όμως, υπάρχει μονοπώλιο, τότε θα πρέπει να υπομένουν την κατάσταση αυτή. Αν

⁵⁷ Hayek,2013:167-168

⁵⁸ Hayek,2013:167-168

σκεφτούμε μία αρχή , η οποία θα είχε την εξουσία να διευθύνει όλο το οικονομικό σύστημα, τότε θα είχε την ισχύ ενός μονοπωλητή. Μια αρχή σαν αυτή δε θα είχε την πρόθεση να εκμεταλλευτεί την εξουσία όπως θα το έκανε ένας μονοπωλητής, ενώ θα είχε την πρόθεση να αποσπάσει το μέγιστο οικονομικό όφελος με την προϋπόθεση να αποφασίζει τι πρέπει να δίνεται και με ποιους όρους.⁵⁹

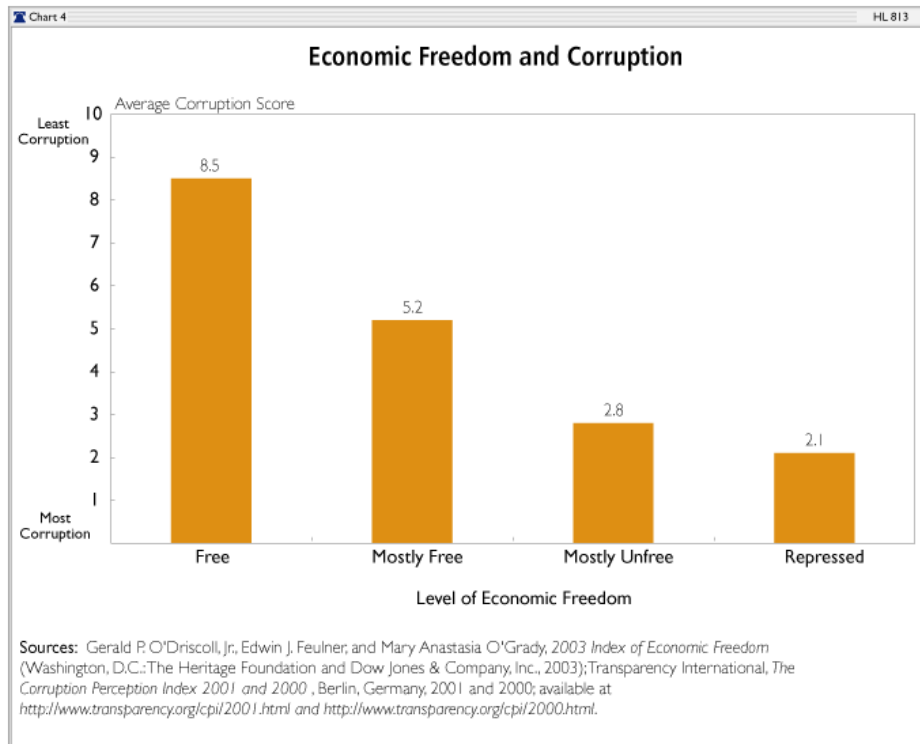
Σε μία κοινωνία ανταγωνιστική, ισχύει ο κανόνας που πρέπει τα μέλη της να πληρώνουν για ένα πράγμα σε συγκεκριμένη τιμή, ή την ανταλλαγή του με κάποιο άλλο στην ίδια τιμή. Η εξουσία που δίνει ο έλεγχος της παραγωγής και των τιμών είναι σχεδόν απεριόριστη. Σε μία διευθυνόμενη οικονομία, που οι αρχές επιβλέπουν τους επιδιωκόμενους σκοπούς, είναι σίγουρο ότι θα χρησιμοποιήσουν τις εξουσίες τους για να υποθάψουν κάποιους σκοπούς και να εμποδίσουν την υλοποίηση άλλων. Δεν θα ήταν η άποψη μας, αλλά η άποψη άλλου σχετικά με το τι θα έπρεπε να μας αρέσει ή όχι που θα καθόριζε το τι θα έπρεπε να αποκτούμε. Οι αρχές, λοιπόν, θα είχαν τη δύναμη να ματαιώνουν τις προσπάθειές μας να ξεφύγουμε από την επίβλεψή τους και θα είχαν τον έλεγχο το τι καταναλώνουμε και πως ξοδεύουμε τα χρήματά μας.⁶⁰

Υπάρχει μία γενική άποψη που θέλει την πολιτική ελευθερία να είναι άνευ σημασίας χωρίς την οικονομική ελευθερία. Η ελευθερία της οικονομίας που προαπαιτείται από κάθε άλλη ελευθερία δε μπορεί να είναι η ελευθερία από τις οικονομικές έγνοιες, αυτή που οι σοσιαλιστές τάζουν, πρέπει να είναι η ελευθερία της μιας οικονομικής δραστηριότητας, η οποία εμπεριέχει το δικαίωμα της επιλογής και το ρίσκο για αυτήν την επιλογή.⁶¹

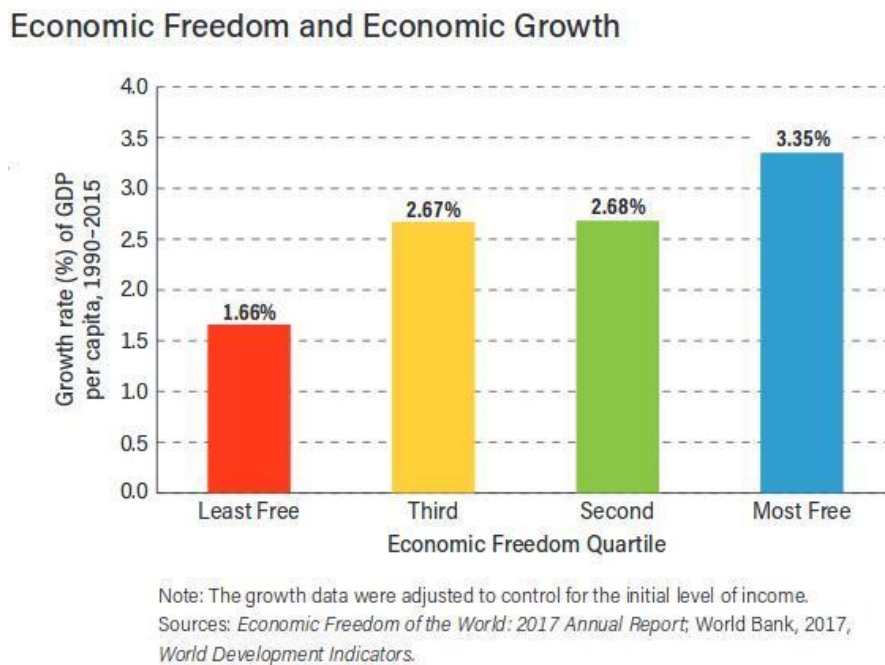
⁵⁹ Hayek,2013: 169

⁶⁰ Hayek,2013: 170

⁶¹ Hayek,2013: 179

Εικόνα 9. Οικονομική ελευθερία και διαφθορά. Πηγή: www.independent.co.uk

Εικόνα 10. Οικονομική ελευθερία και οικονομική ανάπτυξη. Πηγή: *Economic freedom of the world*.

7.3.α) Νομισματικό πλαίσιο.

Σε αυτό το κεφάλαιο της εργασίας περιγράφεται το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα διαχρονικά. Από την 1^η Ιανουαρίου 1993, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα αποτελεί μία ολοκληρωμένη και ενωμένη αγορά. Για να υπάρχει μία ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, απαραίτητη προϋπόθεση θεωρήθηκε η δημιουργία της ενιαίας αγοράς και η οικονομική και νομισματική ένωση. Οι προγραμματισμένες εργασίες για τη δρομολόγηση των ενεργειών θέσπισης οικονομικής και νομισματικής ένωσης ξεκίνησαν την 1^η Ιουλίου 1990, ενώ η συνθήκη του Μάαστριχτ δημιούργησε το υποχρεωτικό θεσμικό πλαίσιο για τα μετέπειτα βήματα της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Οι πρώτες προσπάθειες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για να πραγματοποιήσει την οικονομική και νομισματική ένωση ξεκίνησαν, όταν ξεκίνησε η κατάρρευση του συστήματος των σταθερών αλλά προσαρμόσιμων συναλλαγματικών ισοτιμιών του Bretton Woods⁶². Το 1970 συντάχθηκε η έκθεση Werner, οποία πρότεινε τη δημιουργία της νομισματικής ένωσης σε τρία στάδια μέχρι το 1980. Η κρίση του διεθνούς νομισματικού συστήματος την περίοδο εκείνη και η διαφορετική στάση των κρατών –μελών απέναντι στην κρίση είχαν σαν αποτέλεσμα την αναστολή της διαδικασίας υλοποίησης του σχεδίου Werner (δημιουργία του νομισματικού φιδιού το 1972).⁶³

Σύστημα Bretton-Woods.

Το συγκεκριμένο σύστημα (που αποφασίστηκε στη διάσκεψη του Bretton Woods τον Ιούλιο του 1944) ήταν ένα σύστημα σταθερών και προσαρμόσιμων συναλλαγματικών ισοτιμιών, το οποίο ίσχυσε για την περίοδο 1946-1971. Βασιζόταν στον κανόνα-συναλλάγματος χρυσού με κύριο νόμισμα το δολάριο, το οποίο ήταν μετατρέψιμο σε χρυσό, μόνο για τις συναλλαγές μεταξύ της Ομοσπονδιακής

⁶² Το σύστημα σταθερών ισοτιμιών του Μπρέττον Γουντς ήταν ένα σύστημα το οποίο προσδιόριζε σταθερές ισοτιμίες μεταξύ των νομισμάτων των χωρών που συμμετείχαν σε αυτό. Ονομάστηκε έτσι από την ομώνυμη Νομισματική και Χρηματοοικονομική Διάσκεψη στο Μπρέττον Γουντς, στο Νιου Χάμσαϊρ των ΗΠΑ, η οποία έγινε το από την 1 έως τις 22 Ιουλίου του 1944 και στην οποία συμμετείχαν οι 44 συμμαχικές δυνάμεις, οι οποίες είχαν βγει νικήτριες από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. el.wikipedia.org

⁶³ Βαρδάκη,2011:20-25

Τράπεζας των ΗΠΑ και των Κεντρικών Τραπεζών των χωρών που διατηρούσαν τα συναλλαγματικά τους διαθέσιμα σε χρυσό και κυρίως σε δολάρια.. Το σύστημα αυτό βασιζόταν στις ακόλουθες αρχές:

- Καθόριζε την εξωτερική αξία κάθε νομίσματος με βάση τον χρυσό ή ενός νομίσματος συνδεδεμένου με τον χρυσό.

- Διατηρούσε σε σύντομο χρονικό διάστημα, τη συναλλαγματική ισοτιμία εντός του εύρους διακύμανσης $\pm 1\%$ από την επίσημη ισοτιμία.

- Αναπροσάρμοζε, μακροπρόθεσμα, την επίσημη ισοτιμία, λόγω σημαντικής ανισορροπίας στο ισοζύγιο πληρωμών.

- Αντιμετώπιζε μια προσωρινή ανισορροπία στο ισοζύγιο πληρωμών.

- Προέβλεπε με ελευθερία την μετατρεψιμότητα των νομισμάτων για τρέχουσες συναλλαγές, μετά από μια μεταβατική περίοδο τριών ετών, και στην επιβολή ελέγχων στην κίνηση κεφαλαίων για την αποτροπή κερδοσκοπικών τάσεων.

Σύμφωνα με το σύστημα του Bretton-Woods, κάθε χώρα έπρεπε να ορίσει μια επίσημη ισοτιμία μεταξύ του νομίσματος της και του χρυσού ή του δολαρίου. Από τη λειτουργία του συστήματος του Bretton-Woods προέκυψαν τρία βασικά προβλήματα: (α) Καθυστερούσαν τα υποχρεωτικά οικονομικά μέτρα για να εξαλείφονται οι ανισορροπίες στο ισοζύγιο πληρωμών. (β) Υπήρχε μία ασυμμετρία μεταξύ ελλειμματικών και πλεονασματικών χωρών, καθώς οι ελλειμματικές χώρες αντιμετώπιζαν μόνο το κόστος προσαρμογής του ισοζυγίου πληρωμών, οι οποίες έπρεπε να ακολουθήσουν μία περιοριστική οικονομική πολιτική, ή να υποτιμήσουν το νόμισμα τους. (γ) επίσης, υφίστατο μία ασυμμετρία μεταξύ της κεντρικής χώρας του συστήματος (ΗΠΑ) και των υπόλοιπων χωρών. Καθώς το δολάριο ήταν αποθεματικό νόμισμα, οι ΗΠΑ δεν ήταν υποχρεωμένες να παρεμβαίνουν στην αγορά συναλλάγματος και άρα να διαμορφώνουν ανάλογα την οικονομική τους πολιτική στις ανάγκες του εξωτερικού τομέα της οικονομίας.⁶⁴

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οι Ευρωπαϊκές χώρες και η Ιαπωνία εξαιτίας της αναπροσαρμογής τους, δημιούργησαν μεγάλα ελλείμματα στα ισοζύγια

⁶⁴ Βαρδάκη, 2011:25-30

τρεχουσών συναλλαγών τους, τα οποία αντανakλούσαν τη μεγάλη ζήτηση για εισαγωγές πρώτων υλών και κεφαλαιουχικών αγαθών. Από την άλλη πλευρά, οι ΗΠΑ ήταν ο βασικός προμηθευτής των χωρών αυτών και δημιούργησαν μεγάλο πλεόνασμα στο δικό τους ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα (European Monetary System - EMS).

Η απόφαση για τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος λήφθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Βρέμης τον Ιούλιο του 1978, και στόχευε στη δημιουργία μιας νομισματικής σταθερότητας στην Ευρώπη. Ήταν ένα σύστημα σταθερών αλλά προσαρμόσιμων συναλλαγματικών ισοτιμιών (όπως το Bretton-Woods), και είχε ως τυπικά χαρακτηριστικά τα ακόλουθα: 1. Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα (European Currency Unit – ECU): Η Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα ήταν μια πολυδιάστατη λογιστική μονάδα των νομισμάτων των χωρών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η στάθμιση κάθε νομίσματος στο ΕΝΣ καθοριζόταν από τη συμμετοχή της κάθε χώρας στο ΑΕΠ⁶⁵ της ΕΕ και στο διεθνές εμπόριο.

Η Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα αποτέλεσε:

- αποθεματικό στοιχείο και μέσο πληρωμών μεταξύ των Κεντρικών Τραπεζών
- μέγεθος αναφοράς για τις κεντρικές ισοτιμίες, με βάση τις οποίες υπολογίζονταν τα επιτρεπόμενα όρια διακύμανσης.
- βάση για το δείκτη απόκλισης από την Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα.
- λογιστική μονάδα για τις χρηματοοικονομικές συναλλαγές που απέρρεαν από τη λειτουργία του. Η επίσημη Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα δημιουργήθηκε με την κατάθεση 20% των αποθεμάτων των χωρών-μελών σε χρυσό και δολάριο στο Ευρωπαϊκό Ταμείο Νομισματικής Συνεργασίας (European Monetary Cooperation Fund – EMCF) που λειτουργούσε ως κεντρικό όργανο διακανονισμού των πληρωμών στα πλαίσια των μηχανισμών παρέμβασης.⁶⁶

⁶⁵ ΑΕΠ: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν. Πρόκειται για το σύνολο όλων των προϊόντων και αγαθών που παράγει μια οικονομία σε διάστημα ενός έτους, μεταφρασμένο σε χρηματικές μονάδες.

el.wikipedia.org

⁶⁶ Βαρδάκη,2011:30-42

Χρηματοδοτικοί μηχανισμοί στήριξης:

Στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος λειτούργησαν οι ακόλουθοι πιστωτικοί μηχανισμοί:

- απεριόριστη χρηματοδότηση για πολύ σύντομες πιστώσεις (έως 45 ημέρες), για να παρέμβουν οι Κεντρικές Τράπεζες στις αγορές συναλλάγματος, όταν οι ισοτιμίες των νομισμάτων τους ξεπερνούσαν τα όρια διακύμανσης,
- βραχυπρόθεσμες πιστώσεις (έως 9 μήνες) για να διευκολυνθεί μια χώρα-μέλος, η οποία αντιμετώπιζε προσωρινά προβλήματα στο ισοζύγιο πληρωμών, και
- μεσοπρόθεσμες πιστώσεις για τη χρηματοδότηση μιας χώρας-μέλους που αντιμετώπιζε σοβαρά προβλήματα στο ισοζύγιο πληρωμών, με σκοπό την αποκατάσταση της ισορροπίας σε αυτό.⁶⁷

Οικονομική και Νομισματική Ένωση (Economic and Monetary Union - EMU).

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ανόβερου, τον Ιούνιο του 1988 ανατέθηκε στην Επιτροπή Delors να προτείνει τα στάδια για τη δημιουργία μια οικονομικής και νομισματικής ένωσης στην ΕΕ. Σύμφωνα με την Επιτροπή Delors, η Οικονομική Νομισματική Ένωση, θα έπρεπε να πραγματοποιηθεί σε τρία στάδια. Στο πρώτο στάδιο (1/7/1990-31/12/1993) προβλεπόταν η πλήρη απελευθέρωση στην κίνηση κεφαλαίων για όλες τις χώρες της ΕΕ, εκτός Ελλάδας, Ιρλανδίας, Ισπανίας, Πορτογαλίας, οι οποίες διατήρησαν κάποιους περιορισμούς στα βραχυχρόνια κεφάλαια μέχρι το 1994. Στο νομισματικό τομέα, προγραμματιζόταν η δημιουργία ενιαίου χρηματοπιστωτικού χώρου, η ενίσχυση του συντονισμού των νομισματικών πολιτικών των χωρών-μελών της ΕΕ καθώς και η άρση όλων των εμποδίων στη χρησιμοποίηση της Ευρωπαϊκής Νομισματικής Μονάδας στις συναλλαγές και η

⁶⁷ Βαρδάκη, 2011:42-47

ένταξη στο Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών όλων των νομισμάτων των χωρών-μελών του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος .⁶⁸

Η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Μάαστριχτ, 7 Φεβρουαρίου του 1992) που τέθηκε σε ισχύ την 1/11/1993, υιοθέτησε τις προτάσεις της Επιτροπής Delors. Οπότε, την 1/1/1994 τέθηκε σε εφαρμογή το δεύτερο στάδιο προς την EMU που προέβλεπε την ενίσχυση του συντονισμού μεταξύ των Κεντρικών Τραπεζών των χωρών-μελών της ΕΕ μέσω της δημιουργίας του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Ινστιτούτου (European Monetary Institute - EMI), καθώς και τη θεσμική κατοχύρωση της ανεξαρτησίας των εθνικών Κεντρικών Τραπεζών.

Το EMI ξεκίνησε τη λειτουργία του το 1994, με τις εξής αρμοδιότητες:

- Περαιτέρω συντονισμός των εθνικών νομισματικών πολιτικών.
 - Παρακολούθηση της λειτουργίας του Μηχανισμού Συναλλαγματικών Ισοτιμιών του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος.
 - Προώθηση της χρησιμοποίησης της Ευρωπαϊκής Νομισματικής Μονάδας στις συναλλαγές.
 - Ανάλυση των διαδικασιών για τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών (European System of Central Banks - ESCB).
 - Άσκηση ενιαίας νομισματικής πολιτικής.
 - Δημιουργία του κοινού νομίσματος στο τέλος της πορείας προς την Οικονομική και Νομισματική Ένωση . Στο τρίτο στάδιο για την ΟΝΕ προβλεπόταν η υιοθέτηση κοινού νομίσματος και ενιαίας νομισματικής πολιτικής, καθώς και η λειτουργία του ESCB με επίκεντρο την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (European Central Bank – ECB). Τα κριτήρια για την ένταξη στην ΟΝΕ ήταν τα ακόλουθα:
- Ο πληθωρισμός κάθε υποψήφιας προς ένταξη χώρας δεν θα πρέπει να υπερβαίνει πάνω από 1,5% το μέσο όρο των 3 χωρών με το χαμηλότερο 202 πληθωρισμό.

⁶⁸ Βαρδάκη,2011:43-47

- Το επιτόκιο του 10ετούς ομολόγου κάθε υποψήφιας προς ένταξη χώρας δεν θα πρέπει να υπερβαίνει πάνω από 2% το μέσο όρο των 3 χωρών με το χαμηλότερο πληθωρισμό.

- Το δημοσιονομικό έλλειμμα κάθε υποψήφιας προς ένταξη χώρας δεν θα πρέπει να υπερβαίνει το 3% του ΑΕΠ και το δημόσιο χρέος της δεν θα πρέπει να υπερβαίνει το 60% του ΑΕΠ.

- Το νόμισμα της κάθε υποψήφιας προς ένταξη χώρας θα πρέπει να παραμείνει στα στενά όρια κύμανσης του ΜΣΙ ($\pm 2,25$) για τουλάχιστον δύο χρόνια πριν την ένταξη της συγκεκριμένης χώρας στην ΟΝΕ. Σε αντίθεση με την υπερεθνική νομισματική πολιτική, η άσκηση της δημοσιονομικής πολιτικής παρέμεινε σε εθνικό επίπεδο (με την προϋπόθεση ότι δεν θα αντιστρατεύεται την ενιαία νομισματική πολιτική). Η δημοσιονομική πειθαρχία επιδιώκεται μέσω: (α) απαγόρευσης νομισματικής χρηματοδότησης των ελλειμμάτων, η οποία περιλαμβάνει τη χρηματοδότηση του Δημοσίου από την ΕΚΤ και τις υποχρεωτικές τοποθετήσεις των πιστωτικών ιδρυμάτων σε τίτλους του Δημοσίου, (β) αποκλεισμού χρηματοδοτικής στήριξης από την ΕΕ χωρών-μελών της ζώνης του κοινού νομίσματος που αντιμετωπίζουν προβλήματα εξυπηρέτησης του δημοσίου χρέους τους, και (γ) αποφυγής υπερβολικών δημοσιονομικών ελλειμμάτων προκειμένου να αποφευχθεί η συσσώρευση δημοσίου χρέους.⁶⁹

Τελικά, το τρίτο στάδιο της ΟΝΕ , με την υιοθέτηση του ευ ρώς κοινού νομίσματος, ξεκίνησε την 1/1/1999 με τη συμμετοχή 11 χωρών: Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Ιρλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Πορτογαλία και Φιλανδία. Εντωμεταξύ , το Ευρωσύστημα (Eurosystem) που αποτελείται από την ΕΚΤ και τις εθνικές Κεντρικές Τράπεζες των χωρών της Ευρωζώνης ανέλαβε τη χάραξη και την επιβολή της ενιαίας νομισματικής πολιτικής, της οποίας πρωταρχικός στόχος είναι η διατήρηση της σταθερότητας στις τιμές. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι από την 1/1/1999 μέχρι την 31/12/2001 το ευρώ παρέμεινε σε λογιστική μορφή. Η αντικατάσταση των εθνικών νομισμάτων από το ευρώ πραγματοποιήθηκε τον Ιανουάριο και το Φεβρουάριο του 2002, με αποτέλεσμα από την 1/3/2002 το ευρώ να είναι το μόνο νόμισμα στην Ευρωζώνη. Με την έναρξη του τρίτου σταδίου της ΕΝΜ, τέθηκε σε λειτουργία ο νέος μηχανισμός συναλλαγματικών ισοτιμιών ΜΣΙ ΙΙ, στον

⁶⁹ Βαρδάκη,2011:44-48

οποίο συμμετείχαν η Δανία και η Ελλάδα με όρια διακύμανσης της ισοτιμίας του νομίσματος τους σε σχέση με το ευρώ τα $\pm 2,25\%$ και $\pm 15\%$, αντίστοιχα. Η Ελλάδα εντάχθηκε τελικά στην Ευρωζώνη την 1/1/2001, ενώ ακολούθησαν και άλλες με αποτέλεσμα σήμερα η Ευρωζώνη να αποτελείται από 19 χώρες-μέλη.⁷⁰

⁷⁰ Βαρδάκη,2011:48 -50

7.3.β)Καπιταλισμός.

Ο καπιταλισμός αποτελεί ένα οικονομικό σύστημα, στο οποίο τα πιο πολλά παραγωγικά μέσα ανήκουν σε ιδιώτες, που τα εκμεταλλεύονται κατάλληλα προς όφελός τους. Οι τιμές των αγαθών, η ζήτηση και προσφορά καθορίζονται από τις ελεύθερες αγοραστικές δυνάμεις και όχι από το κράτος. Αυτοί, ωστόσο που έχουν στην κατοχή τους παραγωγικά μέσα, τα αξιοποιούν για την εξασφάλιση του μεγαλύτερου δυνατού κέρδους, το οποίο θα επωφεληθούν και οι ίδιοι από αυτό.

Ο καπιταλισμός συγκρούεται με τις θεωρητικές των δύο άλλων κινημάτων, του σοσιαλισμού και του κομμουνισμού, διότι τα μέσα παραγωγής στα άλλα δύο βρίσκονται στα χέρια του κράτους και όχι σε ιδιώτες. Πρέπει να τονίσουμε ότι υπάρχουν και οικονομίες που παρουσιάζουν μεικτό σύστημα φεουδαρχισμού και καπιταλισμού. Πολλοί ειδικοί πιστεύουν πως ο καπιταλισμός είναι η αιτία για τη δημιουργία πολλών καταστροφών στην κοινωνία.

Οι ειδικοί της οικονομικής επιστήμης ασχολήθηκαν με τον καπιταλισμό και προσπάθησαν να αναλύσουν τη θεωρία του. Από τον 18^ο αιώνα μέχρι τον 20^ο αιώνα εμφανίστηκε το ρεύμα του καπιταλισμού σε όλη την Ευρώπη και πολλοί ήταν αυτοί που προσπάθησαν να προσεγγίσουν συγγραφικά το θέμα αυτού του συστήματος. Οι πιο πολλοί αναλύουν τον καπιταλισμό, σαν μία σοβαρή σχέση μεταξύ των κατόχων του κεφαλαίου και των μέσων παραγωγής ή των μέσων παραγωγής με το κοινωνικό σύνολο. Οι τιμές των προϊόντων ελέγχονται από τις ελεύθερες αγοραστικές δυνάμεις. Δηλαδή, οι κάτοχοι των παραγωγικών μέσων φαίνεται να έχουν υπογράψει συμβόλαιο συνεργασίας με τους εργαζομένους σχετικά με την αγορά των προϊόντων και την παραγωγή τους.⁷¹

Το βασικό στοιχείο που καθορίζει και εμπνέει τον καπιταλισμό είναι το κεφάλαιο. Κάποιοι άλλοι υποστηρίζουν πως είναι η ανθρώπινη εργασία και η εκμετάλλευση της από τους παραγωγούς. Σήμερα, υπάρχουν ακόμα θιασώτες του σοσιαλισμού και του κομμουνισμού, οι οποίοι έχουν την πεποίθηση ότι όλα θα πρέπει να ελέγχονται από το κράτος και όχι από άλλους παράγοντες. Οι συγκρούσεις που αφορούν τον καπιταλισμό βασίζονται στο:

⁷¹Dobb,Sweezy,2010: 215-284

- αν ο καπιταλισμός αποτελεί ένα οικονομικό σύστημα ή μία ιδεολογία.
- Αν υπάρχουν οικονομίες ειδικού τύπου, οι οποίες είναι ξεκάθαρα καπιταλιστικού προτύπου ή αν υπάρχουν μόνο μεικτές οικονομίες.
- Αν είναι ένα οικονομικό σύστημα που μπορεί να ενταχθεί σε ένα αυστηρά καθορισμένο χρονικό διάστημα και μέρος ή είχε αναπτυχθεί παλαιότερα σε μικρότερο βαθμό και σήμερα έχει σημειώσει άνοδο.
- Αν είναι ένα αμιγώς οικονομικό σύστημα, ή απλά ένα οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό σύνολο σχέσεων.
- Αν είναι ανεκτό ως οικονομικό σύστημα ή όχι
- Αν είναι γενικά αποδεκτό
- Αν εμφανίζει την τάση να ενισχύει οικονομικά όλο και περισσότερα άτομα στα μεγάλα αστικά κέντρα και στην επαρχία ή όχι.

Σε ένα καπιταλιστικό σύστημα, η παραγωγή εξαρτάται από τα εργοστάσια για την κάλυψη των κοινωνικών αναγκών και όχι μόνο για να καλύψει τις ανάγκες της οικογένειας του ιδιοκτήτη του εργοστασίου. Για να μπορέσει να αναπτυχθεί το καπιταλιστικό σύστημα, θα πρέπει να υπάρχει ατομική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής. Υπάρχει, όμως, η πιθανότητα να υφίστανται μικροί παραγωγοί και τεχνίτες, οι οποίοι δεν είναι σε θέση να ανταγωνιστούν τις νέες βιομηχανίες και τους νέους τρόπους παραγωγής.

Τα θεωρητικά γνωρίσματα του καπιταλιστικού συστήματος είναι τρία:

- I. Η παραγωγή για την παραγωγή εμπορευμάτων.
- II. Το μονοπώλιο των μέσων παραγωγής από την καπιταλιστική τάξη.
- III. Η μισθωτή εργασία. Η παροχή εργατικών χεριών με αντάλλαγμα χρηματικού ποσού.⁷²

Η καπιταλιστική οικονομία βάζει στην πιο ψηλή θέση των προτεραιοτήτων της τον πολίτη- καταναλωτή. Πρέπει να ξεκαθαρίσουμε την άποψη που οι οικονομολόγοι προσπαθούν να αποφύγουν: Ο καπιταλισμός είναι εκείνος ο τύπος οικονομίας, που στηρίζεται στην ατομική ιδιοκτησία και στον οποίο οι καινοτομίες επιτυγχάνονται με τη βοήθεια δανεισμένων κεφαλαίων. Η ικανοποίηση του κατα-

⁷² Dobb, Sweezy, 2010: 215-284

ναλωτή αποτελεί το κοινωνικό νόημα κάθε οικονομικής δραστηριότητας στον καπιταλισμό. Το κίνητρο που ωθεί την καπιταλιστική μηχανή σε κίνηση είναι οι ανάγκες για καινούρια προϊόντα κατανάλωσης, νέες παραγωγικές μεθόδους νέες αγορές και νέους τύπους οργάνωσης, που δημιουργεί η επιχείρηση στο καπιταλιστικό σύστημα.

Σήμερα ο καπιταλισμός αντιμετωπίζει νέες προκλήσεις. Αυτό που βιώνει ο άνθρωπος σε πολιτικό επίπεδο, δηλαδή η ανοδική πορεία που διαγράφει ο λαϊκισμός στη Δύση, δεν είναι παρά το εποικοδόμημα των τεκτονικών αλλαγών στην οικονομία της. Η μεταφορά παραγωγικών δραστηριοτήτων στις αναπτυσσόμενες χώρες, καθώς και το χάσμα των οικονομικών ανισοτήτων μέσα στις δυτικές κοινωνίες, δημιουργεί το καταλληλότερο έδαφος σε αντιδραστικές απόψεις, εκείνες που υποστηρίζουν προπαγανδίζοντας πως θα υπάρξει κάποια στιγμή μαγική επιστροφή στο παρελθόν ως λύση για όλα τα προβλήματα και όλες τις ανησυχίες.

Το βασικό πρόβλημα του καπιταλισμού σήμερα είναι ότι όσοι ήδη είναι πλούσιοι κανονίζουν τους νόμους της αγοράς με τέτοιο τρόπο, ώστε να φαίνονται ότι υπακούουν όλοι και ότι είναι ουδέτεροι, ενώ στην πραγματικότητα η εκμετάλλευση είναι συστηματική και λειτουργεί δυσανάλογα σε σχέση με τους κανόνες. Και αυτό δεν είναι απλώς άδικο, ούτε έχει ως αποτέλεσμα τη διεύρυνση των οικονομικών ανισοτήτων. Με άλλα λόγια, η άσκηση επιρροής του πολιτικού χρήματος καταστρέφει το πιο ζωτικό και προσοδοφόρο στοιχείο του καπιταλισμού, την ανανέωση ιδεών, επιχειρήσεων και επιχειρηματιών.⁷³

Τι σημαίνει «ηθικότητα ενός οικονομικού συστήματος»; Η σημασία της ερώτησης δεν μπορεί να δίνεται στο αν ένα σύστημα οικονομίας, όπως ο καπιταλισμός που εξετάζουμε στην παρούσα φάση, είναι ηθικό αλλά στο αν ο καπιταλισμός υπό τους όρους της ανθρώπινης φύσης και της οικονομικής στενότητας ικανοποιεί τις βιοτικές ανάγκες των κοινωνικών μελών. Η ηθική επομένως του συστήματος μπορεί να δικαιολογηθεί από τη λειτουργία της οικονομίας και των δυνατοτήτων που προσφέρει στην ψυχολογική πληρότητα των ανθρώπων.

Πάντως το νέο χαρακτηριστικό του καπιταλισμού δεν φαίνεται να είναι τόσο η υπερκατανάλωση αγαθών όσο η ηθική ουδετεροποίηση των κινήτρων του κέρδους και η αναγνώρισή του ως βασικής κινητήριας δύναμης της οικονομίας. Έτσι, η

⁷³ www.kathmerini.gr

εξέλιξη του καπιταλισμού εμφανίζεται ως διαδικασία της ανεξαρτητοποίησης της οικονομίας από τους κοινωνικούς και πολιτισμικούς κανόνες, οδηγούμενη όλο και περισσότερο με τους δικούς της νόμους και κανόνες. Με τη διαδικασία αυτή της ανεξαρτητοποίησης της οικονομίας εκφράζεται η εξέλιξη του δυτικοευρωπαϊκού κατ' αρχήν πνεύματος προς τον ατομικισμό, τον υποκειμενισμό και τον ορθολογισμό. Το υποκείμενο είναι πλέον το μέτρο όλων των πραγμάτων και υπεύθυνο για τις πράξεις του και για την κοινωνική θέση του.

Το κοινωνικό - φιλοσοφικό ερώτημα που τίθεται είναι πόση ηθική και κοινωνική ουδετερότητα βρίσκεται στην ατομική ιδιοκτησία, στη μεγιστοποίηση του κέρδους και του μηχανισμού των τιμών. Αν και αυτό μπορεί να δικαιολογηθεί, όταν η κατάσταση χαρακτηρίζεται από μεγάλες ανισότητες στην επιλογή του καταναλωτή και ιδιαίτερα, όταν τα όρια ελευθερίας του ατόμου ολοένα και στενεύουν από τους θεσπισμένους κανόνες που οφείλουν να υπακούουν.⁷⁴

⁷⁴ www.tovima.gr

Εικόνα 11. Ο καπιταλισμός σε σατιρικό σκίτσο. Πηγή: www.naousanews.gr

Εικόνα 12. Η πυραμίδα του καπιταλιστικού συστήματος. Πηγή: www.lifo.gr

8. Κεφάλαιο 4^ο :Οικονομική κρίση.

Οικονομική κρίση θεωρείται το φαινόμενο, που η οικονομία ενός κράτους εκφράζει μία συνεχή και ευδιάκριτη μείωση της οικονομικής του δραστηριότητας. Όταν αναφερόμαστε, λοιπόν, στην οικονομική δραστηριότητα, εννοούμε όλα τα σχέδια μακροοικονομίας που έχει προγραμματίσει το κράτος, όπως η απασχόληση, το εθνικό προϊόν, οι τιμές, οι επενδύσεις κ.α. Ο πιο σημαντικός και θεμελιώδης δείκτης μιας οικονομίας είναι οι επενδύσεις, οι οποίες όταν δεν σημειώνουν σταθερότητα, συμπαρασύρουν μαζί τους και όλα τα υπόλοιπα οικονομικά μεγέθη.

Η αρχή της διεθνούς οικονομικής κρίσης ξεκίνησε από τις ΗΠΑ και αυτό οφειλόταν στο γεγονός, ότι οι τράπεζες δεν είχαν τη δύναμη να εκτιμήσουν τους κινδύνους που έκρυβαν καλά οι επενδύσεις των χρημάτων των καταθετών. Τα τραπεζικά κέρδη προέρχονταν από δάνεια που χορηγούσαν και όχι από τις καταθέσεις των πελατών. Αυτό συνέβη, διότι τα δάνεια έχουν τη δυνατότητα εκμετάλλευσης των τόκων, ενώ αντίθετα στις καταθέσεις, η τράπεζα πληρώνει τους τόκους και αυτό δεν τη συμφέρει. Έτσι, οι τράπεζες ενέκριναν δάνεια με σκοπό την αύξηση των κερδών τους, με αποτέλεσμα η κατάσταση να ξεφύγει από τον έλεγχο.⁷⁵

Η οικονομική κρίση αποφέρει πολλά αρνητικά αποτελέσματα στις οικονομίες των χωρών. Αυτά διαφέρουν από χώρα σε χώρα και ποικίλουν ως προς τον τύπο και την ένταση. Τα χαρακτηριστικά είναι:

- Μείωση της ρευστότητας στην οικονομία. Οι τράπεζες αδυνατούν να χορηγούν δάνεια και τα κέρδη των επιχειρήσεων μειώνονται αισθητά.
- Υψηλά επιτόκια δανεισμού. Όταν μία χώρα χάνει την φήμη της και την αξιοπιστία της, τότε προσπαθεί να δανειστεί για να καλύψει τις ανάγκες της. Μειώνεται η πιστοληπτική δυνατότητα και η δυνατότητα αποπληρωμής των δανείων της.
- Μειώνονται οι επενδύσεις. Εξαιτίας της έλλειψης εμπιστοσύνης και της μείωσης της ρευστότητας στην οικονομία, οι επενδυτές διστάζουν να καταθέσουν στην χώρα υπό κρίσης και στρέφουν το ενδιαφέρον τους αλλού.
- Αύξηση της αβεβαιότητας για το μέλλον. Τα αρνητικά αποτελέσματα της κρίσης δημιουργούν ένα περιβάλλον αβέβαιο για την οικονομία, ενώ οι πολίτες

⁷⁵ Κουφόρης,2010:

έχουν απογοητευθεί και έχουν πάψει να ελπίζουν στη βελτίωση της κατάστασης αυτής. Η αισιοδοξία και η ελπίδα είναι έννοιες ξεχασμένες και ο φόβος μιας επικείμενης χρεοκοπίας βρίσκεται στο μυαλό όλων.

- Αύξηση ανεργίας. Οι επιχειρήσεις δεν μπορούν να αντισταθούν στο τέρας της κρίσης και δεν έχουν τη δύναμη να επιβιώσουν. Πολλές σταματούν τη λειτουργία τους και αυτό έχει ως συνέπεια την αύξηση των ανέργων του κράτους.

- Μειωμένη εμπιστοσύνη στις τράπεζες. Οι πολίτες βλέποντας τις συνθήκες που επικρατούν και τις συνεχείς υποσχέσεις που δίνονται, οδηγούνται σε αμφισβήτηση των τραπεζών, οι οποίες αδυνατούν να χρηματοδοτήσουν τις επιχειρήσεις.

- Αύξηση της φορολογίας. Οι κυβερνήσεις των κρατών προσπαθούν με κόπο να αυξήσουν τα έσοδά τους και δείχνουν μία ανικανότητα στο να ανταποκριθούν στις δανειακές τους υποχρεώσεις. Αυτό τους οδηγεί σε αύξηση φόρων, που προκαλούν την δυσχέρεια των πολιτών τους.

- Μείωση των κρατικών δαπανών. Οι κυβερνήσεις, υπό καθεστώς κρίσης, ακολουθούν σφιχτή οικονομική πολιτική, με στόχο να ανταπεξέλθουν στη δύσκολη οικονομική κατάσταση.

- Ρευστότητα στην οικονομία. Όλες οι συνθήκες έχουν θεμελιώσει μία ρευστή κατάσταση, η οποία εμποδίζει την ανάπτυξη της αισιοδοξίας του λαού.

- Μείωση εξαγωγών – ανταγωνιστικότητας. Ανάμεσα σε όλες τις αρνητικές επιπτώσεις που η οικονομική κρίση προκαλεί, είναι και η μείωση της ανταγωνιστικότητας, οι αρνητικοί ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης και η μειωμένη παραγωγή.

- Μείωση της καταναλωτικής συμπεριφοράς. Η αύξηση των φόρων και η αρνητική εικόνα της οικονομίας, βοηθούν στη μείωση της κατανάλωσης αγαθών, με αποτέλεσμα οι καταναλωτές να ενδιαφέρονται για την κάλυψη των απαραίτητων αγαθών για την επιβίωσή τους. Αυτό που τους κρατάει πίσω είναι η εκπλήρωση των φορολογικών τους υποχρεώσεων.⁷⁶

⁷⁶Ετήσια Έκθεση ,2011:

Παράγοντες που ενόησαν τη οικονομική κρίση

Οι οικονομικές αστάθειες οφείλονται κυρίως σε ενδογενείς και εξωγενείς οικονομικούς παράγοντες.

➤ Οι εξωγενείς παράγοντες είναι απρόοπτα γεγονότα, τα οποία βρίσκονται εκτός πεδίου της οικονομίας αλλά εισχωρούν στο οικονομικό σύστημα και μεταρρυθμίζουν άχαρα την οικονομική δραστηριότητα, ανάλογα βέβαια την περίπτωση. Αυτοί οι παράγοντες είναι οι πόλεμοι, οι δύσκολες ακραίες καιρικές συνθήκες, οι σεισμοί κ.α. Οι διακυμάνσεις που προκαλούνται από αυτούς τους παράγοντες, λέγονται απρόοπτες ή τυχαίες ή άρρυθμες, καθώς δεν ακολουθούν το δρόμο των σωστών οικονομικών κύκλων και είναι περιορισμένες γεωγραφικά. Αυτές οι απρόοπτες διακυμάνσεις δεν είναι εύκολο να εξεταστούν, διότι δεν ακολουθούν συγκεκριμένους νόμους εξέλιξής τους.

➤ Οι ενδογενείς παράγοντες είναι αυτοί που κατασκευάζονται και δρουν μέσα στο οικονομικό σύστημα. Αυτοί οι παράγοντες είναι η υπερβολική αύξηση των επενδύσεων σε μία ανοδική φάση, η μειωμένη δύναμη της αγοράς του πληθυσμού σε περιόδους οικονομικής καμπής, η διακύμανση της προσφοράς χρήματος εντός της οικονομίας, η διακύμανση του επιτοκίου, η αποδιοργάνωση της παραγωγής, ο επιταχυντής (μεταβολή του εισοδήματος που επιφέρει μια μεγαλύτερη αλλαγή στην επένδυση), ο πολλαπλασιαστής (μεταβολή της επένδυσης που επιφέρει μεγαλύτερη αλλαγή στο εισόδημα), η ψυχολογία του επιχειρηματία, οι μεταρρυθμίσεις στην απόδοση του κεφαλαίου και τέλος, η πτωτική τάση του μέσου ποσοστού του κέρδους.⁷⁷

⁷⁷ Χατζή, 2014:18-19

Αίτια της οικονομικής κρίσης

Το πρώτο από τα πιο σημαντικά αίτια της οικονομικής κρίσης σχετίζεται με τις μεγάλες παγκόσμιες μακροοικονομικές ισορροπίες. Τα πολύ χαμηλά επιτόκια που διατηρήθηκαν για μεγάλο χρονικό διάστημα στις ΗΠΑ, προκάλεσαν την κατάρρευση της αγοράς των ακινήτων από την οποία ξεκίνησε η κρίση το 2007. Η μεγάλη αποταμίευση, ως φυσικό αποτέλεσμα των χαμηλών επιτοκίων, τοποθετήθηκε σε ομόλογα και άλλα αξιόγραφα των ΗΠΑ, αυξάνοντας το έλλειμμα στο ισοζύγιο των συναλλαγών της. Έτσι, οι επενδυτές κινήθηκαν σε διαφορετικά και ασφαλή αποδοτικά πλαίσια. Οι δε χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί (τράπεζες), για να ευχαριστήσουν τους πελάτες τους, χαλάρωσαν τα κριτήρια χορήγησης στεγαστικών δανείων.

Το δεύτερο αίτιο ήταν η απορρύθμιση στο τραπεζικό σύστημα και η ανεπαρκής εποπτική δράση. Όταν καταργήθηκε η Glass Steagall Act⁷⁸ το 1999, που σύμφωνα με την οποία απαγόρευε την ταυτόχρονη άσκηση εμπορικής και επενδυτικής τραπεζικής δράσης από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, είχε ως επίπτωση την αύξηση της ανταγωνιστικότητας μεταξύ τραπεζών, χρηματιστηριακών εταιριών και ασφαλιστικών εταιριών.

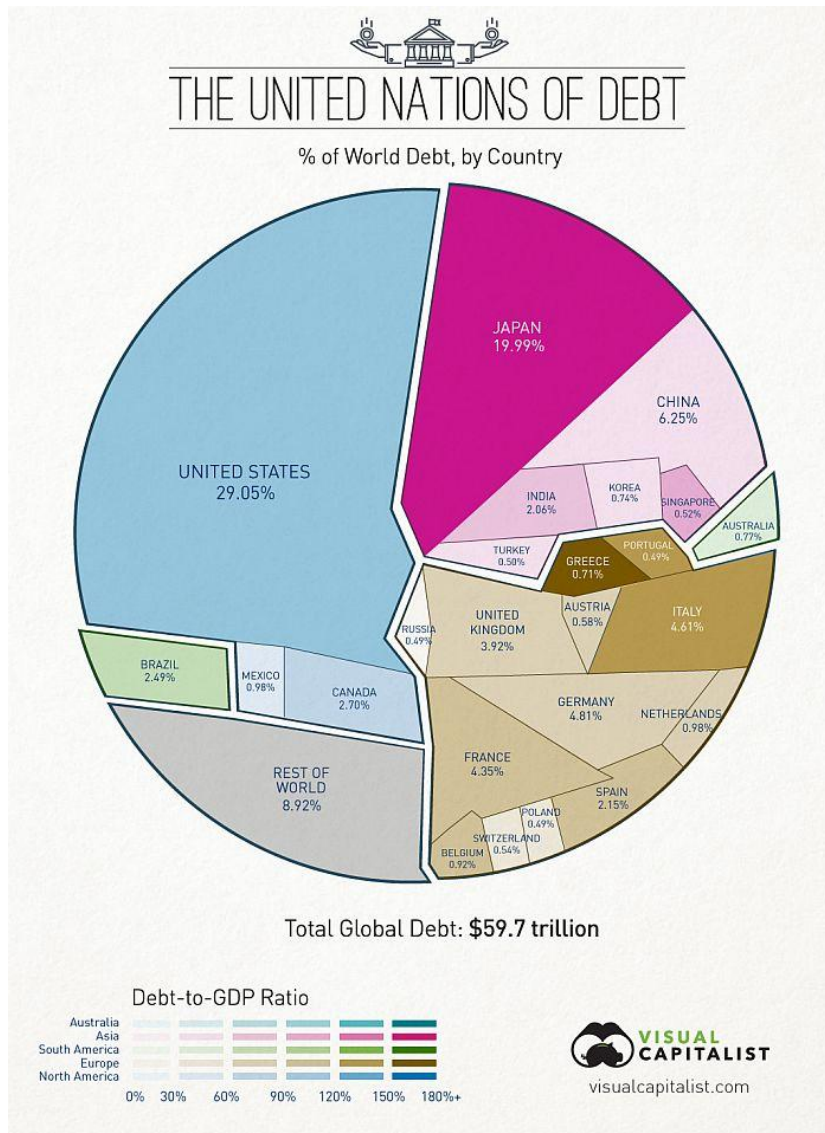
Το τρίτο αίτιο της κρίσης, ήταν η αλλαγή του επιχειρηματικού σχεδίου και η άνοδος της δραστηριότητάς των επιχειρήσεων στον χρηματοοικονομικό τομέα. Από το 2004 και μετά, η χρηματοοικονομία λόγω της αυξημένης ζήτησης από επενδυτές για νέα προϊόντα πιο αποδοτικά, υιοθέτησε ένα νέο επιχειρηματικό μοντέλο, με στόχο τη δημιουργία και τη διάθεση εξειδικευμένων χρηματοπιστωτικών μέσων υψηλής απόδοσης. Οι τράπεζες ενδιαφέρονταν για το κέρδος, γιατί με αυτή τη νέα μέθοδο αποκτούσαν τεράστια κέρδη και δεν έδειχναν πια ενδιαφέρον στην χρηματοδότηση της πραγματικής οικονομίας.⁷⁹

Τέλος, το τέταρτο βασικό αίτιο της οικονομικής κρίσης, έχει συνδεθεί άμεσα με την ανθρώπινη ανικανότητα των επενδυτών. Δηλαδή, οι μακροχρόνιες φάσεις

⁷⁸ Με την Πράξη Glass-Steagall επιχειρήθηκε να μπει ένα φράγμα μεταξύ επενδυτικής τράπεζας και εμπορικής. Παράλληλα επιχειρήθηκε να διαχωριστεί η επενδυτική τραπεζική από αυτήν της μεσιτείας, ώστε να αποφεύγεται η σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ της επιθυμίας του κέρδους (που προσφέρουν οι χρηματοδοτήσεις της επενδυτικής τραπεζικής) και των υπηρεσιών μεσιτείας, που προσφέρει η επενδυτική τραπεζική αναζητώντας τρόπους χρηματοδότησης και αξιολογώντας τις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις πελάτες. el.wikipedia.org

⁷⁹ Χατζή,2014:19-20.

οικονομικής ανόδου προκαλούσαν στους επενδυτές μία πρόσκαιρη ευφορία, μία απληστία που κατάντησε πια σε εξάρτησή τους. Οι τράπεζες αρνούσαν να προβούν σε διατραπεζικό δανεισμό, λόγω του φόβου ότι οι δανειολήπτες μπορεί να χρεοκοπήσουν ή να έχουν δανείσει σε τράπεζες, που αντιμετωπίζουν κίνδυνο και έτσι, δημιουργήθηκαν προβλήματα ρευστότητας.⁸⁰

Εικόνα 13. Γράφημα που απεικονίζει τα δημόσια χρέη των κρατών. Πηγή: visualcapitalism.com

⁸⁰ Χατζή, 2014:20

Πολλά τρισεκατομμύρια δολάρια χρηματοοικονομικών παραγώγων τοποθετήθηκαν σε επισφαλείς επενδύσεις. Η κρίση πλέον έχει διαχυθεί σε παγκόσμιο επίπεδο, με χώρες όπως η Ελλάδα, η Ισπανία κ.α. να βιώνουν σε βάθος τα τραγικά αποτελέσματα της κρίσης. Κρίνεται απαραίτητη η διερεύνηση τόσο σε παγκόσμιο όσο και σε εγχώριο επίπεδο, τι ακριβώς συνέβη όλα τα προηγούμενα χρόνια, και τι θα πρέπει να συμβεί προκειμένου να αποφευχθούν καταστροφικές και μακροχρόνιες συνέπειες στην πραγματική και τη δημόσια οικονομία των εμπλεκόμενων κρατών και ιδιωτών.

Ο υψηλός πληθωρισμός, οι συναλλαγματικές καταρρεύσεις και οι υποτιμήσεις, οδηγούν στο μονόδρομο της χρεωκοπίας. Η Ιστορία μας δίδαξε καλά πως τα μεγάλα κύματα αυξημένης χρηματικής κινητικότητας, συχνά ακολουθούνται από μια σειρά εγχώριων τραπεζικών κρίσεων. Για τον κόσμο συνολικά (ή τουλάχιστον για τις χώρες που αντιπροσωπεύουν περισσότερο από το 90% του παγκόσμιου ΑΕΠ), η περίοδος που διανύουμε μπορεί να χαρακτηριστεί σαν μία περίοδος νηνεμίας, η οποία συνοδεύει μεγάλες παγκόσμιες χρηματοοικονομικές κρίσεις.

Οι παγκόσμιοι οικονομικοί παράγοντες, συμπεριλαμβανομένων των τιμών των προϊόντων και των επιτοκίων των κεντρικών κρατών, παίζουν τον πρωταγωνιστικό ρόλο στη δημιουργία της οικονομικής ύφεσης και στη χρεοκοπία.. Την περίοδο 1800-2006, αποδεικνύεται ότι μέγιστα και ελάχιστα στους κύκλους των τιμών εμπορευμάτων, φαίνονται να είναι κυρίαρχοι δείκτες μέγιστων και ελαχίστων στους κύκλους της διεθνούς ροής χρήματος, με τα ελάχιστα να οδηγούν συνήθως σε πολλαπλές χρεοκοπίες. Έχει παρατηρηθεί, ότι οι χώρες που λαμβάνουν απότομα μεγάλες εισροές κεφαλαίων βρίσκονται σε θέση υψηλού κινδύνου να βιώσουν τη χρεοκοπία..

Εάν σε μία χώρα έχουν προκληθεί παραπάνω από μία οικονομικές κρίσεις, τότε έχουν την τάση να περνάνε από περιόδους υψηλού και πολύ υψηλού πληθωρισμού, και αυτό αποτελεί μία κοινή συνισταμένη αυτών των περιπτώσεων. Καμία ανοδική οικονομία στην ιστορία, συμπεριλαμβανομένων των ΗΠΑ (των οποίων ο πληθωρισμός ξεπέρασε το 20% κατά τον εμφύλιο πόλεμο του 1860), δεν κατάφερε να ξεφύγει από τον υψηλό πληθωρισμό. εντούτοις, τα προβλήματα εξωτερικής χρεωκοπίας, εσωτερικής χρεωκοπίας και πληθωρισμού σχετίζονται όλα

αυτά μαζί και συμβάλλουν στην κατάρρευση των οικονομιών. Μία κυβέρνηση που επιλέγει να χρεοκοπήσει λόγω των χρεών της, δεν μπορεί ελπίζει στη διατήρηση της αξίας του συναλλάγματος της. Η δημιουργία χρήματος και το κόστος των επιτοκίων περιορίζονται στο περιβάλλον προϋπολογισμού των κυβερνήσεων, και σε μια κατάσταση κρίσης, μία χώρα θα χρησιμοποιήσει όλους τους αξιοποιήσιμους πόρους, επιβαρύνοντας κάθε παράγοντα .⁸¹

⁸¹ Χουλιάρης,2012:3-5

8.4.α) Ελληνική οικονομική κρίση.

Η Ελλάδα παρουσιάζει μία μακρόχρονη παράδοση υψηλών δημοσίων ελλειμμάτων και χρέους. Τα τελευταία χρόνια, το πρόβλημα του δημοσίου χρέους εκτινάχτηκε στα ύψη, με απόρροια αυτού η κάλυψη των χρηματοδοτικών αναγκών του ελληνικού δημοσίου, από το Μάιο του 2012, να γίνεται μέσω του μηχανισμού στήριξης, ώστε να σημειώσει σταθερότητα η ελληνική οικονομία.⁸²

- **1 Ιανουαρίου 2001:** η Ελλάδα εισέρχεται στη ζώνη του ευρώ. Η Ελλάδα είχε αφηθεί εκτός, όταν το ενιαίο νόμισμα ξεκίνησε το 1999, ενώ δύο έτη μετά αφού μείωσε δραματικά τον πληθωρισμό και τα επιτόκια, εισέβαλλε με ομαλό τρόπο στη ζώνη του ευρώ. Η Ελληνική κυβέρνηση καμαρώνει με αυτό της το επίτευγμα, λέγοντας ότι στα άμεσα σχέδια της είναι η σταθερότητα της οικονομίας και η δημιουργία ευημερίας.
- **15 Νοεμβρίου 2004:** μετά από στενή παρακολούθηση των στοιχείων προϋπολογισμού, έδειξαν ότι η χώρα δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις για να εισέλθει στην ευρωζώνη. Η ελληνική κυβέρνηση παραδέχεται ότι το έλλειμμα δεν ήταν ποτέ κάτω από το 3% μετά το 1999, όπως όριζαν οι κανόνες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- **29 Μαρτίου 2005:** έχοντας εξωθήσει την σοσιαλιστική κυβέρνηση ένα χρόνο πριν, η δεξιά κυβέρνηση της **Νέας Δημοκρατίας** ορίζει έναν αυστηρό προϋπολογισμό, για να ελαττωθεί το έλλειμμα της Ελλάδας και ειδικά μετά το πέρας των Ολυμπιακών αγώνων του 2004, που η οικονομική κατάσταση ξέφυγε αρκετά από την πορεία της. . Περιλαμβάνουν αύξηση των φόρων στο αλκοόλ και τον καπνό, και μία αύξηση του ΦΠΑ από το 18% στο 19%. Ένα χρόνο μετά τον αυστηρό προϋπολογισμό, η οικονομία της Ελλάδας φαίνεται να αναπτύσσεται ισχυρά και πάλι, με το ΑΕΠ να ανεβαίνει 4.1% τους τρεις πρώτους μήνες του 2006.
- **4 Οκτωβρίου 2009:** ο Γεώργιος Παπανδρέου κερδίζει τις πρόωρες εκλογές, η οικονομία βρίσκεται σε 0,3% ύφεση και το δημόσιο χρέος αυξήθηκε σε 262 δισεκατομμύρια ευρώ από 168 δισεκατομμύρια το 2004. Σε αυτό το στάδιο, η κυβέρνηση δήλωνε ότι το έλλειμμα του 2009 θα έφτανε στα επίπεδα του 6%.

⁸² Υπουργείο Οικονομικών, 2012

- **30 Νοέμβρη του 2009:** ο Γιώργος Παπανδρέου παραδέχεται ότι η Ελληνική οικονομία βρίσκεται στην « εντατική », καθώς οι Ευρωπαίοι υπουργοί οικονομικών εκφράζουν ανησυχίες για το μέγεθος του χρέους της χώρας.⁸³
- **8 Δεκεμβρίου του 2009:** η κρίση κλιμακώνεται και οι μετοχές πέφτουν σε όλον τον κόσμο, καθώς ο οίκος αξιολόγησης Fitch⁸⁴ μειώνει την μακροπρόθεσμη αξιολόγηση του ελληνικού χρέους σε BBB+, 55 από A-. Αυτή είναι η πρώτη φορά για μία δεκαετία, στην οποία η Ελλάδα δεν έχει βαθμολόγηση A, και αυτό αυξάνει το κόστος δανεισμού.
- **14 Δεκεμβρίου του 2009:** ο Γιώργος Παπανδρέου ανακοινώνει ένα φιλόδοξο σχέδιο, να μειώσει το έλλειμμα κατά 4 ποσοστιαίες μονάδες, σαν ποσοστό του ΑΕΠ, το έτος 2010-2011.
- **17 Δεκεμβρίου 2009:** χιλιάδες εργάτες απεργούν στις περικοπές του Γεωργίου Παπανδρέου, λίγες ώρες αφού η Standard & Poor's⁸⁵ ακολουθεί την Fitch μειώνοντας τη βαθμολογία της Ελλάδας.
- **28 Ιανουαρίου 2010:** το spread (διαφορά) μεταξύ των Ελληνικών και Γερμανικών ομολόγων αυξάνεται σε 4%, καθώς οι επενδυτές φοβούνται μήπως η Ελλάδα χρεοκοπήσει.
- **2 Φεβρουαρίου 2010:** ο Γιώργος Παπανδρέου ανακοινώνει ένα σύνολο μέτρων, μεταξύ των οποίων , πάγωμα στους μισθούς δημοσίων υπαλλήλων και υψηλότερους φόρους για νοικοκυριά χαμηλών και μεσαίων εισοδημάτων.
- **11 Φεβρουαρίου 2010:** η Γερμανία αντιτίθεται σε μία γρήγορη διάσωση (bailout) της Ελλάδος, λέγοντας ότι η χώρα πρέπει να αντιμετωπίσει τα προβλήματα χρέους της μόνη της.
- **26 Φεβρουαρίου 2010:** η Goldman Sachs⁸⁶ κατηγορείται ότι βοήθησε να προκληθεί η κρίση χρησιμοποιώντας συμβόλαια παραγώγων για να κρύψει το πόσο που η Ελλάδα δανειζόταν.

⁸³ Χουλιάρης,2012:

⁸⁴ Fitch: Η Fitch Ratings Inc. είναι ένας από τους τρεις σημαντικότερους οίκους αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας, επονομαζόμενους και ως *Big Three*, μαζί με τη Moody's και τη Standard & Poor's. Αποτελεί έναν από τους τρεις Εθνικά Αναγνωρισμένους Οργανισμούς Στατιστικής Αξιολόγησης (NRSRO) που ορίστηκαν από την Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς των ΗΠΑ το 1975. el.wikipedia.org

⁸⁵ Standard and Poor's: είναι σημαντικός οίκος αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας.

⁸⁶ Goldman Sachs: Η The Goldman Sachs Group Inc. είναι μια από τις μεγαλύτερες στον κόσμο διεθνείς τράπεζες επενδύσεων τραπεζικών τίτλων, ομολόγων, κινητών αξιών, διαχείρισης επενδυτικών χαρτοφυλακίων ή άλλων περιουσιακών στοιχείων, οικονομικών συμβούλων και εκτιμητών εξαγορών - συγχωνεύσεων και μ' ένα πλήθος άλλων χρηματοοικονομικών υπηρεσιών. el.wikipedia.org

- **4 Μαρτίου 2010:** η Ελληνική κυβέρνηση επιτυγχάνει στην πώληση 10 ετών ομολόγων και οι αγορές καλωσορίζουν την κίνηση προσφέροντας 16 δισεκατομμύρια ευρώ για αγορές κυβερνητικού χρέους.
- **9 Μαρτίου του 2010 :** ο Γεώργιος Παπανδρέου καλεί τον πρόεδρο της Αμερικής, Obama και του ζητά να σταματήσει τους διεθνείς κερδοσκόπους.
- **29 Μαρτίου 2010:** οι αγορές ξεκινούν να χάνουν την αξιοπιστία τους ,στο κατά πόσο η Ελλάδα μπορεί να αποπληρώσει τις υποχρεώσεις της, έπειτα από αδύναμες προσφορές πώλησης ομολόγων.
- **11 Απριλίου 2010:** έπειτα από εβδομάδες συζητήσεων, η ευρωζώνη συμφωνεί σε ένα πακέτο διάσωσης ύψους 30 δισεκατομμυρίων ευρώ για το πιο αδύναμο μέλος της Ευρωζώνης.
- **16 Απριλίου 2010:** η Ελληνική κυβέρνηση παραδέχεται ότι μπορεί να χρειαστεί βοήθεια από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, ανεβάζοντας το απαιτούμενο ποσό βοήθειας στα 45 δισεκατομμύρια ευρώ.
- **19 Απριλίου 2010:** το spread (διαφορά) μεταξύ των Ελληνικών και Γερμανικών ομολόγων φτάνει τις 469 μονάδες βάσης, καθώς οι Έλληνες εργάτες φοβούνται την έλευση του ΔΝΤ (Διεθνές Νομισματικό Ταμείο).
- **23 Απριλίου 2010:** με 16 δισεκατομμύρια ευρώ χρέους να λήγουν το Μάιο, ο Γεώργιος Παπανδρέου κάνει έκκληση βοήθειας.
- **27 Απριλίου 2010:** η Standard & Poors μειώνει την αξιολόγηση της για την Ελλάδα στο BB+ (junk status), προκαλώντας μεγάλη πτώση στις παγκόσμιες χρηματιστηριακές αγορές. Οι αναλυτές και οι πολιτικοί προειδοποιούν ότι 45 δισεκατομμύρια ευρώ δε θα είναι αρκετά, ώστε να 56 επιλύσουν την Ελληνική κρίση, με την Goldman Sachs να προβλέπει ότι η χώρα μπορεί να χρειαστεί 150 δισεκατομμύρια ευρώ για τη διάσωση της.
- **28 Απριλίου 2010:** η Ευρωπαϊκή Ένωση και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, συνομιλούν με τους ηγέτες τις Γερμανίας.⁸⁷

Αρχίζουν να ακούγονται οι φήμες για ένα πακέτο διάσωσης ύψους 120 δισεκατομμυρίων ευρώ, που καθησυχάζουν τις αγορές, ενώ ταυτόχρονα η καγκελάρια της Γερμανίας, Άνγκελα Μέρκελ, παραδέχεται ότι η είσοδος της Ελλάδας στο Ευρώ μπορεί να ήταν λάθος.

⁸⁷ Χουλιάρης,2012:

- **2 Μαΐου 2010:** μετά από διαπραγματεύσεις, αποφασίζεται ένα πακέτο διάρκειας τριών ετών από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο , την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.
- **4 Μαΐου 2010:** ξεσπούν αντιδράσεις στην Αθήνα, σχετικά με την κλίμακα των περικοπών που πρέπει να εφαρμόσει η Ελλάδα. Πέφτουν οι χρηματαγορές και η τιμή του χρυσού εκτινάσσεται στα ύψη, καθώς οι επενδυτές αρχίζουν να αμφισβητούν το κατά πόσο ένα σχέδιο βοήθειας ύψους 110 δισεκατομμυρίων ευρώ, είναι δυνατό να επιλύσει τα προβλήματα της Ελλάδος.
- **10 Μαΐου 2010:** οι διεθνείς παράγοντες δημιούργησαν έναν έκτακτο μηχανισμό ρευστότητας ύψους 750 δισεκατομμυρίων ευρώ, προκειμένου να θωρακίσουν τις χρηματαγορές και να προστατεύσουν το ευρώ από τη διάδοση της Ελληνικής κρίσης.
- **18 Μαΐου 2010:** η Ελλάδα λαμβάνει ένα δάνειο 14.5 δισεκατομμυρίων ευρώ από την Ευρωπαϊκή Ένωση, χρήματα με τα οποία αποπληρώνει τα άμεσα χρέη της.
- **7 Ιουλίου 2010:** το ελληνικό κοινοβούλιο περνά την ασφαλιστική μεταρρύθμιση, μία από τις βασικές απαιτήσεις της ΕΕ και του ΔΝΤ, με την οποία έκοβε τα εργασιακά και ασφαλιστικά πλεονεκτήματα, τις πρόωρες συνταξιοδοτήσεις και αυξάνοντας την ηλικία συνταξιοδότησης των γυναικών από τα 60 στα 65 έτη.
- **Γενάρη 2011:** η Fitch γίνεται ο τρίτος οίκος αξιολόγησης που μειώνει την αξιολόγηση των Ελληνικών ομολόγων σε βαθμολογία « σκουπιδιών » (junk status) ακολουθώντας τους S&P και Moody's.⁸⁸
- **2 Μαΐου 2011:** ο Υπουργός Οικονομικών Γεώργιος Παπακωνσταντίνου αποκλείει τα σενάρια αναδιάρθρωσης, λέγοντας πως ελπίζει η ΕΕ και το ΔΝΤ να επεκτείνουν τις αποπληρωμές των δανείων σωτηρίας.
- **21 Μαΐου 2011:** ο Γεώργιος Παπανδρέου και τα ανώτατα στελέχη της ΕΚΤ δήλωσαν, ότι η Ελλάδα πρέπει να αποφύγει την αναδιάρθρωση και να συνεχίσει με περικοπές του προϋπολογισμού και με ιδιωτικοποιήσεις των δημοσίων υπηρεσιών, για να ξεπεράσουν την κρίση χρέους.⁸⁹

⁸⁸ Moody's: οίκος αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας.

⁸⁹ Χουλιάρης,2012:

- **23 Μαΐου 2011:** η Ελλάδα ανακοινώνει ένα σχέδιο ιδιωτικοποιήσεων, μέρος ενός στόχου να μαζέψουν 50 δισεκατομμύρια έως το 2015, για να αποπληρώσουν το υπέρογκο χρέος.
- **1 Ιούνη 2011:** η Ελλάδα κατακρίνει την απόφαση της Moody's να κόψουν την βαθμολογία της Ελλάδας σε Caa1, βάζοντας την 7 βαθμίδες μέσα στην περιοχή junk. Η κίνηση αυτή δεν έλαβε υπόψη της τις προσπάθειες της χώρας να τακτοποιήσει τα δημόσια οικονομικά της. Υπάρχουν κοινές εκτιμήσεις για την Ελλάδα, ότι πρέπει να μειώσει το έλλειμμα της κατά 10-12% του ΑΕΠ της, προκειμένου να βάλει τα δημόσια οικονομικά της πίσω σε έναν βιώσιμο δρόμο.

Η ελληνική κυβέρνηση έχει υποσχεθεί ότι θα πετύχει αυτήν την ρύθμιση, αλλά η υπόσχεση αυτή δεν γνωρίζουμε αν είναι αρκετή. Μία τέτοια προσαρμογή δεν είναι ανέφικτη, αλλά θα πάρει τουλάχιστον 5 χρόνια, και ακόμα αν ο στόχος μείωσης επιτευχθεί, και πάλι μπορεί να αφήσει την χώρα σε μια ασταθή κατάσταση.

Αίτια και συνέπειες της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα.

Η οικονομική κρίση που ξέσπασε στην Αμερική το 2007, από τη στιγμή που επηρέασε αρνητικά όλη την οικονομία του πλανήτη, ήταν αναπόφευκτο γεγονός να μην επηρεάσει και την οικονομία της χώρας μας. Εντούτοις, η κρίση στην Ελλάδα έγινε εντονότερη από τα ήδη υπάρχοντα οικονομικά προβλήματα. Τα αίτια της κρίσης, λοιπόν, έχουν να κάνουν με τα μακροχρόνια προβλήματα διάρθρωσης και τα πολιτικά προγράμματα που εφαρμόστηκαν αλλά και από το διεθνές ξέσπασμα της χρηματοοικονομικής κρίσης.

Από το 2008 και μετά, παρατηρείται μία συνεχής αύξηση του δημοσίου χρέους της χώρας ως ποσοστό του ΑΕΠ. Έτσι, το δημόσιο χρέος προβλέπεται να φτάσει στο πιο ψηλό σημείο του, την εξεταζόμενη περίοδο 2013 και σε ποσοστό 181,2% του ΑΕΠ. Από το 2014 και μετά, προβλέπεται η σταθερή μείωσή του, με το ύψος να φτάνει το 180,2% του ΑΕΠ και το 2015 να φτάνει 173,9%. Η Ελλάδα

φαίνεται να παρουσιάζει το πιο υψηλό δημόσιο χρέος μεταξύ των χωρών που βρίσκονται στην ΟΝΕ.⁹⁰

Τα ο υψηλό δημόσιο χρέος ξεκίνησε να συσσωρεύεται τη δεκαετία το 1980, όταν σημειώθηκε αύξηση της κατανάλωσης και μείωση των επενδύσεων 8% του ΑΕΠ. Αυτό εξηγεί το γεγονός, ότι οι Έλληνες οδηγούνταν στην υπερκατανάλωση και δεν προχωρούσαν σε παραγωγικές επενδύσεις, φαινόμενο που οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην άνοδο του δημοσίου χρέους και στον τρόπο που σπαταλήθηκαν τα χρήματα από τις κυβερνήσεις που είχαν προχωρήσει σε δανεισμό.⁹¹

	1970	1980	1990	2000
Κατανάλωση ως % επί του ΑΕΠ	77,2	85,1	90,1	88,8
Επενδύσεις ως % επί του ΑΕΠ	30,7	23	20,6	22,6

Πίνακας 14. Η εξέλιξη της κατανάλωσης και των επενδύσεων στην Ελλάδα από το 1970 έως το 2010. Πηγή: Βαγιάνος et.al., 2010.

⁹⁰ Χατζή, 2014: 26-27

⁹¹ Υπουργείο Οικονομικών, 2012

Ελληνική Οικονομία και τρέχουσες εξελίξεις.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, η ύφεση το 2013 διαμορφώθηκε στο 3,9%, πιο μικρή από τις εκτιμήσεις του Προϋπολογισμού 2014 (-4,0%) και την πρόβλεψη του Προγράμματος (-4,2%). Η μεταβολή του ΑΕΠ (σε σταθερές τιμές και μη εποχικά διορθωμένα στοιχεία) του 4ου τριμήνου 2013, σχετικά με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2012 ήταν -2,3%. Η μεταβολή του αποπληθωριστή ΑΕΠ ήταν το 4ο τρίμηνο 2013 -2,8%, ενώ η μεταβολή για όλο το έτος διαμορφώνεται στο -2,1%. Η ετήσια μεταβολή του ονομαστικού ΑΕΠ το 2013 είναι -5,8%.

Οι προσδοκίες για θετικό ρυθμό ανάπτυξης το 2014 ενισχύονται από τις εξελίξεις των δεικτών προσδοκιών. Συγκεκριμένα, το Φεβρουάριο του 2014, ο Δείκτης Οικονομικού κλίματος για την Ελλάδα ήταν 94,8 μονάδες, συγκριτικά με τις 87,3 μονάδες το Φεβρουάριο του 2013. Στην ίδια λογική, ο Σύνθετος Πρόδρομος Δείκτης Οικονομικής Συγκυρίας (CLI – ΟΟΣΑ) για την Ελλάδα έχει σταθεροποιηθεί σε περίπου 101,4 μονάδες την περίοδο Απριλίου-Δεκεμβρίου 2013 και αυξήθηκε περαιτέρω στις 101,7 μονάδες τον Ιανουάριο 2014. Ο Δείκτης Υπευθύνων Προμηθειών (PMI) έχει σταθεροποιηθεί γύρω στο σημείο μηδενικής μεταβολής των 50 μονάδων, το οποίο υποδηλώνει οικονομική ανάπτυξη.

Ο Δείκτης Βιομηχανικής Παραγωγής συνεχίζει την ανοδική πορεία που ξεκίνησε το Δεκέμβριο του 2013, μετά από 5 μήνες συνεχούς πτώσης. Τον Ιανουάριο του 2014, αυξήθηκε κατά 1,1% σε ετήσια βάση (-4,6% τον Ιανουάριο του 2013). Κατά μέσο όρο, το 2013, ο δείκτης μειώθηκε κατά 3,6% (-3,4% το 2012). Ο Κύκλος Εργασιών στη Βιομηχανία μειώθηκε κατά 4,1% τον Ιανουάριο 2014 (-9,7% τον Ιανουάριο του 2013). Κατά μέσο όρο, ο δείκτης μειώθηκε κατά 6,4% το 2013 (+3,0% το 2012).

Η Ιδιωτική Κατανάλωση παρουσιάζει ενθαρρυντικά σημάδια. Το τέταρτο τρίμηνο του 2013, η ιδιωτική κατανάλωση μειώθηκε κατά 0,2% (σε ετήσια βάση) σε σύγκριση με -9,6% το αντίστοιχο τρίμηνο του 2012. Ο Δείκτης Κύκλου Εργασιών στο Λιανικό Εμπόριο μειώθηκε κατά 8,5% το 2013 (-11,0% το 2012). Στο 4ο τρίμηνο του 2013, ο Κύκλος Εργασιών στο Χονδρικό Εμπόριο μειώθηκε κατά 11,4% (-5,9% το 4ο τρίμηνο του 2012). Οι επενδύσεις παραμένουν σε πτωτική τροχιά. Σημειώνεται ότι η βιομηχανική παραγωγή κεφαλαιουχικών αγαθών αυξήθηκε

σημαντικά τον Ιανουάριο του 2014 (+22,9%) σε σύγκριση με μείωση 20,7% τον Ιανουάριο του 2013. Κατά μισό όρο, το 2013 μειώθηκε κατά 12,2% (-16,4% το 2012).⁹²

Προβλεπόμενη παγκόσμια κατάταξη ΑΕΠ σε ισοτιμίες αγοραστικής δύναμης (σε σταθερές τιμές δολαρίου του 2014)						
Κατάταξη σε ισοτιμίες αγοραστικής δύναμης	2014		2030		2050	
	Χώρα	ΑΕΠ σε ισοτιμίες αγοραστικής δύναμης (2014 δισ. δολάρια)	Χώρα	Προβλεπόμενο ΑΕΠ σε ισοτιμίες αγοραστικής δύναμης (2014 δισ. δολάρια)	Χώρα	Προβλεπόμενο ΑΕΠ σε ισοτιμίες αγοραστικής δύναμης (2014 δισ. δολάρια)
1	ΚΙΝΑ	17.632	ΚΙΝΑ	36.112	ΚΙΝΑ	61.079
2	ΗΠΑ	17.416	ΗΠΑ	25.451	ΙΝΔΙΑ	42.205
3	ΙΝΔΙΑ	7.277	ΙΝΔΙΑ	17.138	ΗΠΑ	41.384
4	ΙΑΠΩΝΙΑ	4.788	ΙΑΠΩΝΙΑ	6.006	ΙΝΔΟΝΗΣΙΑ	12.210
5	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	3.621	ΙΝΔΟΝΗΣΙΑ	5.486	ΒΡΑΖΙΛΙΑ	9.164
6	ΡΩΣΙΑ	3.559	ΒΡΑΖΙΛΙΑ	4.996	ΜΕΞΙΚΟ	8.014
7	ΒΡΑΖΙΛΙΑ	3.073	ΡΩΣΙΑ	4.854	ΙΑΠΩΝΙΑ	7.914
8	ΓΑΛΛΙΑ	2.587	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	4.590	ΡΩΣΙΑ	7.575
9	ΙΝΔΟΝΗΣΙΑ	2.554	ΜΕΞΙΚΟ	3.985	ΝΙΓΗΡΙΑ	7.345
10	ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	2.435	ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	3.586	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	6.338
11	ΜΕΞΙΚΟ	2.143	ΓΑΛΛΙΑ	3.418	ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	5.744
12	ΙΤΑΛΙΑ	2.066	ΣΑΟΥΔΙΚΗ ΑΡΑΒΙΑ	3.212	ΣΑΟΥΔΙΚΗ ΑΡΑΒΙΑ	5.488
13	ΝΟΤΙΑ ΚΟΡΕΑ	1.790	ΝΟΤΙΑ ΚΟΡΕΑ	2.818	ΓΑΛΛΙΑ	5.207
14	ΣΑΟΥΔΙΚΗ ΑΡΑΒΙΑ	1.652	ΤΟΥΡΚΙΑ	2.714	ΤΟΥΡΚΙΑ	5.102
15	ΚΑΝΑΔΑΣ	1.579	ΙΤΑΛΙΑ	2.591	ΠΑΚΙΣΤΑΝ	4.253
16	ΙΣΠΑΝΙΑ	1.534	ΝΙΓΗΡΙΑ	2.566	ΑΙΓΥΠΤΟΣ	4.239
17	ΤΟΥΡΚΙΑ	1.512	ΚΑΝΑΔΑΣ	2.219	ΝΟΤΙΑ ΚΟΡΕΑ	4.142
18	ΙΡΑΝ	1.284	ΙΣΠΑΝΙΑ	2.175	ΙΤΑΛΙΑ	3.617
19	ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ	1.100	ΙΡΑΝ	1.914	ΚΑΝΑΔΑΣ	3.583
20	ΝΙΓΗΡΙΑ	1.058	ΑΙΓΥΠΤΟΣ	1.854	ΦΙΛΙΠΠΙΝΕΣ	3.516
21	ΤΑΪΛΑΝΔΗ	990	ΤΑΪΛΑΝΔΗ	1.847	ΤΑΪΛΑΝΔΗ	3.510
22	ΑΙΓΥΠΤΟΣ	945	ΠΑΚΙΣΤΑΝ	1.832	ΒΙΕΤΝΑΜ	3.430
23	ΠΟΛΩΝΙΑ	941	ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ	1.707	ΜΠΑΝΓΚΛΑΝΤΕΣ	3.367
24	ΑΡΓΕΝΤΙΝΗ	927	ΜΑΛΑΙΣΙΑ	1.554	ΜΑΛΑΙΣΙΑ	3.327
25	ΠΑΚΙΣΤΑΝ	884	ΠΟΛΩΝΙΑ	1.515	ΙΡΑΝ	3.224
26	ΚΑΤΩ ΧΩΡΕΣ	798	ΦΙΛΙΠΠΙΝΕΣ	1.508	ΙΣΠΑΝΙΑ	3.099
27	ΜΑΛΑΙΣΙΑ	747	ΑΡΓΕΝΤΙΝΗ	1.362	ΝΟΤΙΑ ΑΦΡΙΚΗ	3.026
28	ΦΙΛΙΠΠΙΝΕΣ	695	ΒΙΕΤΝΑΜ	1.313	ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ	2.903
29	ΝΟΤΙΑ ΑΦΡΙΚΗ	683	ΜΠΑΝΓΚΛΑΝΤΕΣ	1.291	ΚΟΛΟΜΒΙΑ	2.785
30	ΚΟΛΟΜΒΙΑ	642	ΚΟΛΟΜΒΙΑ	1.255	ΑΡΓΕΝΤΙΝΗ	2.455
31	ΜΠΑΝΓΚΛΑΝΤΕΣ	536	ΝΟΤΙΑ ΑΦΡΙΚΗ	1.249	ΠΟΛΩΝΙΑ	2.422
32	ΒΙΕΤΝΑΜ	509	ΚΑΤΩ ΧΩΡΕΣ	1.066	ΚΑΤΩ ΧΩΡΕΣ	1.581

Πηγή: Βάση δεδομένων της έκθεσης «Παγκόσμια Οικονομική Προοπτική» του ΔΝΤ (Οκτώβριος 2014) για τις προβλέψεις του 2014, Προβλέψεις ΡwC για το 2030 και το 2050

Εικόνα 15. Πηγή: Βάση δεδομένων της έκθεσης «Παγκόσμια Οικονομική Προοπτική» του ΔΝΤ (Οκτώβρης 2014).

⁹² www.minfin.gr

Συμπερασματικά, η Ελλάδα βιώνει ακόμα μία από τις πολλές χρηματοοικονομικές κρίσεις, που έχει βιώσει στην σύγχρονη ιστορία της. Η κρίση αυτή είναι αποτέλεσμα της παγκόσμιας κρίσης, αλλά και της κακής διαχείρισης των κυβερνήσεων των τελευταίων δεκαετιών, που αύξησαν το δημόσιο τομέα, συρρίκνωσαν τον ιδιωτικό, υπερχρέωσαν τον δημόσιο τομέα με χρέη, υποκύπτοντας σε πολιτικές πιέσεις και αφήνοντας εκτός ελέγχου την οικονομία της χώρας.

Σε αυτό το σημείο που πλέον βρίσκεται ο ελληνικός λαός, η διαδικασία που θα βοηθήσει στην εξυγίανση της κατάστασης, στην καλύτερη περίπτωση θα διαρκέσει πολλά χρόνια. Με τα υπάρχοντα δεδομένα του ελλείμματος, του δημοσίου χρέους, της ανεργίας, της μη ανταγωνιστικής οικονομίας, των στρεβλώσεων στην παραγωγή, την αγορά εργασίας, τον υπερβολικά μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων που ελέγχονται άμεσα ή έμμεσα από το κράτος, το οικονομικό αδιέξοδο στην Ελλάδα, δύσκολα θα αποφευχθεί χωρίς μία αξιόλογη προσπάθεια αναδιάρθρωση του χρέους, μαζικές ιδιωτικοποιήσεις, βαθιές αλλαγές σε όλες τις δομές του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα.

Το χειρότερο σενάριο, αυτό της χρεωκοπίας, δεν μπορεί να αποκλειστεί, καθώς τα στοιχεία είναι εξαιρετικά επιβαρυντικά. Όμως, όντας μέλος της ισχυρότερης νομισματικής ένωσης, η Ελλάδα θα πρέπει να διαφυλάξει τα κεκτημένα της (Ευρώ, Ευρωπαϊκή σύγκλιση) και να καταφέρει να πετύχει μία λύση στα πλαίσια της Ένωσης, ώστε να αποφύγει το καταστροφικό σενάριο χρεωκοπίας και εξόδου από το Ευρώ, το οποίο θα έχει ολέθριες συνέπειες για πολλά χρόνια σε όλες τις δομές της χώρας. Μία κοινοτική λύση είναι εφικτή, με παράλληλη διαγραφή/αναδιάρθρωση μέρους του ελληνικού δημοσίου χρέους, ιδιωτικοποίηση των περισσότερων δημοσίων εταιρειών, με εισροή ξένων κεφαλαίων και απόδοση του management των εταιρειών και των στοιχείων περιουσίας των εταιρειών αυτών σε ξένα διοικητικά σχήματα.⁹³

Οι αλλαγές που έχουν παρουσιαστεί στον εργασιακό τομέα τα τελευταία 20 χρόνια στην Ελλάδα, με σκοπό την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και τη μείωση του εργατικού κόστους, ενθάρρυναν την ανάπτυξη των εργασιακών προοπτικών. Οι πολιτικές αυτές εφαρμόζονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία ακολουθεί ένα πλάνο ριζικής αλλαγής της ευρωπαϊκής αγοράς με κύριο άξονα την ενίσχυση της

⁹³ Ετήσια Έκθεση του 2011

ανταγωνιστικότητας και της απασχόλησης γενικότερα. Επίσης, δημιουργείται ένα νέο περιβάλλον όσον αφορά στις εργασιακές σχέσεις.

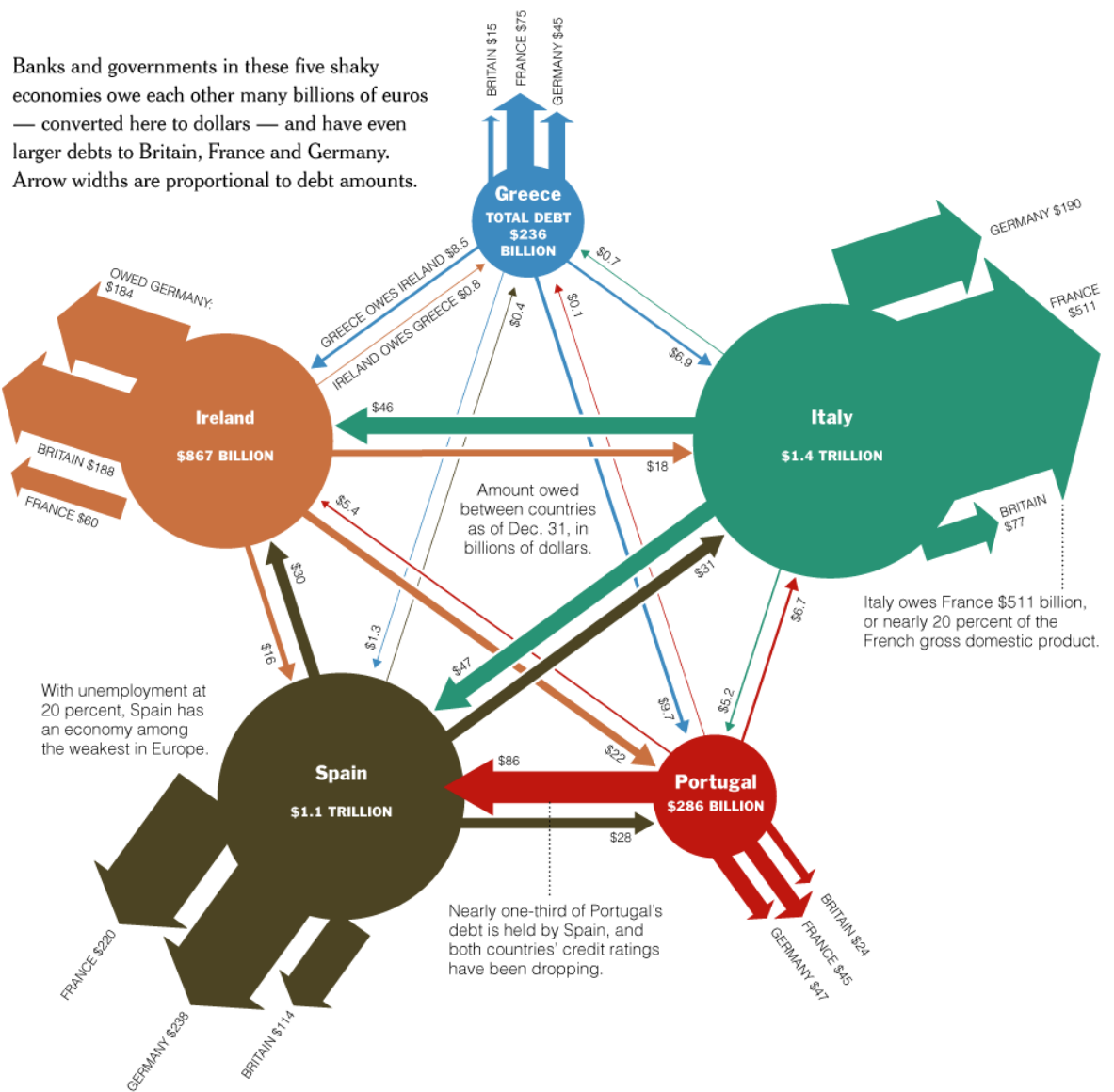
Οι εξελίξεις στο πεδίο της αγοράς εργασίας και των εργασιακών σχέσεων που διαμορφώνονται στην Ελλάδα, μετά την εφαρμογή του Μνημονίου, συνιστούν την επίτευξη ενός στόχου απορρύθμισης του συστήματος των συλλογικών διαπραγματεύσεων και των εργασιακών σχέσεων για τη βελτίωση, όπως υποστηρίζεται, του επιπέδου ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Οι αλλαγές που συντελούνται στις εργασιακές σχέσεις στην Ελλάδα χαρακτηρίζονται από σοβαρές και βίαιες ανατροπές κεκτημένων εργασιακών και κοινωνικών δικαιωμάτων.⁹⁴

Το 2010 ήταν ένα έτος-σταθμός για την οικονομική κρίση στην Ελλάδα. Η δημοσιονομική αστάθεια που συντάραξε τη χώρα έφερε ανισορροπίες και ανησυχία για το μέλλον. Το σκληρό πρόγραμμα λιτότητας που επιβλήθηκε από το ΔΝΤ προέβλεπε περικοπές δαπανών και αυξήσεις στη φορολογία, ενώ οι μειώσεις σε μισθούς και συντάξεις ανέτρεψαν τον οικογενειακό προϋπολογισμό. Οι συνέπειες της χρηματοπιστωτικής κρίσης επηρέασαν σχεδόν όλους τους τομείς της οικονομίας, ενώ οι μεταρρυθμίσεις συνεχίζουν να εξελίσσονται με γρήγορο ρυθμό σύμφωνα με τους όρους του Μνημονίου.

Στην Ελλάδα, οι εφαρμοζόμενες πολιτικές κατά την τελευταία τριετία δεν κατορθώνουν να εμποδίσουν τη διείδυση της χρηματοπιστωτικής κρίσης στην πραγματική οικονομία και να περιορίσουν τις επιπτώσεις της στον κόσμο της μισθωτής εργασίας. Βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής αγοράς εργασίας είναι η αύξηση των απολύσεων, η ραγδαία αύξηση της ανεργίας (17,7% το τρίτο τρίμηνο του 2011 με περαιτέρω αυξητικές τάσεις), η μείωση των εισοδημάτων (σε ποσοστό περίπου 20%), η μείωση των συντάξεων (σε ποσοστά από 25% έως 50%), η διεύρυνση των κοινωνικών ανισοτήτων και η συρρίκνωση των κοινωνικών και ασφαλιστικών δικαιωμάτων. Σημαντικό πλήγμα δέχεται ο δημόσιος τομέας με παρεμβάσεις που αφορούν κυρίως το ζήτημα του περιορισμού των προσλήψεων και τις μειώσεις των μισθών και των επιδομάτων, με στόχο την οικονομική εξυγίανση και την εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους. Οι αλλαγές αφορούν την ίδια τη φύση της δημόσιας απασχόλησης, ενώ επικεντρώνονται στη δυνατότητα απόλυσης δημοσίων

⁹⁴ Ετήσια Έκθεση του 2011

υπαλλήλων και σύγκλισης των όρων απασχόλησης με αυτούς που ισχύουν στον ιδιωτικό τομέα.⁹⁵

Εικόνα 15. Στο γράφημα που ακολουθεί απεικονίζεται η πολύπλοκη μορφή των χρεών των τραπεζών και των κρατών της Ελλάδας, Πορτογαλίας, Ισπανίας, Ιταλίας και της Ιρλανδίας, της Γερμανίας και της Μεγάλης Βρετανίας. Πηγή: NY Times Europe's Web of Debt.

⁹⁵ Ετήσια Έκθεση του 2011

9. Συμπεράσματα

Όταν εξετάζουμε τις υπερβολικές απαιτήσεις του ανθρώπου για κοινωνική ανασυγκρότηση, φαίνεται ότι είναι όλες τους οικονομικής φύσης. Ο Χάγιεκ υποστηρίζει ότι η «παρερμηνεία με οικονομικούς όρους» των πολιτικών ιδεωδών του παρελθόντος, της ελευθερίας, της ισότητας και της ασφάλειας, είναι ένα από τα κύρια αιτήματα ανθρώπων, που την ίδια τη στιγμή κηρύσσουν το τέλος του οικονομικού ανθρώπου.⁹⁶

Δεν μπορούμε να αμφιβάλουμε στο ότι οι άνθρωποι σήμερα, πιστεύουν και ελπίζουν στα οικονομικά δόγματα, διότι αυτή η σκέψη γεννιέται από την κακή φύση του οικονομικού μας συστήματος, από τους ψευδείς ισχυρισμούς περί πιθανής ανάπτυξης και αφθονίας, από τις ψευδοθεωρίες σχετικά με την συνεχή τάση προς το μονοπώλιο και από την εντύπωση που δημιουργούν ορισμένα διατυμπανισμένα περιστατικά, όπως η καταστροφή αποθεμάτων πρώτων υλών, απόκρυψη εφευρέσεων, για τα οποία κατηγορείται ο ανταγωνισμός.

Η υποταγή των ανθρώπων στις απρόσωπες δυνάμεις της αγοράς ήταν αυτό που δημιούργησε δυνατή στο παρελθόν την ανάπτυξη ενός πολιτισμού, ο οποίος χωρίς αυτή την υποταγή δε θα μπορούσε να αναπτυχθεί. Με αυτή την υποταγή τους βοηθούν στο να οικοδομηθεί κάτι μεγαλύτερο από ότι μπορεί να κατανοήσει ο οποιοσδήποτε από εμάς. Δεν έχει σημασία αν στο παρελθόν υποτάχθηκαν άνθρωποι από πίστεις, τις οποίες κάποιος σήμερα θεωρούν προλήψεις. Το κρίσιμο είναι πως είναι απείρως δυσκολότερο να κατανοήσουμε ορθολογικά την ανάγκη να υποτασώμαστε σε δυνάμεις, των οποίων τη λειτουργία δεν μπορούμε να παρακολουθήσουμε.

Το κρίσιμο σημείο στη θεωρία του Χάγιεκ, είναι η ατομική ελευθερία. Η ατομική ελευθερία δεν μπορεί να συνυπάρξει με την επιβολή ενός μόνο σκοπού, στον οποίο πρέπει η κοινωνία μας να υποταχθεί. Δεν πρέπει να γίνεται επιτρεπτός κανένας σκοπός που να τίθεται σε προτεραιότητα έναντι των άλλων. Αυτό ισχύει και στην περίπτωση της καταπολέμησης ανεργίας που θεωρείται σημαντικός στόχος μιας κοινωνικής πολιτικής.

⁹⁶ Hayek, 2013:311-317

Πράγματι, είναι ανεύθυνο να θέλουμε ένα κόσμο χωρίς οικονομία. Με τον κόσμο μας ως έχει και με την αντίληψη ότι οι υλικές συνθήκες πρέπει να βελτιωθούν, η μόνη πιθανότητα που έχουν οι άνθρωποι να χτίσουν έναν πιο ικανοποιητικά βιώσιμο κόσμο είναι να αντιληφθούν ότι χρειάζεται αναβάθμιση το γενικό επίπεδο πλούτου. Το μοναδικό πράγμα που δε θα μπορέσει η δημοκρατία να αντιμετωπίσει είναι η υποχρεωτική μείωση του βιοτικού επιπέδου σε καιρό ειρήνης ή μια διαρκής στάσιμη κατάσταση στις οικονομικές της συνθήκες.⁹⁷

⁹⁷ Hayek, 2013: 319-320

10. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Ξένη βιβλιογραφία.

- ❖ Dobb M., Sweezy P.M. (2010), *Η μετάβαση από το Φεουδαλισμό στον καπιταλισμό*, σελ.215-284.
- ❖ Naumann F. S. (2013), *Το μικρό βιβλίο του Φιλελευθερισμού*, Αθήνα, σελ.11-20.
- ❖ Hayek F. (2013), *Ο Δρόμος προς τη δουλεία*, Εκδόσεις Παπαδόπουλος, σελ.162-171, 311-320.

Ελληνική βιβλιογραφία.

- ❖ Βαρδάκη Ελ. (2011), *Διεθνές Νομισματικό σύστημα*, πτυχιακή εργασία, σελ.20-25,30-50,311-317.
- ❖ Δημητρόπουλος Γ. Αν. (2004), *Συνταγματικά Δικαιώματα*, σελ.5.
- ❖ Δημητρόπουλος Γ. Αν., *Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου*, Μέρος Α', Εκδόσεις Σάκκουλας, σελ. 128
- ❖ Δραγούμης Μ., *Πορεία προς τον Φιλελευθερισμό*, Ελληνική Εκδοτική, Αθήνα, σελ.42,156.
- ❖ Ετήσια Έκθεση (2011), *Οι εργασιακές σχέσεις στην Ευρώπη και στην Ελλάδα*.
- ❖ Κοντογιώργης Γ. (2008), *Οι νέοι, η ελευθερία και το κράτος*, Εκδόσεις Ιανός, σελ 2-3.
- ❖ Κουφάρης Γ. (2010), *Η παγκόσμια οικονομική κρίση και οι χρηματιστηριακές αγορές*, Περιοδικό χρήμα, 2010.
- ❖ Κυρίκος Δ. (2015), *Μακροοικονομική ανάλυση και πολιτική*, σελ.55-56.

- ❖ Παπαδοπούλου Λ. (2014), *Συνταγματική Αρχή της Ισότητας*, 2014, σελ.167.
- ❖ Περλίκος Φ. (2011), *Κατανοώντας την Ελευθερία*, Εκδόσεις Πύλες, Αθήνα, σελ.45-162.
- ❖ Χατζή Δ.Α. (2014), *Η Οικονομική κρίση στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, πτυχιακή εργασία, σελ.18-20.
- ❖ Χατζηβασιλείου Ε. (2009), *Ο Φιλελευθερισμός στην Ελλάδα: Ιστορία και Πολιτική*, σελ.87.
- ❖ Χουλιάρης Α. (2012), *Η τρέχουσα χρηματοοικονομική κρίση (2007 – σήμερα), αίτια, συνέπειες και πολιτική αντιμετώπισης για τα κράτη, τις αγορές, τους οργανισμούς και τους ιδιώτες* », μεταπτυχιακή εργασία, σελ.3-5.

Ίντερνετ.

- ❖ www.kathimerini.gr
- ❖ www.tovima.gr
- ❖ el.wikipedia.org
- ❖ www.euretirio.com
- ❖ www.hwn.gr
- ❖ users.teilam.gr
- ❖ www.minfin.gr
- ❖ www.eap.gr